

Koruyucu Aile Olmak

Hiz. Peygamber'den Günümeze
Yetimlerin Himaye Edilmesi

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 596

*Hız. Peygamber Döneminden
Günümüze Yetimlerin Himaye
Edilmesi: Korumacı Aile Olmak*

Editör: Bedriye Yılmaz

Grafik, Tasarım: TAVOOS

ISBN 978-975-389-833-1

Yayıncı Sertifika No: 15402

© Bütün yayın hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
TDV Kadın Aile ve Gençlik Merkezi
tarafından hazırlanan bu kitap Türkiye
Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti'nin
31.03.2015 tarih ve 1509-4 sayılı
kararıyla basılmıştır.

1. Baskı 2014, Ankara

2. Baskı 2018, Ankara 2.000 ADET

Baskı:

Tel.: Serhat Mahallesi 1256 Sk. No: 11

Faks: Yenimahalle / Ankara

e-posta: 0312. 354 91 31 (pbx)

0312. 354 91 32

tdvyayin@diyanetvakfi.org.tr

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE
YETİMLERİN HİMAYE EDİLMESİ

KORUYUCU AİLE OLMAK

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	7
KİTAP HAKKINDA	9
BİRİNCİ BÖLÜM	
KORUYUCU AİLE UYGULAMASININ MANEVİ TEMELLERİ	17
Prof. Dr. Kâşif Hamdi OKUR	
KUR'ÂNÎ SÖYLEMDE YETİM KAVRAMI VE ANLAM ALANI	31
Doç. Dr. Ömer BAŞKAN	
HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE	
YETİM VE KİMSESİZ ÇOCUKLARIN HİMÂYE EDİLMESİ	49
Doç. Dr. Ayşe Esra ŞAHYAR	
OSMANLI TOPLUMUNDA KORUYUCU AİLE UYGULAMASI	67
Yard. Doç. Dr. Abdullah BAY	
KORUYUCU AİLE BAKIMI	
VE KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR	89
Doç. Dr. Cengiz ÖZBESLER	
89	
İKİNCİ BÖLÜM	
TÜRKİYE DİYANET VAKFI İLE AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR	
BAKANLIĞI ARASINDA PROTOKOL İMZA TÖRENİ	
VE KORUYUCU AİLE PANELİ	113

PROTOKOL KONUŞMALARI	117
KORUYUCU AİLE PANELİ	135
DİNİ AÇIDAN KORUYUCU AİLELİK	139
Dr. Ülfet GÖRGÜLÜ	
“VAZGEÇME!”	145
Vedat YILDIZ (Koruyucu Aile)	
MÜZAKERELER	151
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
KORUYUCU AİLE ÇALIŞTAYI SONUÇ BİLDİRGESİ	161
“KORUYUCU AİLELİK” UYGULAMASI İLE İLGİLİ	
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI	
DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU GÖRÜŞÜ	165
KORUYUCU AİLE ADAYLARI İÇİN BİLGİLENDİRME	169
AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI İLE	
TÜRKİYE DİYANET VAKFI ARASINDA İŞBİRLİĞİ PROTOKOLÜ	173
AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI	
İLE DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI ARASINDA	
İŞBİRLİĞİ PROTOKOLÜ	179

TAKDİM

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

İslam toplumlarını ayakta tutan temel dinamiklerden biri, hiç kuşkusuz aile müessesesidir. Aile sadece anne, baba ve çocuklardan oluşan nicel bir birliktelik değil, nitelikli bir birlikteliğin adıdır. Aynı şekilde nikâh, sadece iki insanı bir araya getiren bir akit değil iki kalbi buluşturan, iki kalp arasında sevgi, rahmet, meveddet ve muhabbet bağı oluşturan ve bütün bunlardan meyveler meydana getiren güzel bir birlikteliktir.

Aile, kelime anlamı itibariyle sürekli ihtiyaca işaret etmektedir. Bu ihtiyaç sadece anneye, babaya, maddeye ve paraya olan ihtiyaç değildir. Bu ihtiyaç her şeyden önce sevgiye, rahmete, muhabbete, meveddete, huzur ve sükûnete olan ihtiyaçtır.

Çeşitli nedenlerle toplum içinde korunmaya muhtaç, kimsesiz ya da terk edilmiş çocuklar, en çok da sevgi ve şefkate sıcak, huzurlu ve mutlu bir aile ortamına ihtiyaç duymaktadır.

Kur'an-ı Kerim, yetimlerin himaye edilmesini istemiş (Bakara, 2/83,220; Nisa, 4/6,36), yetimi itip kakan ve yoksulu gözetmeyen kimseleri kınamıştır (Mâûn, 107/2-3). Ailenin öz çocuğu gibi telakki edilen evlatlık sistemi İslam'da yasaklanmış olmakla birlikte (Ah-zab, 33/4-5), yetimlerin himaye edilmesi, İslam toplumlarında büyük bir sorumluluk olarak telakki edilmiştir. Sevgili Peygamberimiz (sas), yetimlerin bakımını üstlenip onlara kol kanat geren kimseleri cennetle (Tirmizi, Birr ve Sıla, 14) ve cennette kendisiyle beraber ol-

makla müjdelemiş (Buhari, Talak 25), en hayırlı evin, içinde kendisine iyi davranılan bir yetimin bulunduğu ev olduğunu bildirmiştir (İbn Mace, Edeb, 6). Ayrıca o (sas), babası savaşta şehit düştüğü için yetim kalan Beşir b. Akrabe'ye "Ben senin baban olayım, Âişe senin annen olsun, istemez misin?" diyerek sahip çıkmış ve onun bakımını üstlenmiştir (İbn Hacer, İsabe I, 302).

Bilindiği gibi Hz. Musa, bebekliğinde Hz. Asiy'e tarafından himaye edilmiştir (Kasas, 27/7-13). Kendisi yetim ve öksüz kalan, dedesi ve amcası tarafından himaye edilen Sevgili Peygamberimiz (sas), Hz. Ali'yi çocukluğunda himayesi altına almıştır.

İslam'ın ilk yıllarından itibaren Müslüman toplumlar, Kur'an-ı Kerim'in ve sünnet-i seniyyenin emrettiği sosyal yardımlaşma ve dayanışma, toplumda yetimler gibi ilgi ve desteğe muhtaç olan kesimlere sahip çıkılmasına yönelik tavsiyelerini hayata geçirmişlerdir. Bu çerçevede kimsesiz çocuklarla ilgili dinî-hayrî kurumlar oluşturdukları gibi gerekli dinî hassasiyetleri göstermek kaydıyla bu çocukları ailelerin himayelerine de vermişlerdir. Bütün bu ilke, örnek ve uygulamalar, koruyucu aile konusunda bizlere dinî bir bakış açısı sunmaktadır. Netice itibarıyla İslam'ın bizlerden istediği hassasiyetlere riayet edildiği müddetçe koruyucu aile müessesesinin işletilmesinde dinen herhangi bir sakıncanın olmadığı bilinmelidir. Kimsesiz bir çocuğa sahip çıkmak, bir yetimin başını okşamak, evini ve gönlünü yetimlere açmak, onların maddî ve manevî ihtiyaçlarını karşılamak, onları eğitmek ve topluma kazandırmak dinî ve insanî bir sorumluluktur. Unutulmamalıdır ki nesli korumak, dinimizin ana gayelerinden biridir. Çocuklar, hayatın süsü ve göz aydınlığıdır. Cenab-ı Hakkın bizlere birer emanetidir. Geleceğimizin teminatıdır.

"Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi: Koruyucu Aile Olmak" adlı bu güzel eserin hazırlanmasından basım aşamasına kadar geçen süreçlerde emeği geçen herkese teşekkür ediyor; toplum olarak kimsesiz çocuklara sahip çıkma konusunda eserin yeni ufuklar açarak farkındalık ve bilinç oluşturmalarını Rabbimden niyaz ediyorum.

Prof. Dr. Mehmet GÖRMEZ
17. Diyanet İşleri Başkanı

KİTAP HAKKINDA

Aileler tarafından muhtaç ve yetimlerin korunup himaye edilmesi, insanlığın varoluşuna kadar uzanan tarihi bir derinliğe ve tüm dünyaya yayılan coğrafi bir genişliğe sahiptir. Yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'de yetimlerin himaye edilmesine büyük önem atfedilmiştir. Yüce Allah birçok ayetinde, yetimlere iyi davranma, onları gözetip kollama, durumlarını düzeltme ve haklarını korumayı buyurmuş, hatta onların aile içine alınarak yetiştirilmesini teşvik etmiştir. Bu teşviklerin Peygamber Efendimiz ve O'nun örnekliliğini takip eden güzide ashabında olduğu gibi, sonraki İslam toplumlarında da karşılık bulduğunu, anne baba sevgisinden ve bir ailenin sıcaklığından mahrum kalan kimsesiz çocukların, onları koruyup gözeten, örnek olup yetiştiren ve topluma kazandıran müşfik ailelerin himayesinde yetiştirildiklerini tarihi kayıtlarda görmekteyiz.

Bu kitap, Hz. Peygamber döneminden günümüze kadar, tarihteki farklı uygulamalarıyla birlikte yetim ve kimsesiz çocukların himayelerini ve İslam dininin bu konudaki temel prensiplerini ortaya koymak amacıyla ilk baskısını 2014'te yapmış olan kitabımızın, bazı değişiklik ve eklemelerle tekrar niteliğindedir. Kitabın bu baskısında birinci bölümü oluşturan makaleler gözden geçirilerek güncellenmiş, ikinci bölümü oluşturan 2013 Mayıs'ına ait panel konuşmaları ise programa ait konuşma deşifrelerine sadık kalınarak olduğu gibi bırakılmıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın "Gönül Elçileri" adıyla yürüttüğü "Koruyucu Aile

Projesi” güncel bir uygulama olarak, ilk kitabımızın hareket noktası olmuştur.

Bu çerçevede, kitabın ilk bölümü koruyucu aile uygulamasının dinî, manevî çerçevede ele alınmasına, Kur’an-ı Kerim’in ilgili ayetlerinin değerlendirilmesine ve Hz. Peygamber dönemi ile İslam tarihinin bir kesitindeki yetim hamiliği örnekliklerine ayrıldı. Ayrıca bu bölümde güncel bir konu olarak “Koruyucu Ailelik” uygulamasına ilişkin bilgilere de yer verildi. “*Koruyucu Aile Uygulamasının Manevi Temelleri*” başlıklı makalede Prof. Dr. Kaşif Hamdi OKUR, konuya İslam’ın temel kaynakları ışığında bir bakış sağlıyor. “*Kur’ânî Söylemde Yetim Kavramı ve Anlam Alanı -Tefsiri Bir İnceleme-*” başlıklı makalede Doç. Dr. Ömer BAŞKAN, Kur’an-ı Kerim’in yaklaşımını, ilgili ayetler çerçevesinde ele alarak sunuyor. “*Hz. Peygamber Döneminde Yetim ve Kimsesiz Çocukların Himaye Edilmesi*” başlıklı makalede ise Doç. Dr. Ayşe Esra Şahyar, asr-ı saadet döneminde yetimlere kol kanat gerip, koruyup yetiştiren çok sayıda örneği bizlere sunmaktadır. “*Osmanlı Toplumunda Koruyucu Aile Uygulaması*” başlığı altında Yard. Doç. Dr. Abdullah Bay, tarihi bir kesitte uygulamanın örneklerini gözler önüne sermektedir. Doç. Dr. Cengiz Özbesler “*Koruyucu Aile Bakımı ve Korunmaya Muhtaç Çocuklar*” başlıklı yazısıyla konuyla ilgili güncel durumu ortaya koymuştur.

İkinci bölüm, Türkiye Diyanet Vakfı Kadın Aile ve Gençlik Merkezi tarafından 29 Mayıs 2013 tarihinde Koruyucu Aile projesi çerçevesinde gerçekleştirilen protokol ve panel konuşmalarından oluşmaktadır. Bölümün ilk kısmında TDV KAGEM Müdürü Dr. Hicret K. Toprak, dönemin Diyanet İşleri Başkanı ve Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez ve dönemin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Şahin’in “koruyucu ailelik/yetim hamiliği” nin önemini ortaya koydukları konuşmaları yer almaktadır. İkinci kısımda ise panel konuşmalarına yer verilmiştir. Doç. Dr. Ülfet Görgülü, dini açıdan koruyucu aileliği, Kur’an-ı Kerim’in sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya ilişkin prensipleri, özellikle yetimlere sahip çıkılmasına yönelik tavsiyeleri ile Peygamber Efendimizin bu konudaki söz ve uygulamalarının örnekliğinde anlatmaktadır. Ayrıca bir örnek uygulama olarak

Vedat Yıldız, hamiliğini yaptığı kızının mektubu eşliğinde, koruyucu ailelik sürecindeki tecrübelerini samimiyetle paylaşmaktadır.

Üçüncü Bölümde, 14 Şubat 2015 tarihinde Türkiye Diyanet Vakfı Kadın Aile Gençlik Merkezi tarafından gerçekleştirilen Koruyucu Aile Çalıştayı Sonuç Bildirgesine, koruyucu aile adaylarına ve KAGEM Koruyucu Aile projesine destek veren eğitimcilere yol gösterici olmak üzere Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulunun konuyla ilgili görüşüne, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından koruyucu aile olmak isteyenler için hazırlanmış olan rehber nitelikli bilgilere, ayrıca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Türkiye Diyanet Vakfı arasındaki işbirliği protokolüne yer verilmiştir.

Bu kitabın ortaya çıkmasında katkıları bulunan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Türkiye Diyanet Vakfına, makaleleriyle, panel ve çalıştaya katılımlarıyla destek veren hocalarımıza, proje uygulayıcısı eğitimciler ile gönül elçilerine teşekkürü borç biliriz.

Bedriye YILMAZ

BİRİNCİ BÖLÜM

“Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Sizin için onları yetiştirip eğitmek hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, onlar sizin kardeşlerinizdir.”

BAKARA, 2/220

“Yetime kol kanat geren kimse ve ben cennette yan yana olacağız.”

BUHÂRÎ, “TALÂK”, 25

KORUYUCU AİLE UYGULAMASININ MANEVİ TEMELLERİ

Prof. Dr. Kâşif Hamdi OKUR

Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri Öğretim Üyesi

Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Kavramlar

Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de "yetim" kavramının altının çizildiği görülmektedir. Pek çok ayette, yetime iyi davranmak, yapılacak yardımlar içerisinde yetimin ön plana çıkarılması, yetimlerin himayesi ve malvarlıklarının muhafazası gibi önemli meseleler ele alınmıştır.¹

Yetim kelimesi günlük dilde kendisi yetişkin olmayan, annesini veya babasını kaybetmiş insan anlamında kullanılmaktadır. Arap dilinde babasını kaybetmiş olanlar için özellikle yetim kelimesi kullanılır. Ama yetim ifadesi bilahare anlam genişlemesine uğramış olup, ebeveynini kaybetmiş olan kişiler için de kullanılmıştır.² Yetimin kelime anlamı *yalnız başına kalan, tek başına kalan* demektir. İlgili kavramı ifade etmek için bu kelimenin seçilme gerekçesi şudur: Yalnız başına kalan bir insan himayeye muhtaçtır, desteğe muhtaçtır, ondan dolayı yetim tabiri kullanılır ve bu kullanım sadece ebeveynini kaybeden, yetişkin olmayan çocuklar-

¹ Konuyla ilgili ayetler için bk. Ömer Özsoy-İlhami Güler, *Konularına Göre Kur'an (Sistematik Kur'an Fihristi)*, Ankara 1996, s. 432, 433, 435, s. 485-487.

² Mustafa b. Şemseddin Karahisârî, *Ahter-i Kebîr*, İstanbul 1310, c. II, s. 470; Asım Efendi, *el-Okyanûsü'l-basît fi tercemeti'l-Kâmûsi'l-muhît*, Bulak 1250, c. III, s. 587.

la sınırlı değildir. Eşini kaybetmiş olan bir hanım, hem çocuklarının bakımını üstlenmek durumunda hem de hayat mücadelesine devam etmek durumunda olduğundan dolayı, Arap kültüründe onun için de “yetîme” tabiri kullanılmaktadır.³ Demek ki Kur'an-ı Kerim'de altı çizilen “yetim” kavramı sadece ebeveynini kaybeden küçükler için değil, korunmaya, himaye edilmeye muhtaç olan herkes için kullanılmıştır ve özellikle seçilmiştir.

Türkçede yetim karşılığı olarak “öksüz” kelimesi kullanılmaktadır. Nitekim halk arasında *Kişi, babadan yetim, anneden öksüz kalır*, şeklinde bir deyiş vardır. Öksüz kelimesinin kökenine inecek olursak, “ög” göğüs demektir. “Ögsüz” -biz “öksüz” diye telaffuz ediyoruz- sığınacağı, başını yaslayacağı bir göğsü olmayan kişi anlamına gelmektedir.⁴ Dolayısıyla öksüz kelimesi hem annenin şefkatinden mahrum kalmayı hem de himaye ve korunma ihtiyacını ifade etmek için kullanılmaktadır.

Hız. Peygamber de bir yetim idi. Onun peygamberlik görevi için seçilmesinde, rol model olabilmesi için pek çok hikmet gözetilmiştir. Nitekim kendisi “Beni Rabb'im terbiye etti ve en güzel şekilde yetiştirdi.”⁵ buyurmuştur. Bu husus Duhâ Suresi'nde şöyle dile getirilmiştir: “Sen bir yetimdin, Rabb'in seni barındırmadı mı?” (Duhâ, 93/6). Zira bir yetim olarak büyüyen, o duyguları yaşayan bir insan ancak ümmetine aynı konudaki hassasiyeti öğretebilir, talim edebilirdi. Hız. Peygamber'in kendisi yetim olduğu gibi, kendisini barındıran dedesi Abdülmuttalib de bir yetim olup aynı şartlarda yetişmişti. Dedesinin vefatı üzerine amcası Ebu Talib'in himayesine girmişti. Yani Efendimiz'in kendisi de, akrabası da olsa, bir koruyucu ailenin yanında kalmıştı. Nitekim kendisi de ileride, amcası ekonomik sıkıntıya düştüğünde, onun oğlu olan Hız. Ali'yi yanına alarak ona bir nevi koruyucu aile hizmeti sunmuştur.

Kur'an ve Sünnette Koruyucu Aile Referansları

Koruyucu aile uygulamasının kökeninin eski dönemlere kadar uzandığı görülmektedir. Kur'an-ı Kerim'de Hız. Zekeriya'nın Hız.

³ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. II, s. 1280-1281.

⁴ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Dersâadet 1317, s. 215.

⁵ Münâvî, *et-Teyşir şerhu'l-Câmiî's-sağır*, Riyad 1988, c. I, s. 53.

Meryem'i himayesi (Âl-i İmrân, 3/37) de bir koruyucu ailelik modeli olarak ifade edilebilir. Aynı şekilde Hz. Musa'nın Firavun'un sarayında Hz. Âsiye tarafından himayesini (Kasas, 27/7-13) de bu şekilde değerlendirebiliriz.

Yetimlere gösterilmesi gereken ilgi açısından Mâûn Suresi önemli mesajlar taşımaktadır. İlgili surede şu ifadeler yer almaktadır: "Yaptığının hesabını vermeyi yalanlayan kişiyi gördün mü? Yetimi itip kakan odur, aynı zamanda yoksula yardım için de başkalarına önayak olmaz." Surenin devamındaki ifade dikkatlerimizi bir noktaya çekmektedir: "O namaz kılanlara yazıklar olsun, onlar kıldıkları namazın ciddiyetinin farkında değiller, sadece gösteriş yaparlar, insanlar arasında en ufak olan yardıma dahi engel teşkil ederler." (Mâûn, 107/1-7) Bu sureden şu mesajı almak mümkündür: Yaptığımız ibadetler bizi başta yetimler olmak üzere himayeye muhtaç insanların durumuyla ilgili bir hassasiyete teşvik etmektedir. Eğer böyle bir hassasiyet bizde uyanmıyorsa, ibadetlerimiz amacına erişmeyen, muhtevası pek dolu olmayan birtakım şekillerin ifasından ibaret kalır ki, bu duruma düşmekten sakınılması gerekmektedir.

Korunmaya muhtaç çocuklarla alakalı yaklaşımı ortaya koyarken Kur'an-ı Kerim'in bizi empatiye davet ettiğini görüyoruz. Nisa Suresi'ndeki ayet-i kerimede aynen şöyle buyrulmaktadır: "Ölüp gittiğim takdirde eli ermez gücü yetmez bu yavrularıma kim bakar, diye endişe edenler, başkalarının yetimlerini de kendi çocukları gibi düşünsünler." (Nisa, 4/9) İlgili ayet-i kerime bize şu gerçeği ifade ediyor: O himayeye muhtaç olan çocuk sizin çocuğunuz da olabilirdi. Siz bugün varsınız ama yarın olmayabilirsiniz. Dolayısıyla onlara bakış açınızda kendinizi, kendi çocuğunuzu gözünüzün önüne getirin ve o şekilde hareket edin. Nisa Suresi'nin onuncu ayeti de ciddi bir uyarı içermektedir: "Hiçbir hak ve hukuk gözetmeden yetimlerin mallarını iç edenler aslında karınlarına ateş doldurmuş olmaktadırlar. Nitekim böyleleri vakti gelince cehennemi boylayacaklardır!" (Nisa, 4/10). Bu dehşetli uyarı o dönemde Müslümanlar arasında bir tedirginliğe yol açmıştır. Çünkü yetimlerin mallarını idare etmek hakikaten hassas bir konudur. Bununla alakalı özel vasıler tayin edilir, çok hassas davranı-

lır; yetimin vasîsi basiretli bir tüccarın ticarethanesini idare ettiği hassasiyetle yetimin malını kollayıp o şekilde hareket etmek durumundadır. Bundan dolayı nüzul döneminde insanlar, “acaba biz bu işin altından kalkamaz mıyız?” diye bir tereddüde düşmüşlerdi. Yetimlerle alakalı olarak toplum arasında bu tereddüt hâkim olunca, konuyla alakalı Bakara Suresi’nin 220. ayet-i kerimesi nazil olmuştur: “Ey peygamber, sana bir de yetimlere nasıl davranmak gerektiğini soruyorlar. De ki, onlara yardım eli uzatmak, güzel imkânlar sağlayıp durumlarını düzeltmek, sahipsiz hâlde bırakmaktan elbette ki daha hayırlıdır. Eğer yetimlerle aynı çatı altında yaşarsanız, bilin ki onlar sizin din kardeşinizdirler. Allah yetimlere karşı kimin iyi kimin kötü niyetli olduğunu çok iyi bilir.” (Bakara, 2/220). Burada verilmek istenen mesaj ise şudur: Bu tereddüdü bir tarafa bırakın, eğer siz hakikaten samimi bir şekilde o yetime yardımcı olmak, elinden tutmak maksadıyla yaklaşıyor iseniz, o zaman Allah’ın yardımı da sizinle beraberdir. Elbette ki onları içimize almak ve onlarla hemhal olmak yapmamız gereken davranıştır.

Hz. Peygamber’in de bu ayet-i kerimelerin ışığında dile getirdiği birçok sözü aktarılmaktadır:

Sevgili Peygamberimiz iki parmağını göstererek “Ben ve yetimi kollayan kişi, cennette böyle yan yanadır” (Buhârî, Müslim, Ebu Dâvud, Tirmizî) buyurmuştur. Nitekim biz ibadetlerimizi Allah katında daha makbul bir yere erişebilmek için yaparız. Bu bağlamda “Üç yetimle ilgilenerek onları yetiştiren bir kişi, geceleri nafile namaz kılan, gündüzleri oruç tutan ve canını hiçe sayarak Allah yolunda cihat eden bir kişinin yaptığıının tamamının ecrini hak etmiştir.” (İbn Mâce) buyuran Hz. Peygamber, yapılan eylemin seva-ba vesile oluşuna dikkat çekmiştir.

Yine Tirmizî’de geçen bir hadis-i şerifde “Bir yetimi sofrasına katan, onunla ilgilenen kişiyi, eğer bağışlanması mümkün olmayan büyük bir günah işlememişse, Cenab-ı Hak affedecektir.” buyrulmaktadır. İbn-i Mâce’de geçen bir rivayette ise “Allah’ın en sevdiği ev, içerisinde bir yetimin hoş tutulduğu, ona iyi davranıldığı bir evdir. Allah’ın en sevmediği ev, ona iyi davranılmadığı, onun bir şekilde hor görüldüğü evdir.” buyrulmuştur.

Sevgili Peygamberimiz Ebu Ya'lâ el-Mavsîlî'nin rivayet ettiği bir hadiste bizlere ilgi çekici bir tablo sunmaktadır: “Kıyamet gününde cennetin kapısını açmak üzere ben gideceğim. Bir de bakıyorum ki bir kadın benim önüme geçmiş, kapıyı o açacak. Soruyorum, sen ne yaptın? diye. Ben eşimi kaybetmiştim, kendimi ondan sonraki hayatımda yetimleri büyütmeye ve yetiştirmeye adanmıştım. Bundan dolayı bu öncelik benimdir, diye cevap veriyor.” Bu rivayet kendisini yetim çocuklara adamanın Allah katındaki değerini oldukça etkili bir biçimde dile getirmektedir.

Taberânî'de geçen bir rivayete göre Peygamberimiz kendisine “Ey Allah'ın elçisi, benim kalbim çok katı, insanlara iyi duygular besleyemiyorum, merhamet gösteremiyorum kimseye. Bunun tedavisi nedir?” şeklinde yakınan kimseye şu tavsiyede bulunmuştur: “Bir yetimle ilgilen, onun başını okşa, onun bakımını üstlen. Göreceksin ki kalbindeki katılık gidecektir ve sen bu isteğine nail olacaksın.” (Taberânî) Hz. Peygamber, şu etkili uyarıya da yapmaktadır: “Yetimin ağlamasından sakın! Onun ağlamasından arş titrer ve onun yalvarması, duası ve bedduası gece insanlar uykudayken şimşek hızıyla yol alır ve ulaşacağı makama ulaşır.” (İsbehânî)⁶

İslami Kaynaklarda Koruyucu Aile İle İlgili Uygulamalar

Yetimlere karşı takınmamız gereken dinî motivasyonla alakalı nasların yanında, konunun tatbikata yansımış hukuki boyutuyla alakalı fıkıh literatüründe *lakît* denilen bir kavram bulunmaktadır. Lakît için, *buluntu çocuk* tabiri de kullanılmaktadır. Lakît bir kenara bırakılmış, himayeye muhtaç, kendisine el uzatacak kişileri bekleyen bir çocuk demektir. Konuyla alakalı olarak kaynaklarımızda şu ifade yer almaktadır: “Lakîtin muhrizi gânim, mudîi âsimdir.” Bu ifade, o çocuğa el uzatarak ona sahip çıkan, sanki bir ganimet elde etmiş derecede sevap alır ama onu zayıf eden, onu terk eden ve ona el uzatmayan da günahkâr olur, anlamına gelmektedir. Bu durumdaki çocuklara el uzatmak ümmet üzerine

⁶ İlgili hadisler ve değerlendirilmeleri için bk. Abdülvehhâb eş-Şârânî, *Levâkıhu'l-envârî'l-kudsiyye fi beyâni uhûdi'l-Muhammediyye*, Beyrut 2011, s. 339-340.

farz-ı kifayedir. Birileri el uzatırsa, bu vazife yerine getirilmiş olur ama herkes ilgisizi kaldığı takdirde ümmetin tamamı günahkâr olmaktadır. Buluntu çocukların bakım masrafı ise beytûlmalden yani kamu malından karşılanmaktadır.

Konuyla alakalı dikkat çekici bir örneği sahabe uygulamasında görmekteyiz: Hz. Ali'ye terkedilmiş bir çocuğa sahip çıkan bir kişi geldiğinde, ona karşı şu ifadeleri kullanmıştır: “Keşke senin yerinde ben olup da o çocuğa ilk defa ben el uzatabilseydim, bunu bir servete değişmezdim.” Bu hususta şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: “Bu çocuğun masrafı zaten beytûlmalden karşılanacaktı, yani çocuğu almak bulan kişiye ek bir mali külfet getirmiyordu.” Ancak Hz. Ali'nin yaklaşımı bize göstermektedir ki önemli olan orada karar verip o ilk eli uzatabilmek, çocuğu uçurumun kenarından tutup güvenilir bir ortama yerleştirebilmektir. Hz. Ali, çocuğa sahip çıkan şahıs o iradeyi gösterdiği için bu davranışa gıpta etmiştir.⁷

Bizim, korunmaya muhtaç olan çocuklarla ve toplumun diğer üyeleriyle ilgili bakış açımız lakîtteki gibi olmalıdır. Bunlara sahip çıkarsak ganimetten hissemizi alabiliriz. Ama el uzatılmadığı için himayeye muhtaç kişiler zayi olursa, bu durumun manevi mesuliyeti bütün toplumun omuzlarına yüklenecektir. Bizim kültürümüz meseleye böyle bakar, çünkü insana bakışımız bunu gerektirir. Ama farklı kültürel çevrelerde meseleye farklı yaklaşıldığını görüyoruz. Mesela sosyal medyada yer alan bazı haberler oldukça düşündürücü ve tedirginlik vericidir: Bunlardan biri 2014'te Brezilya'da yapılan dünya kupası organizasyonu ile ilgilidir. Bu büyük organizasyonla ilgili olarak orada düzene, işleyişe engel olurlar diye kimse- siz çocuklara yönelik itlaf uygulaması yapıldığından bahsedilmektedir. Her ne kadar bu iddia kanıtlanmış olmasa da konuyla alakalı birtakım fotoğraflar sosyal medyada yayınlanmıştır. Böyle bir olay gerçekleşmiş olsa da olmasa da bir şeyin şüyu vukuundan beterdir. Böyle bir hadisenin tasavvur edilip dile getirilebilmesi bile, bırakınız yaşanmış olmasını, çok ciddi bir problemdir.⁸

⁷ Lakîtle ilgili olarak bk. Mavsîlî, *el-İhtiyâr*, Beyrut 1975, c. III, s. 30-31; Mehmed Zihni, *Münâkehât ve Mufârekât*, İstanbul 1324, s. 272-274.

⁸ İlgili iddia için bk. <http://www.istanbultimes.com.tr/dunya/brezilyada-dunya-kupasi-katliami-yapiliyor-mu-h27098.html>

Yine, sosyal medyada yer alan haberlerde Londra'nın farklı kesimlerinde kimsesizlerin görüntü kirliliği yaratmaması için lüks mağazaların veya otellerin yanında insanların oturabileceği, yatabileceği yerlere, alt geçitlere ve köprü altlarına metal çiviler konulduğu ileri sürülmüştür. Ama bizim değerlerimiz ve toplumumuz açısından aksine o insanların oralarda kalması, kendilerine el uzatılmaması çok ciddi bir problemdir. Mesele, insana bakışımızla alakalıdır.⁹

Koruyucu Aile ve Evlat Edinme Uygulaması Arasındaki İlişki
Kimsesiz çocuklarla ilgili meseleler bağlamında, çok sorulan, bazen tereddütlere mahal veren, evlat edinme ve koruyucu aile uygulamaları arasındaki fark üzerinde durulmalıdır. İslam dininde, evlatlık uygulamasının Arap kültüründe yer alan *tebennî* adını taşıyan biçimi kaldırılmıştır. Arap toplumunda şöyle bir uygulama bulunmaktaydı: Bir insan kendisiyle kan bağı olmayan birisini “bu benim evladımdır ve oğlumdur” diye kendi nesebine ilhak edebildiği gibi, kendi öz oğlunu da “bununla benim hiç alakam kalmadı” diye dışlayabilirdi. Bu durumun gerekçesini şöyle açıklamak mümkündür: O dönemin sosyal yapısında devlet yoktu ve her kişi varlığını sürdürebilmek için bir kabileyle bağlantılı olmak, onun himayesine girebilmek zorundaydı. Dolayısıyla, kabilenin veya büyük ailenin reisi kendisine katkı sağlayacağını düşündüğü kişileri nesebine ilhak edebilirdi. Aynı şekilde sürekli kabilesine ya da ailesine zarar veren bir kişiyi -kabilesinin onu diğerlerine karşı koruma imkânı yoksa- nesebini reddederek kabile ve aileden çıkarabilirdi. Bu uygulama Ahzab Suresi'nin 4. ve müteakip ayetleriyle kaldırılmıştır: “Allah evlatlıklarınızı öz oğullarınız saymamıştır... Geçmişte evlat edindiğiniz kimseleri bundan böyle babalarının soyadlarıyla çağırın. Allah nezdinde en doğrusu böyle çağırmanızdır. Eğer babalarının kim olduklarını bilmiyorsanız, bu takdirde onları dinde kardeşleriniz ve dostlarınız olarak kabul ediniz.” (Ahzab, 33/4-5).

⁹ İlgili haber için bk. http://www.radikal.com.tr/dunya/londrada_eksizlere_karsi_civili_onlem-1196304

Bu hükümle alakalı olarak Hz. Peygamber ile Zeyd b. Hârise arasındaki ilişki de dikkat çekmektedir. Esasında zengin bir ailenin çocuğu olan Zeyd, bir yetim değildi. Ama Arabistan'ın o dönemin sosyal yapısında mevcut olan çöl korsanları var, annesiyle bir yere ziyarete gittiğinde Zeyd'i esir edip köle olarak satmışlardı. Hz. Hatice'nin yeğeni Zeyd'i satın alıp Hz. Hatice'ye hediye emişti. Bilahare Zeyd, Efendimiz'in hizmetine girmiş, ama onda öyle harikulade hadiseler sebebiyle derin bir bağlılık duygusuna sahip olmuştu. Bilahare Zeyd'in yerini tespit eden babası ve amcası Mekke'ye gelerek Efendimiz'le görüşüp ona şu teklifi yapmışlardı: “Zeyd bizim evladımız, başına böyle bir hadise geldi. Bunu bize tekrar vermenizi talep ediyoruz.” Zeyd'i, çağıran Hz. Peygamber ona şöyle hitap etmişti: “Bak! Baban ve amcanı tanıyor sun. Tercihini yap, benim yanımda mı kalmak istiyorsun, onlarla mı gitmek istiyorsun?” Bunun üzerine Zeyd babasına ve amcasına: “Siz benim hakiki akrabalarım sınız ama ben bu insanda öyle hadiseler gördüm ki kimseyi onunla değişmem.” diyerek tercihinin ortaya koymuştu. Bunun üzerine Efendimiz Zeyd'i azad ederek, o dönemin geleneklerine uygun bir şekilde “Zeyd artık benim evladımdır.” ifadesini kullanmıştır. O tarihten itibaren ilgili ayet ininceye kadar Zeyd artık, Zeyd b. Muhammed, “Muhammed'in oğlu Zeyd” diye anılmıştır. Ama daha sonra, ilgili hükümleri içeren ayetler nazil olunca bu uygulama ortadan kalkmıştır.¹⁰

Dini açıdan evlat edinme uygulamasıyla alakalı, tedbir alınması gereken bir takım problemler söz konusudur:

a. Evladınız olmayan bir kişiyi nesebinize katıp kendinize mirasçı yapamazsınız. Böyle yaptığınız takdirde hakiki bir mirasçıyı mirastan mahrum etmiş olursunuz. Çünkü İslam fıkında miras sistemi yakın olana hisse vermek üzerine kuruludur, *asabelik* denilen bir sistem vardır. Demek ki korunmaya muhtaç olan çocuklara evlat gibi muamele etmek meşru olmakla birlikte onu mirasçı yapmak caiz olmamaktadır. Ancak dini açıdan, bu çocuklara mali bakımdan destek olma imkânları mevcuttur. Bir insan hayattayken

¹⁰ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. Mehmed Zihni, *el-Hakâik*, İstanbul 1311, c. II, s. 82-93.

istediği kadar mal bağışlama (hibe) yoluyla ilgili kişilere gelir kaynağı transfer edebilir. Ölüme bağlı tasarruflar açısından da herkesin malının üçte biri oranında vasiyet etme hakkı bulunmaktadır, bu hakka kimse müdahale edemez. Mevcut mal varlığınızın üçte birine kadar ilgili kişilere vasiyette bulunabilirsiniz, bu da çoğu zaman bir mirasçının alacağı pay kadar bir mal transferini karşılamaktadır. Bu izahlar çerçevesinde mirasçı yapamama yasağının, ekonomik açıdan destek olmayı engellemediği anlaşılmaktadır.

b. Koruma altına alınan bir çocuğun gerçek ailesiyle olan irtibatı koparılmalı, kendisine bu konuda gerçeğe aykırı bir beyanda bulunulmamalıdır. Naslarda bu husus üzerinde titizlikle durulmuş, çocuğun gerçek ailesinin dışındaki şahıslara ebeveyn olarak bağlanması caiz görülmemiştir.¹¹

c. Koruma altında olan çocuk ergenlik çağına geldiği zaman, ilgili ailenin fertleriyle arasındaki ilişkilerde mahremiyet kuralları geçerli olacaktır. Bu problemi asgariye indirmek için kız çocukların amca veya dayıları, erkek çocukların da halaları veya teyzeleri tarafından koruma altına alınması düşünülebilir. Ancak bu durumda ergenlik sonrası aynı evde yaşayan farklı cinsiyette kuzenler arasında mahremiyet kuralları geçerli olacaktır. Bir diğer husus süt akrabalığıdır. Eğer çocuk iki yaşından önce -Ebu Hanife'ye göre iki buçuk yaşından önce- koruma altına alınmışsa, süt emzirme yoluyla bir süt akrabalığı tesis edilebilirse, mahremiyet problemi önemli ölçüde aşılmış olacaktır.

Günümüzdeki evlat edinme uygulamasının dini hükmünü belirlerken toptancı bir yaklaşımda bulunmak yerine, bu mahzurlardan hareket etmek daha isabetli bir yoldur. Bu bakımdan bir çocuğun bir aile yanında korumaya alınma biçiminde bahsettiğimiz problemler mevcutsa, bu problemler giderilemediği takdirde dini açıdan sakıncalı bir uygulama ortaya çıkacaktır.

¹¹ Bk. Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, Beyrut 2009, c. XI, s. 145-147. Nitekim günümüzde de evlat edinme uygulamasında çocuk ile gerçek ailesinin nüfus kütüğü arasındaki irtibatın korunmasını öngören hükümler, bu gayeye matuf olumlu bir adım olarak değerlendirilebilir. Ayrıca çocuğun yetişkin olduktan sonra kendi ailesinin soyadını kullanabilme imkânı da doktrinde dile getirilmiştir. Geniş Bilgi için bk. Oğuz Sadık Aydos, "Yeni Medeni Kanuna Göre Evlat Edinme", *GÜHFD*, IV/1-2, (Haziran-Aralık 2000).

Bizim tarihimizde de korunmaya muhtaç çocuklara farklı isimler altında el uzatıldığı görülmektedir. Belgelere baktığımız zaman *kerîme-i maneviyye*, *manevi kız*, *ahiret evladı*, *ıyallık*, *oğulluk* şeklindeki tabirlere rastlıyoruz. Şeriye sicillerinde ve fetva mecmualarında bunlarla alakalı pek çok belge ve hüküm bulunmaktadır. Bu veriler şunu gösterir: Bugün koruyucu aile olarak ifade ettiğimiz korunmaya muhtaç çocukların himayesinin İslam tarihi boyunca -özellikle Osmanlı tatbikatında- yaşatıldığını görüyoruz, yaşatılmıştır; bunda da dine aykırı ve mahzurlu bir taraf görülmemiştir. Çünkü koruyucu aile uygulamasında şu hususlar söz konusudur: Biyolojik aile çocuğa bakamıyor, himaye edemiyor. Mesela çocuk bir yetim olabilir veya biyolojik ailesi ekonomik bakımdan ona destek olacak durumda olmayabilir. Çocuk bu şartlar altında bir ailenin yanında -belirli bir süre- himaye ediliyor. Aile çocuğa bakıyor, onu koruması altına alıyor, yine aynı şekilde maddi ve manevi gelişimini temin ediyor. Ama bunun sağlıklı bir şekilde yapılması için ailelerin de bu hususta bilinçlendirilmesi, gerekli eğitimi alması, doğru çocuk ve doğru ailenin seçimi çok önemlidir. Bu bakımdan en ideal olan çocuğun öz ailesinin yanında kalmasıdır. Bundan dolayı aile maddi sıkıntı çekiyor ise desteklenmelidir. Nitekim günümüzde buna yönelik uygulamalar mevcuttur. Eğer o mümkün değilse daha uygun olan çocuğun kendi akrabalarından müteşekkil bir ailenin yanında himaye edilmesidir; en azından çocukla belli bir yakınlık kurulması açısından ilgili husus önemlidir.

Bu bağlamda çocuğun bakım ve yetiştirilmesiyle ilişkili olarak fıkhîta *hidâne* dediğimiz bir müessese dikkat çekmektedir. Bir çiftin ayrılması halinde çocuğun bakım ve gözetimini kimin üstleneceği *hidâne* çerçevesinde ele alınmıştır. Çocuk belli bir yaşa gelinceye kadar birinci derecede bununla sorumlu olan annesidir. Annesi vefat ettiği ya da çocuğa bakabilecek durumda olmadığı takdirde, bu sorumluluk annenin annesine düşer. Bu bağlamda önce anne tarafından kadın akrabalar, ondan sonra babaanne, sırasıyla baba tarafından kadın akrabalar devreye girer. *Hidâne* uygulamasıyla ergenlik dediğimiz çağa gelinceye kadar çocuğa bu şekilde o şefkat tatırılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda çocuğun kendi kişisel ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir yeterliliği kazandırılması hedeflenmiştir.

Koruyucu Aile Olmanın Manevi Sorumluluğu

Koruyucu aile olmanın manevi sorumluluğu ayrıca üzerinde durulması gereken bir husustur. Bu uygulamaya girebilmek için, öncelikle insanın kendisiyle hesaplaşıp bir karar vermesi ve bu sorumluluğun altından kalkacak liyakati de kendisinde hissetmesi gerekir. Efendimiz Ebu Zer el-Gıfârî'ye diyor ki: "Ebu Zer seni çok seviyorum, kendimi nasıl seviyorsam seni de o şekilde severim ama sana iki tavsiyem var:

1. İki kişinin idaresi bile olsa idarecilik yapma, senin fitratına müsait değil.

2. Bir yetimin bakımını üstlenme." (Ebu Dâvud, "Vesâyâ", 4; Nesaî, "Vesâyâ", 10)

Ahlakında, dini yaşantısında bir eksiği olmayan Ebu Zer'e Efendimiz'in böyle bir tavsiyede bulunması, ilgili sorumluluğu yüklenmek için gerekli bir takım farklı niteliklerin olduğunu bize göstermektedir.

Hakikaten, şöyle bir düşünüldüğünde koruyucu aile olabilmenin, büyük bir kahramanlık olduğu fark edilecektir. Öncelikle kendinizle hesaplaşıp karar vereceksiniz. Ardından eşinizi ikna edeceksiniz. Çünkü bu uygulamada eğer kadın kol kanat germezse, başarı sağlanması mümkün değildir. Sonra eğer varsa çocuklarınızla konuşup onları ikna edeceksiniz. Son olarak çevrenizin tutumlarını göz önüne alacaksınız. Bunların kolay hadiseler olmadığı ortadadır.

Koruyucu aile uygulamasıyla ilgili bazı mahzurlar akla gelebilir. Mesela belli bir yaştan sonra mahremiyet problemi olacağı ileri sürülebilir. Evet böyle bir mesele mevcuttur, ama bizim toplumumuzda şöyle kırk sene evveline kadar gidecek olursak, büyük aileler hep beraber yaşarken herkes o mahremiyet sınırlarına riayet ettiğini unutmamalıyız. Fakat günümüzde artık aşırı bireycilik ön planda olduğu için her şeyi kendimize külfet olarak görüyoruz. O zaman da ayet-i kerimede ifade edile o "sarp yokuşu" aşamıyoruz: "İnsan o sarp yokuşu çıkmadı. Nedir o yokuş? Bir kişiye hürriyetini vermek ya da kılığın hüküm sürdüğü bir dönemde, yakınınız olan bir yetimi himayeniz altına almak veya fakirlikten, muhtaçlıktan artık bitap düşmüş olan birine el uzatabilmek, on-

dan sonra da Allah'a iman edenler, birbirlerine sabrı tavsiye edenler ve birbirlerine merhameti tavsiye edenler arasına girebilmek!" (Beled, 90/11-17). Bu hedefleri hayat geçirmenin kolay olmadığını Yüce Allah söylüyor zaten. Sarp bir yokuşu aşmak gibi, diyor. Ama bizden de bu isteniyor. Esasında aşacağımız yokuş, her şeyden evvel kendi isteklerimiz, arzularımız, kendi bencillliğimizdir, kendi hevâmızdır, öncelikle onu yenmeye uğraşmalıyız. Bu konuda bir motivasyona ihtiyacımız olduğu aşikar! Yani o sarp yokuşu aşabilmek için, ayette ifade edildiği gibi, birbirimize sabrı ve merhameti tavsiye edebilmeli, sürekli bu telkinlerde bulunabilmeliyiz.

2005 yılında Rize İlahiyat Fakültesi'nin ev sahipliğinde "Çocuk Sorunları ve İslam" konulu bir sempozyum tertip edilmişti. O tarihlerde "yeniden aileye dönüş projesi" gündemdeydi. 1999 depreminden sonra "sevgi evleri" uygulaması gündeme getirilmişti ve uzmanlar şunu söylüyordu: Yurt ve yuva sistemiyle bakım zaruretten dolayı başvurulmuş bir yoldur, ideal bir yol değildir ve buna alternatif gerekir. Bugün 2015'teyiz ve koruyucu aile uygulaması artık gündemde. Yani yavaş yavaş toplumumuz da bu konuda bilinçleniyor. Bu bağlamda toplumun konuyla alakalı olarak dini bakımdan bilinçlendirilmesi açısından, diyanet personeli olsun, ilahiyat fakültelerinde, imam-hatip liselerinde görev yapan kişiler olsun, din eğitimi almış ve bu eğitimi veren kişilere önemli görevler düşmektedir. Çünkü karşımızda riske atabileceğimiz bir değer bulunmamaktadır. Efendimiz'in dediği gibi "Evlâdünâ ekbâdünâ" *Çocuklarımız bizim ciğerparelerimizdir*¹² ve hepsi bize bir emanettir.

¹² Kemâl Paşazâde, *Resâil-i İbn Kemâl*, İstanbul 1316, c. I, s. 66.

“Sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki, hayır olarak ne harcarsanız o ana baba, akraba, yetimler, fakirler ve yolda kalmışlar içindir. Hayır olarak ne yaparsanız gerçekten Allah onu en iyi bilendir.”

BAKARA, 2/215

“Müslümanların evleri arasında en hayırlı ev, içinde kendisine iyi davranılan bir yetimin bulunduğu evdir. En hayırsız ev ise, içinde kendisine kötü davranılan bir yetimin bulunduğu evdir.”

İBN MÂCE, “EDEB”, 6

KUR'ÂNÎ SÖYLEMDE YETİM KAVRAMI VE ANLAM ALANI -Tefsîrî Bir İnceleme-

Doç. Dr. Ömer BAŞKAN

Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Giriş

İslam; muhatap kitlesi bütün insanlık olan, toplumsal ve evrensel bir dindir. Buna paralel olarak bu dinin ideali, insanlığın (özel anlamda müslüman toplumunun; genel olarak ise bütün insanlığın) maslahatı ve saadetidir. Bu amaca mebni olsa gerek, Kur'an'ın ve Sünnet'in yasakladığı neredeyse bütün fiiller, genel karakterleri itibariyle toplumun yapısını ve huzurunu bozucu nitelikteki eylemlerdir. Çoğu zaman bu yasaklar, kötü fiilin kendisinden öte oluşum safhalarını da kapsamaktadır. Aynı şekilde İslam'ın; gerek ferdi (farz-ı ayn), gerekse topluma yönelik emirlerinin de (farz-ı kifaye) hedefi, bireyin dünya mutluluğunun çok ötesinde topyekün insanlığın hem dünya hem de ahiretteki selameti ve huzurudur. Bu manada Kur'an-ı Kerim'de; temel ferdi emirlerden biri olarak yer verilen namazın bile, "Şüphesiz namaz hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyar"¹ şeklinde nitelendirilmesi dikkat çekici bir husus olarak arz edilebilir. Başka bir ifadeyle söylenecek olursa; birinci dereceden bireye has bir ibadet olan bir yükümlülüğün, sahibine toplumun diğer fertlerine zarar verebilecek kötülüklerden uzak durmasını temin edebilecek bir ruh olgunluğu kazandırmak amacıyla ilişkilendirilmiş olması, emrin maksadı bağlamında oldukça açık bir gösterge olarak değerlendirilebilir.

¹ Ankebût, 29/45

Bu sebepledir ki Kur'an ve Sünnet; şahsiyetli, gönül huzuru nu yakalamış, topluma yararlı, kendisiyle aynı dine inanan diğer bireyleri kardeşi olarak telakki eden, aralarında inançbirliği olmayan insanları da Allah'ın kulu olduğu için sevebilecek bir anlayışa sahip sağlıklı bireylerden oluşmuş bir toplumu gaye edinmiştir. İslam'ın hayata ilişkin bütün vechelerinde bu hedef gözetilmiştir.

Dolayısıyla İslam; ideal toplum yapısına ulaşabilmek için bu yapıyı oluşturacak bireylerin gereken seviyeye uygun olarak yetiştirilmeleri hususunda elzem olan bütün yönleri titizlikle ele almıştır. Bu noktada, modern psikolojinin, "bireyin kendisine, özellikle de toplumun diğer bireylerine karşı temel yaklaşım biçimi"² hatta, "insanın sosyal uyarıcı olma değeri"³ şeklinde tasvir ettiği kişilik gelişiminin başka bir ifadeyle şahsiyet kazanma sürecinin önemi açıktır. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim'de de, onun hayata aktarılmış biçimini teşkil eden Sünnet-i Seniyye'de de, kişilik gelişiminde en önemli etken ve "en büyük sosyalleşme kaynağı"⁴ olan aile yapısına büyük önem verilmiş, bu mesele yüzden fazla ayet-i celileye, müstakil bir kitap teşkil edecek kadar Peygamber'imizin (s.a.v.) sözlerine⁵ konu edilmiştir. Bu bağlamda kişilik problemlerine toplumun bütün kesimlerinden daha açık, dolayısıyla toplum huzuru için her zaman potansiyel bir tehlikeye dönüşebilecek yetim, kimsesiz ve bakıma muhtaç bireylerin Kur'an ve Sünnet'te bu denli önemle üzerinde durulan bir konu olması, meselenin İslam nazarındaki önemini göstermesi açısından kayda değer bir husustur.

Yetim ve kimsesizlik, insanlık tarihi boyunca varlığı devam eden ve dünya durdukça da devam edecek olan sosyal bir olgudur. Kimi insanlar bu acı tecrübeyi daha doğarken, kimileri de hayatlarının anaya ve babaya en çok ihtiyaç duyacakları ilk çocukluk döneminde yaşamak zorunda kalmaktadırlar.

Hiç şüphesiz böyle bir acı Cenab-ı Hakk'ın insanoğlunun sabrını ölçtüğü en ağır imtihanlardan biridir. Muhakkak ecrini takdir et-

² Blair J., Kolasa, *Davranış Bilimleri*, çev. Kemal Tosun vd., İstanbul Üniv. Yay., İstanbul 1972, s. 152.

³ Yavuzer, Haluk, *Çocuk ve Suç*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1982, s. 169.

⁴ Kolasa, *Davranış Bilimleri*, s. 152.

⁵ Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslam Hukuku*, Erenler Matbaası, İstanbul 1983, s. 160.

mek de O'na ait olacaktır. Şunu da kaydetmek gerekir ki, toplumun bu zümresi Yüce Yaratıcı tarafından özel bir ilgiye mazhar kılınmıştır. Nitekim Kur'an ve Sünnet'te, toplumun özel bir ilgi ve sevgiye muhtaç kesimini oluşturan yetim ve kimsesizlerin gerek sosyal, gerek ahlaki gerekse psikolojik açıdan şahsiyetli bir birey olarak yetişmelerini temin edecek prensiplere açıklıkla yer verilmiş olması bu mazhariyetin açık göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Çağımızda insan kıyımına dönüşmüş, milyonlarca yavrucağı kimsesiz bırakan savaş, salgın hastalıklar, açlık, trafik kazaları, doğal afetler vb. faktörlere, mevcut ahlaki bunalım ve gayri meşru ilişkilerin sonuçları da eklenince; aile ilgisinden uzak nesiller türemiş ve bu zümreler en modern toplumları dahi etkileyen potansiyel bir tehdit unsuru haline gelmişlerdir. Bu dramatik tabloya dünyanın pek çok yerinde organ ya da fuhuş mafyasının eline düşüp insanlık onurunu adeta darmadağın eden akıl almaz ızdıraplara duçar olan nice kimsesiz çocuğun adeta arşı titreten çığlıklarının haberlerini eklemek maalesef hiç de zor değildir.

Bu akıl almaz manzaranın haykırdığı yalın gerçek şudur ki, günümüz dünyasında toplumun bu kesimine gösterilmesi gereken özel ilginin yerini maalesef modern bir sektör haline gelmiş insanlık dışı muameleler almış ve ne yazık ki “sokak çocukları”, “kimsesiz çocuklar” vb. tanımlamalarla kavramsal olarak da aile ortamı dışına hapsedilmiş bu zavallılar; uluslararası insan ticaretinin, cinsel sömürünün vb.nin ana sermayesi konumu olmaya adeta mecbur bırakılmışlardır.

Binaenaleyh geçirdikleri her yeni günde diğer insanlara karşı kin ve nefretlerini bir kez daha katlayarak artıran bu unsurların en modern toplumlarda bile baş edilemez bir sosyal problem olarak baş göstermeleri çok da şaşırtıcı bir sonuç olmasa gerektir.⁶

Tam da bu noktada Yüce Dinimiz İslam'ın temel kaynaklarında açıklıkla yer bulmuş, toplumun bu zümresine yönelik özel ilginin, insanlığın huzuru bağlamında ne denli önemli olduğuna dair analize geçilebilir.

⁶ Konuya ilişkin en modern ülkelerden birindeki durumu özetleyen istatistikî bilgiler için bk. <http://fatherhoodfactor.com/us-fatherless-statistics/> (Erişim Zamanı: 29.05.2015; saat: 14:15)

Kur'anî ve Nebvî Söylemde Yetim Kavramı ve Anlam Alanı

İlk planda konunun temel kaynaklarımızdaki kavramsal boyutuna dikkat çekmek önem arz etmektedir. Şöyle ki gerek Kur'an-ı Kerim'de gerekse Peygamber Efendimiz'in hadis-i şeriflerinde toplumun mevzubahis zümresi genel anlamda "el-müsted'afın",⁷ özel anlamda da "el-yetim" terimleriyle tanımlanırlar. Arapça bir kelime olan el-yetim, "yütm" kökünden türemiş olup infirad yani yalnızlık/yalnız başınlık temel anlamını ifade eder.⁸ Yaygın olarak babası ölmüş küçükleri ifade etmekle birlikte, anne-babasının her ikisini de kaybetmiş çocukları tanımlamak üzere de kullanılabilecek bir içeriğe sahiptir.⁹ Fıkıh kaynaklarımız çerçevesinde ele alınırsa yetim, ergenliğe ermeden babası ölmüş olan çocuktur.¹⁰ Kavram zaman zaman annesini kaybeden çocuk içinde kullanılır. Ama kelimenin asıl konumu, babasını kaybeden çocuk içindir. Babasını kaybeden çocuk, koruma ve yardımdan, annesini kaybeden çocuk şefkatten mahrum kalır. Çünkü baba, koruma ve yardımın, anne şefkatin sembolüdür. Yetim bülüğa erince, dil bakımından kendisinden yetimlik kalkar. Fakat kendisinde, malını kendi başına kullanacak akli olgunluk görülünceye kadar o, dinen yetim hükmündedir.¹¹

Meseleye dil ve kavramın temel kaynaklarımızdaki kullanım biçimlerinden hareketle daha geniş bir açıdan bakan kimi müellifler ise kavramın anlam alanını şu şekilde tayin etmektedirler: Yetim kelimesi yalnız kalma manasında "yetem" den alınmıştır. Nitekim eşsiz inciye *dürr-i yetim* (sedefinde tek olan inci) denir. Yetim kelimesi bir zayıflık, özellikle de akıl ve rey/görüş (hayatı görme biçimi) zaafiyeti ve kısırlığı ile ilgilidir. İşte bundan dolayı yetim kavramının; ergenlikten sonra bile rüşdünü bulamayanları tasvir sadedinde lugat ve örf açısından geçerliliğini koruyan hatta kocasından yalnız kalan kadınlar için de kullanılabilecek bir sıfat ol-

⁷ Mesela bk., Nisa, 4/75, 98, 127; Buhari, Kitabü'l-İkrah, 89, Duaü'n-Nebi, 2; Ebu Davud, Babu'l- Kunud fi's-salah, 343.

⁸ Ragıb el-İsfehani, *el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*, Kahraman Yay., İstanbul 1986, s. 845.

⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut 1990, c. XII, s. 645.

¹⁰ Kavramın fikhî boyutuna dair geniş bilgi için bkz. Arı, Abdüsselam, "Yetim", *DİA.*, c. 43, İstanbul 2013, s. 501 vd.

¹¹ Geniş bilgi için bk. Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1988, c. I, s. 378.

duğu dil alimlerince de ifade edilen bir husustur. Çünkü babadan yetim kalmak/babadan yalnız kalmak sürekliliğini koruyan bir vakıadır. Nitekim Rasûlüllah (sav.) bu manada “Yetim (dul) kadından kendi nefsi için izin istenir”¹² buyurmuştur ki bu izin istemenin küçük çocuğa ait olmayacağı bellidir.¹³ Ayrıca kavramın mevzu bahis anlamı ifade eden bir tamlama formunda Kur'an'da da yer bulmuş olması,¹⁴ yetim teriminin daha geniş bir perspektiften ele alınması hususunu ihsas eden bir veri olarak değerlendirilebilir.

Şu halde; öncelikle bülûğ çağına ermeden babadan yalnız kalmış küçükler akla gelmekle birlikte, dil alimlerinin tespitleri ve Kur'ânî ve Nebvî söylemdeki kullanım biçimleri sadedinde yetim denilince; babası vefat etmiş erkek veya kız çocuklar anlaşılabileceği gibi, dul kalmış kadınları da kapsayan bir anlam alanından bahsetmek mümkün görünmektedir.¹⁵

Bu aşamada kavramın yer bulduğu ayetlerin nüzûl süreçleri bağlamında biraz daha teknik bir analize tabi tutulacağı aşamaya geçebiliriz.

İlgili Ayetlerin Nüzûl Süreci Bağlamında Yetim Kavramı

Kavramın dini metinlerin diline özgü bir terim/ıstılah olarak ele alınış biçimine bakıldığında da görülecektir ki; İslam, her bakımdan korunmaya ve şefkate ihtiyacı olan yetimlerin himayelerine ve yetiştirilmelerine fevkalade ehemmiyet addetmiştir. Korumadan ve şefkatten uzak, çok zayıf bir ilgiyle yetişecek insanlar, mutsuz bir hayat yaşayacakları gibi, toplumun başına da pek çok problem çıkaracak, ictimâî huzuru bozacaklardır. Bundan dolayı olsa gerek problem; K.Kerim'in indiği ilk günlerden itibaren ele alınmış, yetimlerin sıcak bir aile ortamında, müşfik bir ilgi ve muamele ile yetiştirilmeleri hem ferdi hem de toplumsal bir takım görevleri amir açık emir cümleleriyle ilahi beyanda yer bulmuştur.¹⁶

¹² Ebu Davut, Nikah, 23-25; Tirmizi, Nikah, 18; Nesâî, Nikah, 31.

¹³ Bu değerlendirmeler ve referansları için bk. Yazır, Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Kitapevi, İstanbul, ts. c.II, s. 1280 vd.

¹⁴ Ayette ilgili mefhum “yetim/öksüz kadınlar” şeklinde yer bulmuştur. Bkz. Nisâ, 4/127.

¹⁵ Yazır, Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, c.II, s. 1280.

¹⁶ el-Bakara, 2/220; benzer değerlendirmeler için ayrıca bk. Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte Tercümesi ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, c. II, s. 517.

Bu meyanda kastolunan özel ilginin keyfiyyetini tayin edebilmek için öncelikle yetim kavramına yer veren ayetleri nicelik itibariyle ele almak, incelemenin bundan sonraki seyrine yön verecek bir takım ön belirlemeleri tespit sadedinde katkı sağlayacaktır. Bu incelemeye göre;

1- Kur'ânî söylemde yetim kavramı; sekizi Mekki, dördü Medeni olmak üzere toplamda 12 surede yer alan 23 ayeti kapsayan bir dağılıma sahiptir.

2- İlgili sure ve ayetlerin nüzul zamanlarına yönelik çalışmaların verilerinden hareketle¹⁷ kronolojik bir sıralama yapıldığında görülür ki; yetim mevzusu, Bişet'in 1. Yılı'nın sonlarından Hicret'in 10. Yılı'nın sonlarına değin yani 23 yıllık nüzul sürecinin hemen hemen her aşamasında sürekli dikkatlere arz edilen bir hususiyete sahiptir.¹⁸ Dolayısıyla ilgili sosyal sınıfın çaresizliğine ve çözüm önerilerine dair, inzalin ilk yıllarından itibaren oluşturulan zihni ve toplumsal farkındalığın, sürecin son aşamasına kadar canlı tutulduğu, meselenin ilahi hitabın gündeminden hiç düşürülmediği söylenebilir.

3- Binaenaleyh nicelik açısından; yetimler ve sorunlarının ilahi hitabın nüzul süreci boyunca Kur'ânî söylemde sürekli yer bulmuş en önemli sosyal meselelerden biri olduğu, söylem düzeyinde açıklıkla ortaya konulan teorik çerçevenin Hz. Peygamber'in hayatında referans değeri olan ideal bir model olarak pratize edildiği net bir tespit olarak ortaya konulabilir.

Çalışmamızın temel amacı bu önemin Kur'ânî söyleme nasıl yansıdığını incelemek olduğundan bundan sonraki merhalede, nüzul sürecini esas alarak ikinci aşamaya yani ilgili ayetlerin yetim mefhumunu hangi keyfiyette ele aldıklarına ilişkin analize geçmek

¹⁷ Tarihi arka planla birlikte Kur'an Dili'nin kendine has yapısından hareketle tespit olunan bir takım istatistikî verilerle de desteklenen bir kronoloji sunması açısından ayetlerin nüzul tarihi bağlamında Mehdi Bâzergan'ın ilgili çalışmasındaki tespitleri temele alınacaktır. İlgili tespitler için bk. Mehdi Bâzergan, *Kur'an'ın Nüzul Süreci*, çev. Yasin Demirkıran-Muhammed Feyzullah, Fecr yay., Ankara 1998, s. 129 vd. (14 no'lu Tablo), 151 (15 no'lu Tablo); mukayese amaçlı yarılanılan diğer tasnifler için bk. İzzet Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, c. II, s. 160-163.

¹⁸ İlgili dağılım; nüzul zamanı ve ayet sayısı bağlamında şu şekildedir: Bişet'in 2. Yılı: 4 ayet; Bişet'in 3,5,7,8 ve 10. yılları birer ayet; Hicret'in 2.,4. ve 5. Yılları birer ayet; 8. Yılı 6 ayet; 11. Yılı 5 ayet.

istiyoruz. Ancak bu incelemenin başlıkta da işaret edilmeye çalışıldığı üzere tefsîrî bir inceleme niteliği arz edebilmesi için bazı sınırlara riayet etme zorunluluğu gözden kaçırılmamalıdır.

Bilindiği üzere tefsirin temel amacı ayetlerde kast olunan “murad-ı ilâhî”yi başka bir ifadeyle Kur’an nazımının manasını keşf ve beyan edebilmektir.¹⁹ Ancak Kur’an’ın bir metinden ziyade bir hitap olma hususiyeti dikkate alındığında; Kur’an’î söylemin yeniden inşayı amaçladığı ve adım adım dönüştürmeye uğraştığı ve dönüştürdüğü muhataplarının sahip oldukları dünya görüşünün hususiyetleriyle mukayeseli bir incelemeye tabi tutulmasının metodik önemi ortadadır. Başka bir ifadeyle; Kur’an’ın kime, neyi, nasıl söylediğine yönelik bir anlama çabasının, ilahi hitabın bizatihi yönlendirdiği hitap-muhatap ilişkisini nazara almasının önemi aşîkârdır. Nitekim Kur’ân; son tahlilde “ümme-i vasatı”/âdil toplumu²⁰ yeniden inşa etmek amacıyla, seçtiği bir beşer elçi aracılığıyla son kez insanlığına hitap etme lûtfunda bulunan Allah’ın (c.c.) apaçık bir Arapça ile tebliğ, tebyîn ve de talim ettiği ilâhî kelimedir. (söylemdir) Dolayısıyla bu söyleme ilk defa muhatap olan beşeri unsurla ilahi hitap arasındaki hitap-muhatap ilişkisinin seyri; bu hitabın neyi, nasıl ve ne amaçla söylediğini tespit etmeye yönelen bir anlama faaliyeti için yadsınmaması gereken bir anlamlandırma sınırı olarak tanzim edilebilir. Naklî bilgiye merbut/bağlı addedilen sebep-i nüzûl, nâsih-mensûh vb. bilgi alanlarının yanı sıra Mekkî-Medenî ilminin de her dönemde Kur’an’ın anlaşılması bağlamında metodik bir temel olarak dikkate alınmış olması, klasik tefsir anlayışımızın da bu önemli sınır sürekli muhafaza ettiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Tam bu noktada Kur’an’ın hitap ettiği ilk muhataplarının, dünyayı dolayısıyla yetim ve kimsesizleri görme biçimlerine bir nebze dikkat çekmek, konunun ilerleyen aşamaları için bir zemin teşkil edecektir.

Kur’an nüzulünün Medine döneminde yer bulmuş bir sıfat ol-

¹⁹ İlgili tanım ve tespit için bk. Ahmed b. Mustafa Taşköprizâde, Miftâhu’s-Sa’âde ve Misbâhu’s-Siyâde fî Mevdû’âtî’l-’Ulûm, Dâru’l-Kütübî’l-’İlmiyye, Beyrut 1985, c. I, s. 76.

²⁰ Bkz. Bakara, 2/143; ilgili Kur’ânî kavram, bizzat Peygamber Efendimiz tarafından adil toplum/ümme olarak beyan buyurulmuştur. Konu bağlamında daha geniş bilgi için mesela bkz. Cerrahoğlu İsmail, *Tefsir Tarihi*, Fecr Yayınları, Ankara 2010, s. 49.

sa da ilk muhatapların ana karakterini tanımlayan Kur’ânî niteleme, “cahiliyye” kavramında ifadesini bulmuştur. Bu dünya görüşünün karakteristik özelliklerine ilişkin, Habeşistan’a hicret esnasında Cafer b. Ebî Tâlib’in (ö:8/629) dilinden oldukça yalın bir şekilde dökülmüş şu ifadeler, cahiliye olarak tanımlanan ilk muhatapların dünya görüşlerine dair yeterince fikir verici olduğu kadar cahiliyye ile yetim kavramı arasındaki anlam ilişkisine de ışık tutacak niteliktedir:

“Ey Hükümdar, Allah aramızdan birini seçip de O’nu elçisi olarak gönderene değin biz cahiliyye ehli bir kavimdik. Putlara tapar, ölü hayvanın etini yer, fuhuş yapardık. Akrabalık bağlarını kesmiş, komşuluk haklarını unutmuştuk. Kuvvetli olanlarımız zayıf olanlarımızın her şeyine el koyardı. Allah aramızdan nesebini, sıdkını, güvenilirliğini, iffetini bildiğimiz bir rasûl gönderene kadar bu hal üzere yaşadık. O bizi Allah’ın tek ilah olduğuna inanmaya, O’na kul olmaya çağırdı. Bizi tapmakta olduğumuz taştan ve ağaçtan putları terk etmeye davet etti. Bize doğruyu söylemeyi, emanete ve akrabalık bağının gereklerine riayet etmeyi, komşularla iyi geçinmeyi, haram kılınanlardan ve kan dökmekten sakınmayı emretti. Bizi fuhuştan, yalan söylemekten, yetim malını yemekten, ifteli kadınlara iftira atmaktan menetti...”²¹

Bu ifadeler, Allah Rasûlü’nün Kur’an’ı tebliğ etmeye başladığı Mekke toplumunun müşrik karakterini ve bu karakterin güce endeksli ahlak ve değer anlayışını açık bir biçimde tasvir etmektedir. İzutsu, cahiliyye kavramına dair serdettiği analizinde, bu kavramın anlam alanını belirleyen belirgin vasfın, sağlam bir temelden yoksun ve tam da bundan dolayı bütünüyle dünyevileşmiş bir ahlak ve değer anlayışı olduğu sonucunu çıkarır. Bu ahlak anlayışını ise, putperest Arap’ın sağlam bir temele oturtamadığı ve bundan dolayı da güçlü olmakla özdeşleştirdiği hulûd/ebedilik algısıyla temellendirir. Çözümlemesinin ileri aşamalarında da güçle özdeşleştirilen ebedilik algısının oğullara ve servete, servetin sağlayacağı şân-şöhrete, makam-mevkiye, zevk-ü safâya aşırı düşkünlük ka-

²¹ Ebû Muhammed Abdûlmelik b. Hişâm, *Siretü’n-Nebî*, thk. Mecdî Fethî, Dâruş-Sahâbe, Tantâ 1995, c. I, s. 422 vd.

rakteriyle dışa vurduğunu tespit eder.²² Erken dönem Mekki ayetlerin dilinde de bu tasvirlerin istiğnâ,²³ çokluk yarışı,²⁴ malın sahibini ebedileştireceği zannı²⁵ vb. pek çok atıfla karşılık bulmuş olması,²⁶ ayrıca yapılan her işin hesabının verileceği ahiret yurdunun varlığı ve hususiyetlerine ilişkin vurgunun sürekliliği bu bağlamda dikkat çekici Kur'anî referanslar olarak kaydedilebilir.

Bu sürekli vurgunun temel amacının ise, Cafer b. Ebi Talib'in ifadelerinde de açıklıkla karşılığını bulduğu üzere Mekke seçkinlerinin servet edinme arzularının tutsağı haline gelmiş yetim ve kimsesizler başta olmak üzere toplumdaki zayıf unsurların ızdırabını dindirebilmek olduğu kolaylıkla tespit edilebilir.

Mekkî ve Medeni Ayetlerde Yetim Kavramı

Nüzul süreci göz önüne alındığında Mekkî ayetlerdeki yetim kavramının; babadan yalnız kalmanın meydana getireceği psikolojik yoksunluktan çok öte bir probleme işaret ettiği ifade edilmelidir. Nitekim hayatın gidişatını belirleyen ana dinamiğin, servete dayalı güç olduğu bir ortamda, geçimi temin etmenin ötesinde temel insanî hakların da bir nevi garantisi olan babadan yalnız kalmak yani yetim kalmak, bir çocuk için adeta ikbalinin/geleceğinin karardığı bir sürecin başlangıcıdır.

Bu ikbal vurgusuyla birlikte kavramın, yerleşik örf gereği²⁷ özellikle miras hakkından mahrum bırakılmak suretiyle ekonomik özgürlüğü bütünüyle dumûra uğratılan ve sırf bu yüzden kendilerine vasilik/hâmilik edenlerin dahi her türden tahakkümüne boyun eğmek zorunda kalan ve sürekli ezilen yetimler başta olmak üzere dul kadınları da kapsayan anlam alanı hatırlanmalıdır.

²² Izutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, s. 71-83; müşrik Araplardaki ahiret inancı bağlamında benzer tespitler için ayrıca bk. Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, c. I, s. 382 vd.

²³ Alak, 96/7.

²⁴ Tekâsür, 102/1-2.

²⁵ Hümeze, 104/2-3.

²⁶ Mesela bk. Kalem, 68/10-14; Müddessir, 74/11-17; Abese, 80/5; Fecr, 89/17-20; Âdiyât, 100/8; Beled, 90/5-16.

²⁷ Bu örfün mahiyetine ve geç dönemde dahi uygulandığına ilişkin bir rivayet için mesela bk. Fahu'd-Dîn er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, c. III, s. 502.

Şimdi bu ön belirlemelerin eşliğinde ilgili ayetleri okumaya geçebiliriz.

Nüzûl tarihlerini tespiti odaklı bir çalışmaya göre²⁸ yetim kavramına yer veren ayetlerin yer aldığı ilk sûre Dûha'dır. Bu sure, risaletin 2. yılı başlarında Mekke seçkinleriyle karşıtlığın olabildiğince belirginleştiği bir evrede inzâl olunmuştur. Surede genel olarak Mekke seçkinlerinin Hz. Peygambere yönelik söz ve fillerinin giderek artan dozajına karşı²⁹ bir teselli çerçevesi söz konusudur. Bu bağlamda Allah Rasûl'üne doğmadan önce babasından, altı yaşında bir çocukken de annesinden yetim kalmasının dayanılmaz acısını dindiren Rabbinin, kendisini şimdi de yalnız bırakmayacağı açıklıkla ikaz edilmektedir. Bizim analizimiz açısından dikkat çekici husus ise; sûrede pek çok benzeri gibi Hz. Peygamber'in de babasından yalnız kaldığı için mirasının amcaları tarafından paylaşılması neticesinde³⁰ bizatihi tecrübe ettiği fakirliğin ıstırabına da atıfta bulunulmuş olmasıdır. Ve bu ıstırapa dikkat çekilir çekilmez ardından yer verilen "yetime gelince sakın ona kahretme, senden bir şey isteyen de azarlama" ilahi beyanının kasd-ı mahsus/özel amacıdır. Nitekim Zemahşerî, (ö: 538/1144) ayetteki "Ona kahretme" ifadesini, "zayıflığını fırsat bilerek yetimin malını ve hakkını gasp etme" açıklamasıyla³¹ karşılamıştır. Bu açımdan da hareketle Duhâ Suresi'nin bu ayetleriyle birlikte, yetimlerin malını gasp etmenin, ilahi söylemin erken dönemden itibaren halline odaklanacağı bir mesele olarak belirlendiğini tespit etmek mümkündür.

Baz aldığımız tasnife göre Duha Suresi'nden sonra indiği belirtilen Fecr Suresi'nde ise ilgili vurgu çok daha açık olup, mesele özel-

²⁸ Bâzergan, *Kur'an'ın Nüzûl Süreci*, s. 129 vd. (14 no'lu Tablo), 151 (15 no'lu Tablo)

²⁹ Mesed Suresi'nin sebeb-i nüzûlü bağlamında yer verilen rivayetlerden, karşıtlığın erken dönemden itibaren zaman zaman da fiilen olamak üzere Hz. Peygamberi aşağılamaya dönük bir boyut kazandığı görülmektedir. İlgili rivayetler için bk. Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân, Dâru'l-Kütübî'l-İlmîyye*, Beyrut, 2009, c. XII, s. 734-736; Duha suresi'nin nüzûl sebeb-i bağlamında ise Ebû Leheb'in karısı, Ebû Süfyan'ın da kardeşi olan Ümmü Cemîl'e yapılan atıf diyalektik ilişki bağlamında hayli fonksiyonel görünmektedir. İlgili rivayetler için mesela bk. er-Râzî, *et-Tefsiru'l-Kebîr*, c. XI, s. 192.

³⁰ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c. 8, s. 93; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşr. İstanbul ts., c. 10, s. 511; Hayrettin Karaman ve Diğerleri, *Kur'an Yolu*, DİB. Yay., Ankara 2008, c. 5, s. 639.

³¹ İlgili anlamlandırma için bk. Zemahşerî, *Keşşâf*, c. IV, s. 707.

likle Mekke seçkinlerinin bir örf haline getirdiği bir eylem olarak özel gündeme alınmış görünmektedir. Buna göre Kureyş seçkinlerine; Cenab-ı Hakk'ın kendilerinden çok daha fazlasını bahşettiği eşi benzeri olmayan İrem Şehrinin, Âd ve Semûd kavimlerinin ve uzak bir diyar olmasına rağmen ticari yolculukları sırasında görenlerin şahadetleriyle vakıf oldukları³² hayret verici piramitlerin sahibi Firavun'un akıbetleri temsil ve ihtar edilmektedir. Bu temsille; Kureyş seçkinlerine aynı hataları tekrar etmeleri durumunda başlarına geleceğın, farklı olmayacağı ima edilmektedir. Devamla "el-İnsân" cins ismi üzerinden rızkının artmasına fevkalade sevinip, azalması durumunda da hemen isyana hazır görünen bir karakter analizine geçilmektedir. Takiben gâipten birden muhatap sıygasına döndürülen bir hitapla seslenilen bu karakterin sahibi muhatap kitle ise; yetime ikramı, düşkünün doyurmaya teşviki bir nebze dahi aklına getiremeyecek kadar mal edinme hırslının esiri olmuş ve bu hırsla gasp ettiği mirası hak hukuk demeden yalayıp yutan bedbaht kimseler olarak tanımlanmıştır. Ve akıbetlerinin vahameti kendilerine açık seçik ikaz edilerek hitap sona erdirilmiştir.

Bir sonraki evrede nazıl olduğu değerlendirilen Mâûn suresinde ise, eleştirilen eylem hemen hemen aynı ifadelerle yani, yetimi itip kakmak, düşkünün doyurmayı teşvik bile etmemek şeklinde yer bulmuşken, eleştirinin dozunun daha da arttığını tespit etmek mümkündür. Şöyle ki, surenin başlangıcındaki "Gördün mü?" sorusunun, bu hitabı duyanlar indinde uyandırdığı merak ve yönlendirici etki üzerinden sağlanan, ilgili fiili işleyenleri afişe etmeye yönelik işârî tonlama açıkça hissedilmektedir. Nitekim ilgililerin ifşasına sebep teşkil eden yetimi itip kakma ve düşkünün doyurmaya teşvik dahi etmeme fiilleri, ancak dinî yalanlayan bir karakterin yapabileceği eylemler olarak özelleştirilmişlerdir. Sanki hitabı işiten muhatap kitle; uyandırılan merak vasıtasıyla, gözlerinin önünde cereyan eden bu eylemlerin sahiplerinin asla itibar edilmemesi gereken kimseler olduğuna ikna edilmek istenmektedir. Mâun Suresi'ndeki işari tonlama ile hitabın yetimi itip kakanla birlikte buna şahit oldu-

³² Derveze, *et- Tefstru'l-Hadîs*, c. I, s. 153.

ğu halde umursamayan toplumun geneline de yöneldiği, başka bir ifadeyle toplumun genelinde bir duyarlılık oluşturmayı hedefleyen bir karakter kazandığı dikkat çekici bir husus olarak arz edilmelidir.

Peygamberimizi müşriklerin eziyetleri ve baskıları karşısında yılmayıp mücadeleye yönlendiren bir girişle başlayan Beled Suresi'nde de yetim kavramı; kıtlığın hüküm sürdüğü bir zamanda mala olan düşkünlüğünden dolayı akrabalık bağı olan yetime, hatta artık açlıktan yere kapaklanmış bir miskine dahi el uzatmayan bir karakter eşliğinde konu edilmektedir. Ancak surenin devamında eleştirilen muhatapları, açlık ve kıtlık zamanı akrabası olan bir yetimi ve mis-kini doyurmak suretiyle rahatlıkla ashâbu'l-meymene'ye/amel defteri sağından verilecek olan mesud gürûha dâhil olabileceğine teşvik eden ifadeler dikkat çekicidir. Binâenaleyh hayra teşvik amaçlı bu vurgularla birlikte bu yeni aşamaya kadar muhatap kitle zihninde oluşturulan bi'l-kuvve farkındalığın, bi'l-fiil bir farkındalığa yönlendirildiğini belirlemek mümkündür.

Nitekim Mekke döneminin sonlarına doğru nazil olduğu düşünülen İsrâ ve En'âm surelerinde yer verilen neredeyse aynı ifadelerden müteşekkil son iki ayete bakıldığında, ilgili hitabın artık belli bir olgunluğa erişen mümin topluma yönelen ve bir takım kesin sınırlamalar içeren hususiyeti açıklıkla görülmektedir. Mevzubahis ayetlerin ikisinin de yer aldığı ve birbirine içerik olarak oldukça yakın pasajlar birlikte okunduğunda görülür ki; bu sınırlamalar yetim ve kimsesizlere yönelik olumsuz muamelenin yasaklanmasının çok ötesinde, içinde yetim ve kimsesizler başta olmak üzere herkesin güvenli ve huzurlu bir şekilde yaşayabileceği ideal bir toplum nizamını öngörmektedir. Bu çerçeveye göre; Yegâne yaratıcı Allah'a asla şirk koşulmamalı, anaya-babaya iyi muamele edilmeli, fakirlik korkusuyla çocuklar öldürülmemeli, akrabaya, yoksula hatta yolda kalmışlara hakkı verilmeli, israftan kaçınılmalı, zinaya yaklaşılmamalı, Allah'ın haram kıldığı can haksız yere öldürülmemeli, yetimin malına asla sū-i emelle/ kötü bir niyetle yaklaşılmamalı, ölçüye ve tartıya hile karıştırılmamalı ve ne surette olursa olsun adalet zedelenmemelidir.³³

³³ İlgili pasajlar ve içerikleri için bk. İsrâ, 17/31-38; En'âm, 6/151-153.

Mekki ayetlerin zihin ve eylem dünyasında oluşturduğu farkındalığın Medine döneminde ideal bir toplum seviyesine hitap eden bir karakter kazandığı açık bir konudur.³⁴ Bu bağlamda Medine döneminde nazil olan konuyla alakalı oldukça detaylı prensip ve düzenlemeler arz eden ayet-i celilerden hareketle şu genel değerlendirmeler yapılabilir: Mekkî ayetlerde, yetimlerin adeta ikbalini karartan olumsuz durumu sürekli gündemde tutan söylemin Medeni ayetler bağlamında yerini; ilgili sınıfın her türlü ihtiyacına cevap verecek detayları içeren düzenlemelere bıraktığı görülür. Bu bağlamda yetimin sıcak bir aile yuvası ortamında yetiştirilmesinden (Bakara, 2/220) varsa malının en iyi şekilde korunması, hatta mümkünse nemalandırılması ve zamanı geldiğinde kendisine teslim edilmesine (Nisa; 4/6, 10) ikbalinin en uygun şekilde planlanmasından (Nisa, 4/6; Kehf 18/82) evlendirilmesine (Nisa, 4/3, 127; Bakara, 2/220) devletin elde ettiği gelirlerden yetimlerin ihtiyacını karşılamaya yönelik fon tahsisine değin³⁵ gerekli bütün görevlerin sırasıyla yetimin yakınlarına, topluma ve devlete birer vazife olarak yüklendiği ilgili ayetlerden rahatlıkla temellendirilebilir.³⁶ Tabiki bu temellendirmenin İslam fıkıh usulünün ilkeleri ve işleyişi çerçevesinde hassasiyetle yapılması hususi önem arz eden bir konudur.

Sonuç

Yetim kavramına yer veren ayetlerin, nüzûl süreci bağlamında analizini gaye edinen bu çalışmada ulaşılan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

1- Kur'an'daki ve merfu bazı rivayetlerdeki kullanımlarından hareketle Kur'ânî ve Nebevî söylemde yetim kavramı; salt babadan yalnız/sahipsiz kalmanın husule getireceği psikolojik yoksunluktan çok öte, temel bir problemi ifade eder. Buna göre geçimi te-

³⁴ Mesela bk. Ünver, Mustafa, *Tefsir Usûlünde Mekki-Medenî İlmi*, (Basılmamış Doktora Tezi) Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1997, s. 29 vd., 102 vd.

³⁵ Mesela bkz. (fey ve ganimetlerden yetimlere de özel pay ayrılmasını amir ayetler olan) Enfâl, 8/41; Haşr, 59/7.

³⁶ Konuya ilişkin bazı ayetlere için bkz. Enfâl, 8/41; Haşr, 59/7; Nisa, 4/8; Bakara, 2/83, 215.

min etmenin ötesinde temel insanî hakların da bir nevi garantisi olan babadan yalnız kalmak yani yetim kalmak, bir çocuk için bir nevi ikbalinin karardığı bir durumdur. Ayrıca ilgili kavramın ayet ve hadislerdeki bazı kullanımları dikkate alındığında, babası vefat etmiş evlenme çağına girmiş kızların yanı sıra kocası ölüp de yalnız kalan dul kadınları da kuşatan bir anlam alanına sahip olduğunu tespit etmek de mümkün görünmektedir.

2- Bu anlamıyla toplamda 12 sure 23 ayete konu olan kavramın Kur'ânî söylemdeki kronolojik dağılımı dikkat çekicidir. Nitekim ilgili çalışmaların verilerinden hareketle bir tarih sıralaması yapılırsa görülür ki; ilgili mefhum ve bu mefhumla dair serdedilen ilahi prensipler neredeyse bütün bir nüzul sürecine yaygın, başka bir ifadeyle ilahi gündemin sürekli canlı tuttuğu bir mesele olma özelliğine sahiptir.

3- İlk defa Duhâ suresinde yer verilen ayetlerin hitap tarzından hareketle, bizzat peygamberimizin de yaşadığı acı bir tecrübe olan yetimlerin malına el konulması eyleminin ilahi söylemin daha nüzulün hemen başlarında halline odaklanacağı bir mesele olarak belirlendiğini tespit etmek mümkündür.

4- Fecr suresindeki ilgili belirlemelerden hareketle de, Mekke seçkinlerinin yetim ve düşkünlere yönelik kötü muamelelerinin hitaba muhatap herkesin dikkatine arz edilen bir konu haline getirildiğini belirlemek mümkündür.

5- Bir sonraki aşamada yani Mâûn Suresi'nde ise yetimi itip kakma ve düşkünü doyurmaya teşvik dahi etmeme fiilleri, ancak dinî yalanlayan bir karakterin yapabileceği eylemler olarak özelleştirilmişlerdir. Ayrıca Mâun Suresi'nde hitabın yetimi itip kakanların yanısıra buna şahit olduğu halde umursamayan toplumun geneline de yöneldiği, toplumun genelinde bir duyarlılık oluşturmayı hedeflediği tespit edilebilir.

6- Beled Suresi'nde konu bağlamında yer verilen olumlu ve teşvik amaçlı vurgularla birlikte, bu aşamaya kadar muhatap kitle nezdinde oluşturulan zihni duyarlılık oluşturma amacının yerini, artık yetim ve kimsesizlerin durumlarının düzeltilmesini sağlamayı amaçlayan bir eylem inşasına bıraktığı söylenebilir.

7- Mekke döneminin sonlarına doğru nazil olduğu düşünül-

len İsrâ ve En'âm surelerinde neredeyse aynı ifadelerden müteşekkil ayetlerin hitap tarzlarından hareketle ise, ilgili hitabın belli bir nitelik ve niceliğe ulaşan mümin topluma yöneldiği ve ilgili mesele bağlamında eylem alanına dönük kesin sınırlamalar içerdiği açıklıkla görülmektedir. Mevzubahis ayetlerin ikisinin de yer aldığı ve birbirine içerik olarak oldukça yakın pasajlar birlikte okunduğunda görülür ki; bu sınırlamalar yetim ve kimsesizlere yönelik olumsuz muamelenin yasaklanması çok ötesinde içinde yetim ve kimsesizler başta olmak üzere herkesin güvenli ve huzurlu bir şekilde yaşayabileceği ideal bir toplum nizamını amaçlamaktadır.

8- Kur'an'î söylemi anlamaya yönelik her hangi bir çabanın sadece Mekke dönemini merkeze alıp, Medîne dönemine ait belirlemeleri ve sınırlamaları göz önüne almaksızın nihai çerçevesini kazanması beklenemez. Bu açıdan bakıldığında ise Mekki ayetler bağlamında dikkatlere arz etmeye gayret ettiğimiz belli hakları üzerinden yetimleri öncelikle bir koruma çemberine almaya odaklı söylemin, Medeni ayetler bağlamında ise yerini; korumanın çok ötesinde ilgili sınıfın nitelikli birer şahsiyet olarak topluma kazandırılmalarını temine yönelik bütün detayları düzenleyen bir çerçeveye bıraktığı görülebilir.

Bu maddelerdeki tespitlerden hareketle Kur'anî ve Nebevî ilkelere salık verdiği şu ana çerçeve bir kez daha dikkatlere arz edilmelidir:

Kur'an-ı Kerim'in yetim ve kimsesizlerle ilgili meselelere bakışı incelendiği zaman, yetim ve kimsesizlerin en iyi şartlarda yetiştirilmesinden, evlendirilip iyi bir ikbale kavuşturulmalarına kadar bütün safhaların özel olarak ele alındığı rahatlıkla görülebilir. Nitekim bizzat Hz.Peygamber'e yetim olduğu hatırlatılarak, onun şahsında bütün inanalara yetime kesinlikle iyi ve güzel muamelede bulunması emredilmiş, yetime ikram etmemek dahi eleştirilirken; yetimlere yönelik kasıtlı kötü muamele ise bir nevi "dini yalanlama" olarak tavsif edilmiştir: Yetime sıcak ve samimi bir ilgiyle yaklaşmak "zor geçidi aşmak" şeklinde ifade edilirken bu geçidi geçebilmek adeta zirvesine ulaşılmış bir imanın, kökleşmiş bir din kardeşliğinin göstergesi olarak takdim edilmiştir. Yetimin bir aile ortamında yetiştirilip ev bark sahibi bir şahsiyet olarak toplu-

ma kazandırılmasına kadar sosyal ve ekonomik manada ikbalinin sağlanmasına yönelik bütün süreçlerin müstakil ayetlere konu yapılmasının ötesinde bu ilahi prensiplerin bizzat Hz. Peygamber'in hayatında bu güne temel teşkil edecek nitelikte bir modele dönüştürülmüş olması³⁷ ise, İslam'ın temel referanslarının konu bağlamındaki özenini ve duyarlılığını göstermesi açısından dikkat çekilmesi gereken en temel sonuç olarak özellikle belirtilemelidir.

³⁷ Konu bağlamında oldukça net örnekler içeren bir çalışma için bkz. Şahyar, Ayşe Esra, "Hz. Peygamber Döneminde Yetim ve Kimsesiz Çocukların Himaye Edilmesi", *Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi Koruyucu Aile Olmak*, KAGEM Yay., Ankara 2014, s. 37 vd.

“Sadece Allah’a kulluk edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, arkadaşa, yolcuya, emriniz altında olanlara iyilik edin. şüphesiz Allah kibirlenen ve yaptıklarıyla övünen kimseleri sevmez.”

NİSA, 4/36

“Müslümanlar arasında kim, bir yetimi yiyecek ve içeceğini üstlenecek şekilde sahiplenirse, affedilmeyecek bir günah işlememişse, Allah onu mutlaka cennete koyar.”

TİRMİZİ, “BİRR VE SILA”, 14

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE YETİM VE KİMSESİZ ÇOCUKLARIN HİMÂYE EDİLMESİ

Yard. Doç. Dr. Ayşe Esra ŞAHYAR

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Hadis Ana Bilimi Dalı Öğretim Üyesi

Bakıma muhtaç ve yetim çocuklar, tarihin her döneminde var oldukları gibi, Hz. Peygamber döneminde de mevcuttular. Gerek Hz. Peygamber'e inen çok sayıda ayette, gerekse Resulullah'ın birçok hadisinde yetim haklarından, yetimleri koruyup kollamaktan, onları incitmemekten söz edilmiş, yetime muamele, adeta insan ruhundaki iyilik ve kötülüğün bir aynası, hatta ahiret mutluluğunun anahtarı olarak ifade edilmiştir. Öte yandan, ayetlerin ilk muhatabı olan Hz. Peygamber'e "*Seni yetim bulup da barındırmadı mı?*"¹ diye hitap edilerek peygamberin yetim olduğu gerçeği tüm insanlara hatırlatılmıştır.

Yetimleri himaye etmek, korumak ve kollamak sadece İslam dinine özgü bir emir olmayıp önceki ümmetlerden alınan ahit ve misak kapsamında da yetimlere iyilikte bulunmak yer almıştır:

"İsrailoğullarından, "Allah'tan başkasına kulluk etmeyin, anne baya, yakınlarla, yetimlere, düşkünlere iyilik edin, insanlarla güzel güzel konuşun, namazı kılın, zekâtı verin" diye söz almıştık"²

Öte yandan "insanı Allah'a yaklaştıran hayırlı işler" anlamı ve-

¹ ed-Duha, 93/6

² el-Bakara, 2/83

rilen “birr” kavramının kapsamında iman esaslarından hemen sonra, hatta namaz ve zekâttan önce zikredilen amel “yetimler için harcama yapmak” olarak nitelenmiştir:

“Yüzlerinizi doğudan yana ve batıdan yana çevirmeniz iyi olmak demek değildir; Lakin iyi olan, Allah’a, ahiret gününe, meleklerle, Kitabı, peygamberlere inanan, O’nun sevgisiyle, yakınlarına, yetimlere, düşkünlere, yolculara, yoksullara ve köleler uğrunda mal veren, namaz kılan, zekât veren ve ahitlerlerinde ahitlerine vefa gösterenler, zorda, darda ve savaş alanında sabredenlerdir. İşte onlar doğru olanlardır ve sakınanlar ancak onlardır.”³

Yetim ve kimsesiz çocuklar hakkında gerek Kur’an’da zikredilen hususlar gerekse Hz. Peygamber ve ashabının uygulamaları incelendiğinde bu konunun üzerinde durulacak birçok boyutu olduğu görülmektedir. Bu uygulamalar bazen yetime evini açmak, bazen yeme, içme, eğitim ihtiyaçlarını karşılamak, bazen sevgi, şefkat göstermek suretiyle psikolojik destek sağlamak şeklinde olabilmektedir. Öte yandan bu süreçte yetime muamele konusunda dikkat edilmesi gereken birçok ilke ve kural bulunmaktadır. Bu hususları bir takım örnekler çerçevesinde şöyle ele alabiliriz:

I. Yetim çocuklara evini açmak

Yetime evini açmak, kimsesiz ve bakıma muhtaç kişileri barındırmak Kur’an’ın dikkat çektiği önemli bir meseledir:

“Sana yetimleri sorarlar, de ki: “Onların işlerini düzeltmek hayırlıdır”. Eğer onlarla bir arada yaşarsanız, artık onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah düzeltenden bozanı ayırt etmesini bilir. Allah dileseydi sizi zora sokardı. Allah şüphesiz güçlüdür, Hakim’dir.”⁴

Ayette (وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ) ibaresi ile söz edilen “muhalata”, yani yetim ve kimsesiz çocuklarla aynı evde yaşamak suretiyle çocukların himaye edilmesi, Hz. Peygamber’in ve ashabın hayatlarında önemli bir yer tutmuştur. Gerek Resulullah gerekse dört halifenin her biri, birçok sahabî, evlerinde yetim barındırmışlardır. Ashabın ve Resulullah’ın yetimleri sahiplenmeleri bazen evlerinde barındır-

³ el-Bakara, 2/177.

⁴ el-Bakara, 2/220.

mak, bazen yedirip içirmek bazen de şefkat ve merhamet göstermek suretiyle adeta psikolojik destek sağlamak şeklinde gerçekleşmiştir. Bu sahiplenme biçimleri arasında özellikle yetim çocukları evinde himaye altına almak çok değerli bir amel olarak tarif edilmiştir:

*“Müslümanların evleri arasında en hayırlı ev, kendisine iyi davranılan bir yetimin bulunduğu evdir. Müslümanlar arasında en kötü ev ise, içinde kendisine kötü davranılan bir yetimin bulunduğu evdir.”*⁵

Resulullah'ın ve ashabın evlerinde barındırdıkları yetim çocuklar bazen evlendikleri dul hanımların çocukları, bazen yakın akraba çocukları, bazen uzak akraba çocukları iken hiçbir akrabalık bağı olmayan yabancı çocuklar da olabilmıştır. Bu nedenle Hz. Peygamber döneminde yetim ve kimsesiz çocukların bakımını, himaye eden kişiye yakınlıkları bakımından birkaç başlık altında sınıflandırmak mümkündür:

a) Dul Hanımlarla Evlenmek Suretiyle Yetimleri Himaye Etmek

Hız. Peygamber'in evinde ve himayesinde büyüyen çocuklar arasında eşi Ümmü Habîbe'nin kızı Habîbe bint Ubeydullah ile bir diğcr eşi Ümmü Seleme'nin dört evladı da bulunmaktadır. Habeşistan'da dünyaya gelen Habîbe, babası Ubeydullah b. Cahş'ın irtidat etmesinin akabinde annesi Ümmü Habîbe Resulullah ile evlenince peygamberin evinde büyüyen kimsesiz çocuklar arasına katılmıştı. Ümmü Seleme ise kocası Ebû Seleme Uhud gazvesinden sonra şehid düşünce dört çocuğı ile dul kalmıştı. Bir süre sonra Hız. Peygamber tarafından kendisine evlilik teklif edilince çocuklarının çok olması endişesi ile bu evliliğe mütereddüt yaklaşmış ancak Resulullah'ın, çocuklar hususunda Allah'ın lütuf ve inayetinin yeterli olduğunu hatırlatması üzerine bu evlilik gerçekleşmiştir. Bundan sonra Ümmü Seleme'nin dört yetimi Seleme, Ömer, Dürre ve Zeyneb Resulullah'ın evinde ve himayesinde büyümüşlerdir.⁶ Bu çocukların her biri evlilik bağı ile peygamber himayesine giren yetim çocuklardır.

⁵ İbn Mâce, Edeb 6.

⁶ Kandemir, Yaşar, “Ümmü Seleme”, *DİA*, XLII, 329.

Hicretin 18. senesinde Şam'da vuku bulan meşhur veba salgını esnasında Hâris b. Hişam vefat edince, Hz. Ömer, Hâris'in dul kalan eşi Fatıma bint el-Velid ile evlenmiş, böylece Abdurrahman b. el-Hâris, Hz. Ömer'in evinde ve himayesinde büyüyen yetim çocuklar arasına katılmıştır.⁷

Hz. Ebû Bekir vefat edince ise Hz. Ali, Ebû Bekir'in hanımı Esma bint Umeys ile evlenmiş, böylece Muhammed b. Ebû Bekir, Hz. Ali tarafından büyütülüp yetiştirilmiştir. Muhammed, veda haccı esnasında dünyaya gelmiş bir çocuktur. Babası Ebû Bekir vefat ettiği zaman Muhammed, üç yaşında idi. Hz. Ali'nin terbiyesinde büyümüş, ona bağlılığını her zaman sürdürmüştü. Hatta Cemel Savaşı'nda, ablası Hz. Âişe'ye karşı Hz. Ali'nin yanında yer almıştır. Hz. Ali tarafından Mısır valiliğine tayin edilmiştir.⁸

Mekkeli tabiûnun önde gelen fakihlerinden Abdullah b. Muhayriz b. Cünâde de Resulullah'ın Mekke müezzini Ebû Mahzûre'nin himayesindeki yetim çocuklardan idi. Ebû Mahzûre, Abdullah'ın annesi ile evlenmişti.⁹

b) Yakın Akraba Çocuklarını Himaye Etmek

Peygamber döneminde himaye edilen yetim çocuklar bazen yakın akraba çocukları olabilmıştır. Bizzat Peygamberimiz önce dedesi sonra amcası tarafından himaye altına alınmış bir çocuktur. Hatta dedesi Şeybe (Abdûlmuttalib) de (babası Hâşim vefat edince) amcası Muttalib'in himayesinde büyümüş bir yetimdi. Ebû Tâlib'in, yeğeni Muhammed'i koruyup kollarken en büyük yardımcısının, hanımı Fâtıma bint Esed olduğunu unutmamak gerekir. Peygamber sonraki yıllarda, bir vefa göstergesi olarak yengesi Fâtıma'yı sık sık ziyaret etmiş, vefat edince onu kendi gömleği ile kefenlemiş, amcası Ebû Tâlib'den sonra kendisine en çok iyiliği dokunan kişinin yengesi Fâtıma olduğunu söylemiştir.¹⁰ Hz. Peygamber'in amcasının hanımı Fâtıma'ya duyduğu minnet, Fâtıma'nın Hz. Muhammed'e adeta annelik yaptığını, yetim yeğenini himaye eden

⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, V, 23.

⁸ Apak, Adem, "Muhammed b. Ebû Bekir es-Siddik", *DİA*, XXX, 518.

⁹ Zehebi, *Siyer*, VIII, 54; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 37.

¹⁰ Zehebi, *Siyer*, II, 118.

eşi Ebû Tâlib'e her yönden destek olduğunu ortaya çıkarır. Peygamberin hayatındaki bu tablo, yetimi koruyup kollamanın bireysel bir iş olmaktan ziyade ailece üstlenilen bir görev olmasının önemini ortaya çıkarmaktadır.

Ebû Tâlib ve Fâtıma, Hz. Muhammed'i korumuş kolladıkları gibi yıllar sonra Mekke'de kıtlık baş gösterince bu defa Hz. Muhammed, amcası Ebû Tâlib'in oğlu Hz. Ali'yi himayesine almıştır. O günlerde beş yaşında olan Hz. Ali, hicrete kadar Hz. Peygamber'in yanında büyümüştür.

Müminlerin annesi Hz. Âişe, kardeşi Abdurrahman'ın yetim kızı Esmâ'yı,¹¹ bir diğer kardeşi Muhammed'in iki oğlu Kâsım ve Abdullah'ı¹² himayesine almıştı.

Keza sahâbeden Abdullah b. Mesud'un hanımı Zeyneb, kardeşinin yetim çocuklarının bakımını üstlenmişti. Hatta Hz. Peygamber, Zeyneb'e bu çocuklar için yaptığı harcamaların zekât yerine geçeceğini, üstelik Zeyneb'in bu yolla hem zekât verdiği hem de akrabalık bağlarını gözettiği için iki kat sevap kazandığını müjdelemiştir.¹³

Ensari bir sahâbî olan Câbir b. Abdullah, babası Uhud Savaşı'nda şehit düştükten sonra çok sayıda kız kardeşini himayesine almış, kız kardeşlerini rahat ettirmek için genç bir sahâbî olmasına rağmen dul bir hanımla evlenmeyi uygun bulmuştur.

Abdullah b. Amr b. el-Âs, torunu Şuayb'ı himayesinde yetiştiren sahâbilerdendir.¹⁴ Nitekim Şuayb dedesinden çok sayıda hadis rivayet etmiştir.

Hiz. Peygamber döneminde çocukların, kimsesiz ve yetim çocukların himaye edilmesinde yakın akrabalara öncelik verildiği dikkat çeken bir husustur. Bu uygulamaya dair Hiz. Hamza'nın kızı Ümâme ile ilgili Hiz. Peygamber'in verdiği karardan söz etmek gerekmektedir. Babası Uhud Savaşında şehit düşen Ümâme, hicretin yedinci senesine kadar Mekke'de annesinin yanında ikamet

¹¹ Bk. İbn Hibban, *es-Sikât*, IV, 63; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 398.

¹² Bk. İmam Mâlik, *Muvatta*, Zekat 10; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, LVIX, 164; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl* XXIII, 430.

¹³ Buhârî, Zekat 48; Müslim, Zekat 45.

¹⁴ Zehebî, *Siyer*, V, 485.

etmişti. Ancak Hz. Peygamber ve ashabı hicri yedinci yılında umre için Mekke'ye geldikleri zaman Ümâme “amcacığım, amcacığım” diyerek Hz. Peygamber'in peşine takılmıştı. Bunun üzerine Hz. Ali, hemen Ümâme'yi tutmuş ve Hz. Fâtıma'ya: “Amcanın kızını al” demişti. Hz. Fâtıma da Ümâme'yi mahfeye yüklemiş ve Mekke'den ayrılmışlardı. Ancak Medine'ye ulaşıldığında Ümâme'nin bakımı ve himaye altına alınması hususunda üç meşhur sahabî anlaşmazlığa düşmüşlerdir. Bu kişilerden biri onu Mekke'den getiren Hz. Ali'dir. Hz. Ali Ümâme'nin amcaoğludur. Ümâme'yi himayesine almak isteyen bir diğer kişi ise Hz. Ali'nin kardeşi ve Ümâme'nin bir diğer amcaoğlu Cafer b. Ebû Tâlib olmuştur. Ümâme'nin himayesini isteyen üçüncü kişi ise, Hz. Peygamber'in Hz. Hamza ile arasında kardeşlik ahdi gerçekleştirdiği Zeyd b. Hârise'dir. Hz. Ali Ümâme'yi Mekke'den getirdiğini, onunla amca çocukları olduğunu bu nedenle onun bakım ve eğitimi üstleneceğini söylerken, Cafer b. Ebû Tâlib, kendisinin de Ümâme ile amca çocukları olduğunu belirtmiş, üstelik Ümâme'nin teyzesi Esmâ bint Ümeys ile evli olduğunu hatırlatmıştır. Zeyd b. Hârise'ye gelince o da Resulullah'ın kendisi ile Hz. Hamza arasında kardeşlik ahdi yaptığını söyleyerek Ümâme'nin manevi kardeşinin kızı olduğunu ifade etmiştir. Hz. Peygamber şehid bir sahabînin geride bıraktığı yetim kızının himayesi için yarışan bu üç sahabiden Cafer b. Ebû Tâlib'i tercih etmiştir. Resulullah'ın bu kararının gerekçesi Cafer'in Ümâme'nin teyzesi ile evli olmasıdır. Bu itibarla Ümâme'nin bakımı ve yetiştirilmesi için en uygun ev Cafer'in evi olacaktır. Resulullah bu durumu teyzenin anne gibi olduğunu belirterek izah etmiştir.¹⁵

Şu var ki Ümâme her ne kadar Cafer b. Ebû Tâlib'in evinde yetiştirildiyse de hem Resulullah hem de Hz. Ali tarafından korunup gözetilmiştir. Hz. Peygamber kendisine gelen bazı hediyelerden Ümâme'ye pay ayırmayı ihmal etmemiştir.¹⁶

Akraba çocuklarının himaye altına alınmasına dair, Hz. Ebu Bekir'in teyzesinin torunu olan Mistah'ı yetim bir çocuk olarak

¹⁵ Buhârî, Megazi 43; Ebû Dâvud, Talak 34.

¹⁶ Örnek olarak bk. Müslim, Libas 18; İbn Mâce, Libas 19. Ayrıca bk. Nevevî, Şerhu Sahihi Müslim, XIV, 51; Suyûtî, ed-Dibac alâ Sahihi Müslim b. Haccâc, V, 128.

büyütmesi, koruyup kollamasından söz edebiliriz. Mistah yetiştirenlik çağında iken de fakir olduğu için, Hz. Ebu Bekir ona yardım etmeye devam etmişti. Ancak Müreysi' gazvesinden sonra meydana gelen İfk Hadisesi'nin yayılmasına adı karışınca Hz. Ebû Bekir artık Mistah'a yardım etmeyeceğine dair yemin etmişti. Ancak Ebû Bekir'in bu kararı en-Nur Süresi'nin 22. ayeti ile kınanmıştı.¹⁷ Bu ayetin nâzil olmasının akabinde Ebû Bekir bu karardan vazgeçmiştir. Bu hâdise iyiliksever insanların, bizzat iyilik yaptıkları kimseler, himaye edip barındırdığı çocuklar tarafından da zarara uğratılabileceğini, ancak gerçek iyilik sahiplerinin bağışlamayı tercih ederek iyiliklerini kesmemeleri gerektiğini anlatmaktadır. Bu olayda Ebû Bekir'in himayesinde büyümüş, yetiştirenlik döneminde de ondan yardım görmeye devam etmiş birinin Ebû Bekir'in kızına atılan iftiraya karışmak gibi iyilik sahibine karşı büyük bir ihaneti söz konusudur. Ancak buna rağmen Allah, Ebû Bekir'den yardım ve iyiliği kesmemesini istemiştir.¹⁸

c) Uzak Akraba Çocuklarını Himaye Etmek

Peygamber döneminde uzak akraba çocuklarının himaye altına alınışına dair de pek çok örnek zikredilebilir. Sözgelimi, Ensar'ın Neccaroğulları kabilesinden Es'ad b. Zürâre'nin, vefatına yakın kızlarını Hz. Peygamber'e vasiyet ettiği nakledilmiştir. Es'ad b. Zürare Medineli ilk müslümanlardandı. Kabilesi olan Neccaroğulları ise, Hz. Peygamber'in dayızadeleriydi. Zira Peygamber'in dedesi Abdulmuttalib'in annesi Selma, Neccaroğulları kabilesindendi. Es'ad b. Zürare, Peygamber'in Medine'ye hicretinden hemen sonra hastalanmış, ölüm döşğinde iken kızları Farîa, Kebşe ve Habîbe'yi Resulullah'a emanet etmişti. Hz. Peygamber eşlerinden kimin evine gitse, bu kızları da yanında götürür, onlara hediyeler verirdi. Bir gün kendisine takdim edilen altın ve inci takıları bu kızlara hediye etmişti.¹⁹ Kızlar evlenme çağına geldiklerinde de

¹⁷ "İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler akrabaya, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere mallarından vermeyeceklerine dair yemin etmesinler. Bağışlasınlar, feragat göstersonlar."

¹⁸ Bk. Zehebî, Siyer, I, 478; Algül, Hüseyin, "Mistah b. Üsâse", DİA, XXX, 188.

¹⁹ Zehebî, Siyer, I, 303.

onları evlendirmiş, düğünlerinde şarkılar söylenmesini istemişti.²⁰ Bu kızların babası olan Es'ad b. Zûrare de Neccaroğullarından Sehl ve Süheyl b. Amr isimli yetim kardeşleri himayesine almış bir sahabî idi.²¹

Hiz. Osman'ın himayesinde büyüttüğü yetim çocuk, Muhammed b. Ebû Huzeyfe, Muaviye'nin dayısının oğludur. Babası Ebû Huzeyfe, Yemame Savaşı'nda şehid düşünce Hiz. Osman, Muhammed'i himayesine almış, halifeliği zamanında Mısır'a vali tayin etmiştir.²² Hiz. Osman'ın himayesinde büyüyen bir diğer yetim çocuk da Said b. el-Âs b. Ebû Uhayhe el-Emevî'dir.²³ Babası Bedir savaşında müşrik olarak öldürülmüştü. Peygamberimizin vefat ettiği sene dokuz yaşında bir çocuk olan Said, Hiz. Osman'ın himayesinde büyümüş, daha sonra Hiz. Osman tarafından Küfe valiliğine, Muaviye tarafından da bir dönem Medine valiliğine atanmıştır.²⁴ Her iki çocuk da Ümeyye ailesinden olup Hiz. Osman'ın uzak akrabaları arasında zikredilebilirler.

d) Akrabalık Bağlı Olmayan Çocukların Himaye Edilmesi

Kuşkusuz İslam'ın ilk dönemlerinde himaye edilen çocuklar sadece akraba çocukları ile sınırlı da değildi. Bazen başka kabilelerin çocukları da himaye altına alınır, bakım ve eğitimleri üstlenilirdi. Himaye altına alınan yetim çocukların, kız ya da erkek olsun bazen yabancı ya da himaye eden kişilere nikâhı düşecek şekilde uzak akraba çocukları da olabileceğine işaret eden Kur'an ayetleri bulunduğunu da hatırlamak icab eder: "Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız..."²⁵ ve "Senden kadınlar hakkında fetva istiyorlar. Onlar için yazılanı kendilerine vermediğiniz, nikâhlamak da istemediğiniz yetim kadınlar"²⁶ ayetleri, ailelerin mahremiyet ilişkisi olmayan yetim kızları himaye edebildiklerini ortaya koymaktadır. Hiz. Âişe'nin bu ayetlere dair açıklamasına gö-

²⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübra*, VIII, 324-325.

²¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 170.

²² İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, V, 82; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 9.

²³ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, XXI, 120.

²⁴ Zehebî, *Siyer*, IV, 445.

²⁵ en-Nisa, 4/3.

²⁶ en-Nisa, 4/127.

re, veliler mallarına göz koydukları için himaye ettikleri yetim kızlarla evleniyor ancak mehirlerini emsallerine göre adil olarak vermiyorlardı. Bu ayetlerle onların bu tutumları yasaklanmış, himaye ettikleri kızlar yerine başka kadınlarla evlenmeleri tavsiye edilmişti.²⁷ Bu durum kişilerin, aralarında evlenme engeli bulunmayan yetim kızları evlenme çağına gelinceye kadar himaye altına aldıkları vakiasını net bir biçimde ortaya koymaktadır.

Akrabalık ilişkisi bulunmayan yabancı çocukların himayesinin, Hz. Peygamber'in hayatında da örneği bulunmaktadır. Nitekim Küveyse ve Sumeyte adlarındaki yetim kızlar Resulullah'ın himayesinde büyümüşlerdi.²⁸

Uhud gazvesi sonrasında Hz. Peygamber'in yanına babası savaşta şehit düşmüş Bahîr el-Cühenî ismindeki ağlamaklı çocuğa Hz. Peygamber'in "Ne dersin, bundan sonra ben senin baban olsam, Âişe de annen olsa! Bu seni mutlu eder mi?" buyurması, onu himaye edişinin bir göstergesidir.²⁹

Hz. Peygamber gibi müminlerin anneleri, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer de yabancı çocukları himaye altına almışlardı. Ensar'ın Necaroğulları kolundan Amra bint Abdurrahman ile Leys kabilesinden Sumeyte, Hz. Âişe'nin yetiştirdiği yetim kızlardı³⁰. Sumeyte'nin adı, hem peygamberin himayesinde hem de Hz. Âişe'nin himayesinde büyümüş çocuklar arasında zikredilir ki, bu gayet doğaldır.

Hz. Peygamber'in eşlerinden Meymüne validemiz de küçük yaşta ailesi tarafından terkedilmiş bir çocuk olan Ubeydullah b. el-Esed el-Havlânî'yi himayesine almış, yetiştirmişti. Ubeydullah, İslam tarihine bir hadis ravisi olarak geçmiştir.³¹

Uhud Savaşı'nda şehid düşen, Ensari sahabi Sa'd b. er-Rebi'nin kızı Ümmü Sa'd, Hz. Ebû Bekir'in evinde büyümüş yetim bir kızdı.³²

Dört halifenin ikincisi Hz. Ömer'in de himayesine aldığı yetim

²⁷ Bu hususta bk. Buhârî, Şirket 7; Karaman, Hayreddin vdğ, *Kuran Yolu*, II, 15.

²⁸ Bk. İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 298; XII, 432.

²⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 435

³⁰ Bk. İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübra*, VIII, 350; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, VII, 174; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 218.

³¹ Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, V, 379.

³² İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 401.

bir çocuk vardı. Hareşe b. el-Hur el-Fezârî isimli bu yetim Hz. Ömer'den hadis rivayet eden kişiler arasında yer almıştır.³³

Hız. Peygamber'in cennetle müjdelediği on sahabîden biri olan Zübeyr b. el-Avvam da Abdurrahman b. Abdullah b. Ebû Züeyb el-Esedî adlı yetimi himayesine alarak yetiştirmişti. Abdurrahman daha sonra, Zübeyr'den hadis nakleden ravilerden biri olmuştur.³⁴

Bir başka ensarî sahabî Ebu Said el-Hudrî ise, Ebu'l-Heysem Süleyman b. Amr isimli yetimi himayesinde yetiştirmiştir.³⁵

Mûte Savaşı şehitlerinden şair sahabî Abdullah b. Revâha da Zeyd b. Erkam adlı yetim çocuk sahabîyi koruma altına almış, hat-ta onu Mûte'ye bineğine bindirerek yanında götürmüştü.³⁶

Bu örneklerin her biri herhangi bir akrabalık bağı olmadığı hal-de himaye edilen çocuklara işaret etmektedir. Ancak arada hiçbir akrabalık bağı bulunmayan yabancı çocukların evde himayesinin aile düzeni ve mahremiyeti ile alakalı bir takım sorunlara yol açma ihtimali çoğu kişinin zihninde oluşan önemli bir sorudur. Bu soru-ya cevap aranırken yetim ve kimsesizlerin himayesi meselesinin, İslam fıklında fıtrî haklardan olduğu ve korunması gereken beş temel esastan neslin korunması kapsamında yer aldığı unutulmamalıdır. Öte yandan Kur'an'ın aile içi mahremiyete dair getirmiş olduğu öl-çüler, doğabilecek mahzurları ve istismarları engelleme, evde rahat-lık ve huzuru sağlama bakımından önem arz etmektedir:

“Ey inananlar! Ellerinizi altında olan köle ve cariye ve sizden he-nüz erginliğe ermemiş olanlar, sabah namazından önce, öğle sıcaklığında so-yunduğunuzda ve yatsı namazından sonra yanınıza gireceklerinde üç defa izin istesinler. Bunlar, sizin açık bulunabileceğiniz üç vakittir. Bu vakitlerin dışında birbirinizin yanına girip çıkmakta size de, onlara da bir sorumlu-luk yoktur. Allah size ayetlerini böylece açıklar. Allah bilendir, Hakîm'dir.

*Çocuklarınız erginlik çağına gelince, büyüklerinin izin istediği gibi, onlar da her defasında izin istesinler. Allah size ayetlerini böylece açık-lar. Allah bilendir, Hakîm'dir.”*³⁷

³³ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 214.

³⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 80.

³⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 316.

³⁶ İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 536; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 488.

³⁷ en-Nûr, 24/58-59.

Bu ayetler aynı evde yaşayan ebeveyn, köleler, cariyeler, küçük çocuklar ve ergenlik çağına ulaşmış çocuklar gerçeğine işaret eder ve bireylerin bir arada yaşadıklarına, birbirinin yanına girip çıktıklarına işaret eder. Öte yandan aile bireylerinin evde kendilerine ait alanlarının olmasına, birbirlerinin bireysel hayatlarına saygı duymalarının gerekliliğine dikkat çeker. Bu ölçüler her birinin onurunun ve kişilik haklarının korunması bakımından önemlidir.

Kimsesiz ve yetim çocukların himayesi hususunda göz önünde gereken bir başka husus, gerek istismlara yol açmaması gerekse mali zorluklar oluşturmaması amacıyla devlet denetim ve desteğine ihtiyaç duyulmasıdır. Nitekim Hz. Ömer döneminde kişilere bu hususta devlet tarafından mali destek sağlandığını ortaya koyan örnekler bulunmaktadır. Sözelimi Ebû Cemile Süneyn es-Sülemî adlı sahâbî terk edilmiş bir çocuğu bulup da himayesine aldığı Hz. Ömer çocuğun nafakasının devlet tarafından karşılanacağını söylemişti.³⁸

II. Yetim ve Kimsesiz Çocukların Bakımında

Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Hakikatte yetim çocukları himaye etmek cahiliyede de var olan bir gelenektir. Bazen yetimlerin zenginliklerinden istifade etmek, bazen kabile ve aile bağlarının gereğini yerine getirmek gibi sebeplerle var olan bu uygulamada yetim himaye eden herkesin şefkatli, merhametli ve adil davrandığı söylenemezdi. Nitekim Mâûn Süresi yetimlere zulmeden, onları üzen kimseleri kınayan ayetlerle gelmiştir. Buna karşın Resulullah yetim ve kimsesizlerin barındırılmasına teşvik ettiği gibi onların haklarının muhafazası ve onlara karşı adaletli ve şefkatli olunmasını da ısrarla vurgulamış, yetim hakkını en önemli kul hakları arasında görmüş, göstermiştir. Onun: “Allah’ım, ben iki zayıfın, yetim ve kadının hakları hususunda insanları şiddetle uyarıyorum, onların haklarına el uzatılmasını yasaklıyorum”³⁹ buyruğu, bu konudaki hassasiyetini bariz bir biçimde gözler önüne serer.

³⁸ Buhârî, Şehâdât 16.

³⁹ İbn Mâce, Edeb 6; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 440.

Dolayısıyla yetim himayesinde aslolan şey yetime şefkat ve merhamet göstermek, adalet ve hakkaniyete riayet etmek, onu doyurup giydirmek, gerekli eğitimleri sağlamak, evlendirmek ve topluma kazandırmaktır. Nitekim Resulullah'ın ve ashabının yetim ve kimsesiz çocukları himayesi ile alakalı gerek kavli gerek fiili hadislerde bu hususu ortaya koyan çok sayıda misal bulunur.

Hız. Peygamber yetim ve kimsesiz çocukların tekeffül edilmesi-ne dair “Ben ve yetime kol kanat geren kimse cennette böyle yan yana olacağız”⁴⁰ buyurduğu gibi, bu tekeffülün yeme içme ihtiyacını karşılayacak kadar dahi yerine getirilmesi hakkında bile cennet müjdesi vermiştir:

“Müslümanlar arasında kim bir yetimi yiyecek ve içeceğini üstlenecek şekilde sahiplenirse Allah onu mutlaka cennete koyar. Ancak affedilmeyecek bir günah işlemiş ise o başka.”⁴¹

Bir diğer hadisinde ise “Bir kimse Müslüman anne ve babadan bir yetimi muhtaç olmayacak duruma gelinceye kadar bağrına basar, yemeğini ve içeceğini üstlenirse cennet ona mutlaka vacip olur” buyurmuştur.⁴²

Bu çerçevede bazı sahabilerin himayelerinde barındırmaları da yetimleri doyurmaya ihtimam gösterdikleri dikkat çeker. Söz-gelimi Suâb isimli sahabînin mutlaka her sofrasına bir ya da iki yetim davet ettiği rivayet edilmiştir.⁴³ Ayrıca önemli bir kısmı ashabın kimsesizlerinden oluşan ashab-ı suffenin doyurulması da Hız. Peygamber'in önem verdiği ve çokça teşvik ettiği hususlardan biri olmuştur.

Hakikatte yetim ve kimsesiz çocukların yeme ve içmeden çok daha önemli gıdası sevgi, şefkat, merhamet ve psikolojik destektir. Bu çerçevede Resulullah “Kim Allah rızası için bir yetimin başını okşarsa, elinin dokunduğu her saç sayısınca iyilik yazılır. Kim yanında bulunan yetim erkek veya kız çocuğa iyi davranırsa ben ve o, cennette şu ikisi gibidir”⁴⁴ buyurarak yetimlere karşı şefkat ve merhameti

⁴⁰ Buhârî, Edeb 24, Talak 14, 26, Müslim, Zühd 42; Ebû Dâvud, Edeb 131, Tirmizî, Birr 14.

⁴¹ Ebû Dâvud, Edeb 120, 121.

⁴² Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 29.

⁴³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 367.

⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 250.

öğütlemiştir. Himayesine aldığı Bahîr isimli çocuğun saçlarını okşadığı, çocuğun, zayıf, hasta, mecalsiz anlamına gelen Bahir ismini taşımasını arzu etmeyerek bilakis müjdeleyici, gönüllere sevinç kaynağı olan, neşeli anlamındaki Bısr ya da Beşir ismiyle değiştirdiği bilinir. Beşir'in "Benim dilimde pelteklik vardı. Resulullah dua etti, pelteklik geçti. Aradan yıllar geçti, saçlarım ağardı ama o gün onun okşadığı yerdeki saçlarım işte hâlâ simsiyah duruyor."⁴⁵ diye o günlere dair anlattıkları şefkat ve merhametle kimsesizlik sarsıntısının atlatılabileceğinin önemli bir delilidir.

Aynı şekilde kendisini çocukken himaye eden amcası Ebû Tâlib'in oğlu Cafer, hicretin sekizinci senesinde kırklı yaşlarında Mûte Savaşında şehit düşünce Hz. Peygamber, Cafer'in çocuklarını yanına çağırarak, üst başlarına çeki düzen verdimiştir. O yıllarda Abdullah b. Cafer, on yaşlarında bir çocuktur. Hz. Peygamber onu bineğinin terkesine bindirip adeta bir yetişkinle sohbet eder gibi kendisiyle sohbet etmiştir. Resulullah'ın Abdullah b. Cafer ile gerçekleştirdiği sohbet, yetim ve kimsesiz çocukların eğitiminde onlara öğretilmesi gereken başlıca ilkeleri özetler mahiyettedir:

*"Delikanlı, ne dersin, sana bir iyilik yapayım mı? Ne dersin, sana faydalı olacak bir şeyler öğreteyim mi? Sen Allah'ın hukukunu gözet ki Allah da seni korusun. Sen Allah'ın hukukunu gözettikçe, Allah her zaman senin yanında olur. Bir şey istediğinde Allah'tan iste. Yardıma ihtiyacın olunca sadece Allah'a yalvar. Bil ki, olan biten Allah'ın takdiridir, bu takdir değişmez. Bil ki, tüm varlıklar bir araya gelip senin aleyhinde, Allah'ın takdir etmediği bir şey yapmak isteseler buna güçleri yetmez. Bil ki zafer ve başarı sabırla elde edilir. Her derdin ardından ferahlama gelir. Her zorlukla beraber bir kolaylık vardır."*⁴⁶

⁴⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 435.

⁴⁶ Ebû Nuaym, *Ma'rîfetü's-sahâbe*, III, 1606. Yetim bir çocuğa yapılan bu tavsiyeler, gerçekten olağanüstü hayat dersleri içermektedir. Ona insanların karşısında bıçare durmamayı, kimseden korkup çekinmemeyi, kimseye boyun bükmemeyi öğretir. Allah'ın güç ve kudretini hatırlatır. Sadece O'na sığınmayı, sadece O'na boyun bükmeyi öğütler. Yakınlarını kaybetmenin bir acı olduğunu inkâr etmeksizin, her acı ve zorluğun ardından ferahlık ve rahatlığın geleceğini hatırlatarak hayata ümitle bakmayı tavsiye eder. Zafere ve başarıya odaklandırın ama bunun için de azim ve kararlılığın yani sabrın önemini vurgular. Yetim çocukla bineğin terkesinde, baş başa iken, dostane bir dille verilen bu hayat dersleri hakikaten çok mühimdir. Özellikle "Allah'ın hukukuna riayet" ilkesinin işlenmesi, çocuğu ha-

Yetim çocuğa sevgi ile yaklaşmak sadece yetime huzur veren bir davranış olarak değil aynı zamanda, yetim başını okşayan kimşenin de gönlünü yumuşatan, şefkat ve merhamet hissini güçlendiren bir hareket olarak algılanmıştır. Zira kalbinin katılığından yakınan bir adama Peygamber Efendimiz: “Yetimlerin başını okşa, fakirleri doyur” tavsiyesinde bulunmuştur.⁴⁷ Dolayısıyla kimsesiz ve muhtaç çocuğa el uzatmak aynı zamanda kendimize, dolaylı olarak tüm topluma el uzatmak anlamında yorumlanmalıdır. Çünkü kimsesizlik ve çaresizliği giderilmeyen, yarası sarılmayan, ihtiyaçları karşılanmayan çocuk uzun vadede tüm toplum için bir problem haline gelecektir.

Yetime karşı şefkat ve merhametin en mükemmel örneği Hz. Peygamber’in hayatında karşımıza çıkar. Peygamber evinde şefkat ve merhametle himaye edilen yetim çocuklar arasında en çok bilineni Enes b. Mâlik’tir. Babası Peygamber’in Medine’ye hicretinden önce ölen Enes, Peygamber’e dokuz sene boyunca hizmet etmiştir.⁴⁸ Ancak bu süre zarfında Hz. Peygamber yetim hizmetkârını hiçbir zaman azarlamadığı, hiçbir yaramazlık ve ihmalkârlığına kızmadığı herkesin malumudur.⁴⁹

Yetim çocukların himaye edilmesine dair üzerinde durulması gereken bir başka önemli husus bu çocuklara gerekli eğitim ve öğretim verilmesidir. Peygamberin evinde yetişen Enes b. Malik, Zeyneb bint Ebû Seleme, Habîbe bint Ubeydullah, Ömer b. Ebû Seleme birer hadis ravisi olarak tarihe geçmişlerdir. Hadis kaynaklarımızda Hz. Peygamber’in Ömer’e yemek adabını öğrettiğine dair rivayetler bulunmaktadır.⁵⁰ Bu rivayetler koruma altına alınan çocuklara edep ve görgü öğretmenin lüzumunu ortaya koymakta-

yat boyu hak, hukuk ve adaletten ayrılmamaya sevk eder. Bu hususa riayetin, Allah’ın yardımına erişmenin anahtarı olarak nitelendirilmesi de olağanüstü bir yaşam formülüdür. Peygamber’in yetim Abdullah’a söyledikleri, yetimhanelerin duvarlarına asılacak, her yetime telkin edilecek niteliktedir. Böylece yetimler hayata ve insanlara karşı boynu bükük değil, dik bir duruş sergiler, yığın ve çaresiz hissetmek yerine azimli ve güçlü bir tavır içine girerler.

⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 387.

⁴⁸ İbn Abdilber, *el-İstâb*, I, 110; İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-ğâbe*, I, 294; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 276.

⁴⁹ Ebû Dâvud, Edeb I.

⁵⁰ Buhârî, Et’ime 2,3, Müslim, Eşribe 108.

dır. Âişe'nin koruyuculuğu altında yetişen Amra bint Abdurrahman, tabiûn döneminin en önemli ilim kadınlardan, hadis ravilerinden biri olmuştur.⁵¹ Aynı şekilde himayesine aldığı yeğeni Kâsım halası Hz. Âişe'nin en seçkin öğrencilerinden biri olmuş, müminlerin annesinden çok sayıda hadis rivayet etmiş, akabinde tabiûn döneminin meşhur yedi fakihi arasında yer almıştır.

Resulullah'ın himaye altına aldığı yetim çocuklarla ilgili dikkatlerden kaçmaması gereken bir uygulaması de evlenme yaşına geldiklerinde onları evlendirmesidir. Örneğin Ömer b. Ebû Seleme'yi Hz. Hamza'nın kızı Ümâme ile evlendirdiği gibi Esad b. Zûrارة'nın kızlarını da evlendirmiş hatta düğünlerinde şarkılar söylenmesini arzu etmiştir.

Nuaym b. en-Nahham isimli sahabî ise yetim olan yeğeni Numan b. Adi'yi himayesine almış, daha sonra da kızını bu yetimle evlendirmişti. Hatta kızına talip olan İbn Ömer'i reddederek himayesindeki yetime sahip çıkacağını ifade etmiştir.⁵²

Peygamber ve sahabe uygulamaları çerçevesinde konuyu ele aldığımızda yetim ve kimsesiz çocukları himaye etmenin aslında onları hayata ve topluma kazandırmak anlamında şekillendiğini ifade edebiliriz. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in:

*“Kim üç yetimi korumasına alı, bakımını yaparsa, sanki ömür boyu gecesini namazla, gündüzünü oruçla geçirmiş ve sabahdan akşama yalın kılıç Allah yolunda cihat etmiş gibi olur.”*⁵³ hadisi dikkat çekicidir.

Ömür boyu her geceyi namaz kılarak her günü oruç tutarak geçirmek düzeyinde âbid olmak hiç kimsenin yapabileceği bir şey değildir. Cihat ise insanın Allah için bir hayattan vazgeçmesidir. Ancak üç yetim çocuğun bakımını üstlenip onları koruyup kollamak ve hayata hazırlamak üç hayat, üç ömür kazanmaktır. Bu itibarla olsa gerek, çocukları himayeye adanmış bir ömür, namaz, oruç ve cihada tahsis edilmiş bir ömürle eşdeğer addedilmiştir.

⁵¹ Bkz. Aydınlı, Abdullah, “Amre bint Abdurrahman”, *DİA*, III, 95-96.

⁵² İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 353, 431.

⁵³ İbn Mâce, *Edeb* 6.

“Sabredip kötölüğü iyilikle savanlara ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayanlara mükafatları iki kez verilecektir.”

KASAS, 28/54

“Nerede olursan ol, Allah'a karşı gelmekten sakın. Bir kötölüğün arkasından hemen iyilik yap ki onu yok etsin. Bir de insanlara güzel ahlakla davran.”

TİRMİZİ, “BİRR VE SILA”, 55

OSMANLI TOPLUMUNDA KORUYUCU AİLE UYGULAMASI

Yard. Doç. Dr. Abdullah BAY

Recep Tayip Erdoğan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Tarih Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Giriş

Sosyal ve fiziki ortamdaki kaynaklanan çeşitli olumsuzluklardan çocukları korumayı amaçlayan evlatlık ve koruyucu aile uygulamaları toplumlarında her zaman var olagelmıştır. Bazen örf-adet ve geleneklere göre şekillenen bazen ret veya ihmal edilen bu uygulamalar modern hukuk sisteminde yaygın şekilde uygulama alanı bulmuştur. Esasında her iki uygulama da benzer amaçlara hizmet etmek için var olsa da aralarında önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Evlatlık kurumu, yetişkin kişilerin veya çiftlerin çocuk sevgisi, yardım isteği ve şefkat duygusu gibi gayelerle, kendi soyundan olmayan bir çocuğu kendi öz çocuğu sayarak, çocuğun sorumluluğunu üstlenmeleri olarak tanımlanır. Bu şekilde evlat edinilen evlatlık arasında, soyu sahih bir çocukla anne-babası arasındaki yakınlığın aynısı kurulmuş olur¹. Böylece, çocuk başka bir ailenin devamlı üyesi durumuna gelerek bu yolla veraset gibi öz çocuğun

¹ Ülker Gürkan, "Evlat Edinme ve Beslemelerin Hukuki Durumu", *Türk Hukuku ve Toplumuna Üzerine İncelemeler*, (Ed. Adnan Guriz ve Peter Benedict), Ankara 1974, s.163-206; Ferhunde Özbay, *Türkiye’de Evlatlık Kurumu: Köle mi, Evlat mı?*, İstanbul 1999, s. 1-2; M. Akif Aydın, "Evlat Edinme", *DİA (Diyaret İslam Ansiklopedisi)*, XI, İstanbul 1995, s.527-529; Hamza Aktan, "İslam Aile Hukuku", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, II, Ankara 1992, s. 396-433.

sahip olduğu hakları elde eder ve öz çocuk ile anne-baba arasındaki ilişkilerle de sorumlu tutulur.²

Evlatlık kurumundan hukukî açıdan, özellikle de haklar ve sorumluluklar açısından farklı bir kurum ise koruyucu aile uygulaması kurumudur. Koruyucu aile uygulaması, ailesinin bakamadığı çocuğa, evlatlık verilmesinin mümkün olmadığı ya da uygun görülmediği durumlarda, çocukların geçici veya sürekli, ücretli veya gönüllü olarak bakımını gerçekleştirecek ve öz anne-baba yerini tutabilecek aile veya kişilerin yanına yerleştirilmesi esasına dayanır. Aile yanına yerleştirilen çocuk ile koruyucu aile arasında hiçbir akrabalık bağı oluşmaz, vâris olamaz ve anne-babanın velayeti altına girmez.³

Evlat edinme ve koruyucu aile uygulamaları çeşitli toplumlar da ufak farklılıklar gösterse de yaygın uygulama sahası bulmuştur. Uygulama tarih boyunca iki ana çizgide gelişmiştir. Yahudilik ve Hristiyanlık gibi tek tanrılı dinlerde evlatlık kurumu yoluyla kurulan akrabalık ilişkisi yapay görüldüğünden bu uygulama uygun görülmemiştir.⁴ Daha bağımsız çözümler üreten Roma hukukunda ise akrabalık tesisini de içine alan bir genişlikte uygulanan evlatlık kurumu önemli bir yer tutar.⁵

İslam öncesi Türk aile hukukunda evlatlık kurumu, Roma hukukundaki mevcut hukuki yapıya benzer şekilde gelişmiştir. Ataerkil aile yapısına sahip tüm toplumlarda olduğu gibi eski Türklerde de sosyal sebeplerin etkisiyle evlat edinme yoluna başvurulmuştur. Yakut, Uygur ve Kırgızlarda, çocuk sahibi olamamak büyük bir eksiklik olarak görülmüş ve çocuksuz ailelerin evlat edinmesi olağan sayılmıştır. Bu uygulamalarda evlatlıklar soy bağına benzer şekilde yeni ailenin üyesi durumuna yükselmekte, miras-

² Emine Akyüz, “Velayet, Çocuğun Korunması ve Koruyucu Aile Hizmeti”, *Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı* (Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XX. Sempozyum Sunumları, 15-16 Şubat 2007), (Yay. Yön. Neşe Erol), Ankara 2008, s. 55-123.

³ Fethi Baycın, “Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Koruyucu Aile Denemesi”, *Sosyal Hizmet Dergisi*, C. 1, S. 2/Mart 1962, s.12. Akyüz, a.g.m., s.55-123; E. Konaç, “Türk Hukuk Sisteminde Çocuğun Korunması”, *Türkiye’de Çocuğun Durumu, 1990’ların Çocuk Politikası Kongresi*, Ankara 1989, s.18.

⁴ Aydın, “Evlat Edinme”, s.527-529.

⁵ Halil Demircioğlu, *Roma Tarihi*, I/I.Kısım, Ankara 1987, s.48-49; Aydın, “Evlat Edinme”, s.527-529.

çısı sayılmakta ve evlatlıklara günümüzdekine benzer şekilde hak ve sorumluluklar yüklenmekteydi.⁶

Benzer evlatlık kurumuna İslam öncesi Arap toplumunda da rastlanmaktadır. Arap toplumunda evlat edinme oldukça yaygın bir biçimde uygulanmakta ve bu yolla soy bağına dayalı akrabalık ilişkisi kurulmaktaydı. Aileler “*ahd*” ve “*tebenni*” olmak üzere iki şekilde kendilerine erkek vâris edinmekteydiler. “*Ahd*”de bir adam diğer bir kişiye “*kanım senin kanın olsun, birbirimize vâris oluruz. Sen beniden miras talebedebilirsin ben de senden miras talep edebilirim.*” diyerek yeminleşir, hangisi erken ölürse sağ kalan diğerrinin mirasçısı olurdu.⁷ “*Tebenni*” ise tam anlamıyla günümüzdeki modern evlatlık kurumuna karşılık geliyordu. Bir adam başkasının oğlu için “*bunu oğul edindim ve bundan böyle bu oğlanın nesebi babasından değil bendendir*” deyince, çocuğun soyu evlat edinene dayandırılır, evlatlıkla evlat edinen arasında evlenme yasağı oluşur ve çocuk, evlat edinenin mirasçısı sayılırdı.⁸

Hız. Peygamber de ilk eşi Hız. Hatice tarafından köle olarak satın alınıp kendisine hediye edilen Zeyd’i, ailesinin satın almak istemesi üzerine azat etmiş; ancak Zeyd yanından ayrılmayınca Peygamberimiz de kendisini evlat edinmişti.⁹ Ancak, “*Allah oğulluk edindiğiniz kimseleri size öz oğul kılmadı. O oğulları babalarına nispet edin. Şayet babalarını bilmiyorsanız onlar sizin kardeşleriniz ve dostlarınızdır.*” ayeti ile bu evlatlık şekli kesin olarak yasaklandı.¹⁰ Bu yasağın etkisiyle evlatlık kurumu hiçbir hukukî sonuç doğurmadan devam eden fiilî bir koruyucu aile uygulamasına dönüşmüştür. Sahipsiz ve kimse-siz çocuk yetiştirmenin fazileti hakkındaki ayet ve hadisler insanları hem koruyucu aile kurumuna teşvik etmiş, hem de kurumun çizgi-

⁶ Ahmet Caferoğlu, “Türk Teamül Hukukunda Evlatlık Müessesesi”, *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, C.II/1939, s.97-113; Özkan İzgi, *Uygurların Siyasî ve Kültürel Tarihi (Hukuk Vesikalarına Giriş)*, Ankara 1987, s.99-96,144; Gürkan, a.g.m., s.163-207; Aydın, “Evlat Edinme”, s.527-529.

⁷ Geniş bilgi için bkz. Gürkan, a.g.m., s.170.

⁸ Gürkan, a.g.m., s.170-171; Özbay, a.g.e., s.6-7.

⁹ Özbay, a.g.e., s.6; Aynı zamanda Abdullah b. Ömer’in “*biz Zeyd’i Muhammed’in oğlu Zeyd diye çağırırdık*” dediği rivayet edilmiştir. Bu ayetin gelmesinden sonra Zeyd b. Harise olarak çağırılmaya başlanılmıştır. Aktan, a.g.m., s.423.

¹⁰ Kur’an-ı Kerim, Ahzab 33/4-5.

lerini belirlemiştir.¹¹ Sınırları özel olarak belirlenen uygulamada evlat edinilenler, buluş veya rüşd çağına kadar kimsesiz ve fakir çocuklar için koruyucu aile görevini üstlenmektedir.¹²

Koruyucu Aile Uygulaması: Besleme ve Oğulluklar

Türk-İslam devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de kimsesiz çocukların korunmasına önem verilmiştir. Genel olarak bakıldığında, Osmanlı Devleti'nin İslam mirasından aldığı uygulamaları devam ettirerek daha da geliştirdiği görülür. Bu uygulamalar, vakıflar ve imaretler gibi kurumsal yapılar ile koruyucu aile uygulaması gibi sosyal kurumlar olmak üzere iki mecrada gelişmiştir.¹³ Kurum bakımına dayalı bir sistem özellikle tercih edilmiştir.¹⁴ Bunun aile çevresinde eğitime öncelik vermek ve salgın hastalıkların yaygın olduğu bir zamanda toplu ölümlere engel olmak gibi çeşitli sebepleri vardır.¹⁵

Osmanlı Devleti'nde İslam aile hukukunun bir gereği olarak uygulanan *hıdane* uygulaması koruyucu aile sisteminin ilk basamağı olarak görülebilecek özellikler taşır. İslam aile hukuku muhtaç çocukların akraba çevresinde bakımlarına öncelik tanıyarak akrabaları tara-

¹¹ Müslim, Birr 149, (2631); Tirmizi, Birr 13, (1917); Tirmizi, Birr 14, (1918); *Kur'an-ı Kerim*, Kehf 18/82; Nisa 4/2-6; Duha 93/6-8; Abdurrahman Kurt, "Tanzimat Döneminde Koruyucu Aile Müesseseleri", *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, II, Ankara 1992, s.548-567; Aktan, a.g.m., s.397-433.

¹² *Ayetle şöyle geçmektedir: "Zeyd o kadından ilişkisini kesince biz onu sana nikâhladık ki evlatlıkları karıları ile ilişkilerini kestikleri zaman o kadınlarla evlenmek hususunda müminlere bir güçlük olmasın". Kur'an-ı Kerim, Ahzab 33/37; Gûrkan, a.g.m., s.171; Aktan, a.g.m., s.424.*

¹³ Mehmet İpşirli, "Avarız Vakfı", *DİA*, IV, İstanbul 1991, s.109; Reşat Ekrem Koçu, "Avarız Sandıkları", *İSA (İstanbul Ansiklopedisi)*, III, İstanbul 1960, s.1343-1344.

¹⁴ İslam Tarihinde XIX. Yüzyılın ikinci yarısına kadar Sultan Gökboru'nun Tebriz'de inşa ettiği yetimhane dışında kurumsal örneklerle rastlanmaz. Geniş bilgi için bkz. Osman Gazi Özgüdenli, "XIV Yüzyıl Başlarında Tebriz'de iki Yetimhane", *Savaş Çocukları: Öksüzler ve Yetimler*, (Ed. Emine Gürsoy Naskali, Aylin Koç), İstanbul 2003, s.161-181.

¹⁵ XVIII. Yüzyılda Avrupa'da kurumsal çözüm çerçevesinde bebekler hastanesine yerleştirilen çocukların % 90'ının verem ve veba gibi salgın hastalıklar ve hijyen ortamının sağlanamaması gibi çeşitli sebepler yüzünden öldüğü belirtilmiştir. XX. Yüzyılın ortalarında Türkiye'de de kuruma yerleştirilen çocuklarda bulaşıcı hastalıklar yüzünden ölüm oranlarının yüksek olduğunu belirten bazı eleştiriler yapılmıştır. Abdullah Karatay, *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 2007, s.53-54.

findan bakılmalarına teşvik etmiş, hatta akrabaları bununla sorumlu tutmuştur. Anne-babadan biri veya her ikisinin ölümü veya boşanmaları durumunda çocuğun bakımı ve terbiyesi için akıllı, yetişkin ve güvenilir bir kişinin görevlendirilmesi olarak tanımlanabilecek *hıdane*, başka bir evlilik yapmadığı sürece birinci derecede anneye, çeşitli sebeplerden dolayı annenin bakamadığı durumlarda sırası ile anne, ardından baba tarafından mahrem olan akrabalara aittir.¹⁶ Ancak her iki taraftan da yakın akrabalar bulunmazsa mahrem olmayan erkek akrabalar *hıdane* göreviyle sorumlu tutulurlar.¹⁷ Erkek çocuk kendi işlerini yapabilecek olgunluğa erişinceye kadar -ki bu da genellikle 7 yaşıdır- kız çocuk ise bulûğ çağına ulaşınca kadar -ki bu da 9 yaşıdır- *hıdane* hakkını kullanan kişinin yanında kalır.¹⁸ Osmanlı toplumunda özellikle boşanmalarda bu yol sıklıkla uygulanmıştır.

Akraba çevresinde koruyucu önlemlerin mümkün olmadığı durumlarda ise çocuk aile dışından kimselere veriliyordu. Bu uygulama ile sahip çıkılan kız çocuklarına besleme, erkek çocuklara oğulluk veya daha genel ifade ile evlatlık deniliyordu. Besleme uygulaması, fakir aile çocuklarının bakım ve eğitim gayesiyle anne-baba, veli veya vasilerinin izniyle varlıklı kimseler yanına ücret karşılığı yerleştirilmeleri esasına dayanır. Oğulluk uygulaması da buna benzerdir. Genel benzerlikler yanında oğullukların koruyucu aile yanında meslek eğitimi almaları ve hibe yoluyla ömür boyu yakınlığın devam ettirilmesi gibi önemli farklılıkları da bulunmaktadır. Mahalli söyleyiş farklılıkları olmakla birlikte kurumu ifade etmek üzere, kız çocukları için genellikle “*besleme*”, erkekler için “*evlatlığa kabul olunmuş*” anlamına gelen “*oğulluk*”, “*ahiret evlatlığı*”, “*can evlatlık*”, “*manevi evlatlık*”, ve “*evlatlık*” kelimeleri kullanılıyordu.¹⁹

¹⁶ Sözlükte “*bir şeyi yanına almak, çocuğu kucağına almak ve beslemek*” anlamına gelir. Geniş bilgi için bkz. Ali Bardakoğlu, “*Hidane*”, *DİA*, XVII, İstanbul 1998, s.467-471; Bu hükme uygun olarak “*birbirini müteâkiben bundan akdem vefât eden Mülazım Mustafa Efendi ibn-i Aslan ve zevcesi Şöhret Hatun*”un oğlu Faik, teyzesi Atiye Hatun’a *hıdane* hakkı olarak verilmiştir. *TKS (Trabzon Kadı Sicili)*, 2107, s.105, h.6; Muhammed İbnu Mahmud El-Üsrüşeni, *Ahkam’üs-Sığâr*, (Ter. İbrahim Canan), İstanbul 1984, s.106-112.

¹⁷ İbrahim-i Halebî, *İzahlı Mülteka el-Ebhur Tercümesi*, II, (Çev. Mustafa Uysal), 1968, s.166-171; Aktan, *a.g.m.*, s.426-427.

¹⁸ Bardakoğlu, “*Hidane*”, s.467-471; Aktan, *a.g.m.*, s.426.

¹⁹ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türki*, Dersaadet 1317, s.210,1533; Diğer Türk-İslam

Koruyucu Aile Hukuku

Osmanlı toplum hayatında sosyal bir kurum olarak karşımıza çıkan oğulluk, besleme veya daha genel ifade şekli ile koruyucu aile uygulamasını düzenleyen toplu kanunlar hazırlanmamıştır. Uygulama yüzyıllar boyu ihtiyaç durumunda verilen fetvalar ile şekillenmiş ve zamanla dağınık bir koruyucu aile hukuku oluşmuştur. Vasi tayini ve hıdane hakkı gibi kimsesiz çocuklara yönelik bu uygulamaların bazıları Tanzimat devrinde başlanan kanunlaştırma hareketleri ile derli toplu hale getirilmiş, ancak sosyal yardım kurumlarının kurumsallaşması sırasında bir derece etkili olduğu tespit edilebilen koruyucu aile hukuku toplu hale getirilmemiştir.²⁰ Dağınık haldeki koruyucu aile hukukunu belirlemek için fetva mecmuaları, kadı sicilleri, Ceride-i Mehakim kayıtları ve arşiv belgelerindeki uygulamaları incelemek gerekmektedir.

Osmanlı toplumunda çocuklarla ilgili bütün tasarruflar doğrudan aile hukuku içinde değerlendirildiğinden mahkemelerin sorumluluğuna verilmişti. Bütün iş ve işlemlerin mahkemeler aracılığıyla yapıldığı koruyucu aile uygulamasında kadı'nın şahitlik anlamına gelen hüccet vermesinden sonra işlemler başlıyordu.²¹ Her

devletlerinde de uygulama rağbet görmüştür. Oğulluk yerine “oğulluk, oğulluğa alınmış” anlamlarına gelen “Yufga” kelimesi kullanılıyordu. Saadetin Gömeç, “Divanü Lugat-it-Türk’de Akrabalık Bildiren Terimler”, *Türk Kültürü*, XXXIX/164 (Aralık 2001), s.142; İslam öncesi Türk toplumlarında evlatlık uygulaması hakkında geniş bilgi için bkz. Caferoğlu, *a.g.m.*, s.97-113; Nergisi, *Meşâkkü’l-Uşşâk (İnceleme-Metin)*, (Haz. Bahir Selçuk), Erzurum 2009, s.241.

²⁰ Osmanlı toplumunda uygulanan evlatlık kurumu sosyal hizmet uzmanları ve tarihçiler tarafından geleneksel olarak tanımlanmıştır. Ancak, uygulama İslam hukukuna dayalı sosyal bir kurumdur. Kurum İslam aile hukukunun içinde fetvalara bağlı şekillendiğinden bu şekilde tanımlanmış olmalıdır. Yine Türkiye’de sosyal hizmet uzmanları sosyal hizmetlerin başlangıcını İngiltere’deki 1601 tarihli Fukara Kanunu’na dayandırmaktadırlar. Hâlbuki aralarında benzerlikler bulunan kurum İslam toplumlarında önceden de yaygın şekilde uygulanıyordu. Geniş bilgi için bkz. Gürkan, *a.g.m.*, s.163-205; Charles Zastrow, Sosyal Hizmette Giriş, (Çev.Aslıhan Aykara ve diğerleri), Ankara 2013, s.50-55; Recep Doğan, “Bir Koruma Tedbiri Olarak Koruyucu Aile Kurumu ve Koruyucu Aile Yönetmeliği”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2013/2, s.149; Yine çocukları koruyucu uygulamaların birçoğunda benzer değerlendirmelere rastlamak mümkündür. Örneğin, birçok incelemede Tanzimat devrinden önce de uygulanan vasi tayininin Tanzimat devrinden itibaren uygulanmaya başlandığı belirtilmiştir.

²¹ BOA, ZB (*Zaptiye Nezâreti Evrakı*), 455/21. Zaptiye Nezâretinden Sivas Vilâyetine Şukka. 20 Mayıs 1325/1 Temmuz 1907.

iki taraf için de çeşitli avantajları ve temel bazı sebepleri bulunan bu işlemlerin asıl amacı çocukların korunması idi.²²

Çocuk almak veya aile yanına yerleştirmek isteyen kimse mahkemeye başvurmak zorundaydı. Özellikle lakit (buluntu) çocuklara yönelik işlemlerde yerel idarecilere de başvurulabiliyordu. Çocuğu sırasıyla baba ve dede bakıyor, korumaya yönelik olarak çocuk başka kimsenin yanına da yerleştirebiliyordu.²³ Eğer çocuğun bu yakınlıkta velileri bulunmazsa, koruması altında bulunduğu kardeş, amca ve anne gibi vasiler de aynı hakları kullanabilir; ancak, birinci derecede vasiler bulunursa, diğer vasiler yalnızca çocuğun şahsını ve malını korumaya yönelik tasarruflarda bulunabilirler.²⁴

Din ayrılığı kesin evlat edinme engeli sayılıyordu. Kimsesiz çocukların mensup oldukları din göz önünde bulundurularak çocukların kendi dininden aileler yanına yerleştirilmesi zorunluymuştu. Gayrimüslim ailelerin Müslüman çocukları evlatlık almaları din değiştirmeye etki edeceği gerekçesiyle yasaklanmıştı. Ancak gayrimüslim veli kendi isteğiyle çocuğunu Müslüman kimse yanına yerleştirebilirdi.²⁵ Kadı, çocuk adına “*velâyet-i âmme*” hakkına sahip olduğundan her zaman için gayrimüslim anne-baba yanında bulunan yeni Müslüman çocukları Müslüman aileler yanına yerleştirme hakkına sahipti.²⁶ Çocuğun anne-babasından ayrılmasının sakıncalı görüldüğü temyiz

²² BOA, C.ZB (*Cevdet Zabtiye*), 410; Hür kişileri sattıkları tespit edilen dört kişinin Hanya'ya sürülmeleri hakkında emirname. BOA, C.ZB, 282. 1 Ramazan 1181/21 Ocak 1768; Mehmet adındaki genç ve hür bir çocuğu esir diyerek satmış olan Ayyşe Hatun'un Bursa'ya sürülmesi için emirname. BOA, C.ZB, 239. 19 Cemaziyü'l-Evvel 1186/18 Ağustos 1772.

²³ Aktan, *a.g.m.*, s.427.

²⁴ *Ansiklopedik İslam Fıkhi (Fetavâ-yi Hindiyeye)*, IX, (Ter. Mustafa Efe), İstanbul 2005, s.363-366,441-442; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiye Kâmusu (İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu)*, III, V, (Sad. Hayrettin Yücesoy ve diğerleri), Ankara 1996, S.256.

²⁵ BOA, DH.MKT (*Dahiliye Nezâreti Mektûbi Kalemi*),392/7. Manastır ve Mısır ile Dahiliye Nezâretinin Evlatlık Çocuk Hakkında Yazışma Kayıtları. 9 Muharrem 1313/2 Temmuz 1895; BOA, MVL (*Meclis-i Vâlâ Evrakı*), 945/59. Besleme Hakkında Meclis-i Eyalet Bosna'dan Sadarete Gönderilen Mazbata ve Muhtelif Mahkeme Kayıtları. 7 Şevval 1278/7 Nisan 1862; Günümüzde evlatlık edinmede din engeli bazı ülkelerin kanunlarında yer almıştır. 1967 Evlat Edinmeye Dair Avrupa Sözleşmesi'nde de göz önünde bulundurulmuştur. Geniş bilgi için bkz. Emine Akyüz, “Evlat Edinilen Çocukların Korunması ve Eğitimi”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, II, Ankara 1991, s.486-495.

²⁶ Maverdi, *el-Ahkâmü's-Sultaniyye*, (Çev. Ali Şafak), İstanbul 1976, s.74; Çetin, *a.g.e.*, s.92-93; Kurt, *a.g.m.*, s.522.

yaşı olarak kabul edilen 7 yaşından küçük olması durumunda, kadı “teklif yaşı” (*taâkkul-ı din*)na ulaşınca kadar gayrimüslim anne yanında kalmasına izin verebilirdi.²⁷ Yine çocukların yerleştirilmesinde mahremiyet sebebiyle cinsiyete de dikkat edilmiş, kız çocuklar genellikle kadın, erkek çocuklar ise eğer 7 yaşından küçük değilse erkek yanına yerleştirilmiştir. Teoride buluş çağına, uygulamada ise rüşd çağına kadar aile yanında kalan çocuk, akıllı, ahlaklı, yetişkin ve fiziksel yeterliliğe sahip kimseler yanına yerleştiriliyordu. Kimsesiz ve sahipsiz çocuğu alan kişinin şartları taşımaması, yükümlülüklerini yerine getirmemesi, maddi durumunun kötüleşmesi ya da çocuğun ihmal ve istismar edilmesi, kötü davranılması ve çocuğun öz ailesi ile iletişiminin engellenmesi durumunda çocuklar geri alınıyordu.²⁸

Doğrudan miras bırakmanın mümkün olmadığı uygulamada çocuklara “hibe” ve “ferağ” olmak üzere iki şekilde miras bırakılabiliyordu.²⁹ Muhtaç çocuğu yanına alan kimsenin mirasçısı yoksa mirasçı mallarının tamamını, varsa üçte birini vasiyet edebilirdi.³⁰

İkinci yol ise hukuk literatüründe “ölünceye kadar bakıp gözetmek şartıyla ferağ” olarak adlandırılan çocuğa sahip çıkan ile çocuk arasında karşılıklı sözleşmeye dayalı iki tarafa da özel sorumluluk yükleyen yöntemdi.³¹

Besleme ve oğulluklar aileler yanına sınırlı velayet haklarıyla birlikte yerleştiriliyorlardı. Birinci derecede akrabalar üzerinde

²⁷ Halebi, *a.g.e.*, s.170.

²⁸ Ahmed İbni Rüşd el-Hafid el-Kurtubi, *Bidâyet’ül Muctehid ve Nihâyet’ül-Muktesid*, IV, (Ter. Vecdi Akyüz), İstanbul 1991, s.67; Ahmed Midhat, “Fırkat”, *Letâif-i Rivayât*, İstanbul 1287,s.34; Aydın, “Evlat Edinme”, s.527-529.; Aktan, *a.g.m.*, s.423; BOA, MVL, 497/149. Riyâsetpenahiden Zabtiye Müşiriyetine İstida, 15 Muharrem 1283/30 Mayıs 1866.

²⁹ TKS, 2093, s.63, h.6. Hibe Hücceti. 6 Zil’-kade 1328/8 Kasım 1910.

³⁰ BOA, A.DVN (*Divan Kalemî Defterleri*), 104/4. Medrese Talebesi İbrahim’in Arzu-hali. 7 Ramazan 1271/ 23 Mayıs 1855; Babanın hayatta iken hibeden dönebilme hakkı vardır. Geniş bilgi için bkz. Köse, “Hibe”, *DİA*, XVII, s.421-425; *KJD (Kastamonu Jurnal Defteri)*, I, 92a, h.4; Rize Nüfus Defterlerindeki bir “oğulluk” kaydında, Memiş bin Abdurrahman’ın oğulluğu “Ali bin Derviş” şeklinde, öz babası ismiyle kaydedilmiştir. Nüfus Defterlerinde bu kurala uyulduğu tespit edilmektedir. BOA, NFS.d. 1143, s.10-17. Rize Müslim Nüfus Defteri; Osman Çetin, *Sicillere Göre Bursa’da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları* (1472-1909), Ankara 1994, S.88-89.

³¹ BOA, DH.MKT., 2295/21. Dahiliye Nezâretinden Mamûrat’ül-Aziz Vilâyetine. 7 Ramazan 1317/9 Ocak 1900; BOA, DH.MKT.,2334/83. Dahiliye Mektûbî Kaleminden Mamurat’ül-Aziz Vilâyetine. 21 Zil’-hicce 1317/21 Nisan 1900.

olan velayet hakkını devlet kendi denetiminde ve kadılar vasıtasıyla kullanıyordu. Aileler yanına yerleştirilen çocukların sözleşmelerinde özellikle “*bi'l velâye iare ve teslim*” olarak tanımlanan velayet, alan kimse için çocuğun terbiye ve yetiştirilmesi ile haklarının kullanımına yönelik yetkilerle sınırlı idi.³² Öz anne-babanın geniş velayet hakları ise çocuk aile yanına yerleştirildikten sonra da devam ediyordu. Anne-baba verdikleri çocuk ile görüşebiliyor, onu geri alabiliyor ve ona kötü davranılması durumunda mahkemeye başvurabiliyordu.³³ Velayeti üstlenen kimsenin çocuğun bakımı, gözetimi, terbiyesi, dini eğitimi, özellikle de meslek eğitimi gibi doğrudan şahsına yönelik görevleri yerine getirmesi gerekiyordu. Alan kimsenin ihmali görülürse veya çocuğa zararı dokunursa İslam ceza hukuku hükümleri uygulanıyordu.³⁴

Osmanlı koruyucu aile uygulamasında “*tebenni*” edilen çocuklar mümeyyiz öncesi ve sonrası olmak üzere iki döneme ayrılan bir sistem içinde aileler yanına yerleştiriliyorlardı. Devletin çocukların çalışmasına izin vermediği bir dönemi ifade eden 0-7 yaş arası terk edilmiş, kimsesiz, fakir ve yetim çocuklar “*tebenni*” yoluyla aileler yanına yerleştiriliyorlardı. Bu dönemde çocuğun bütün masraflarını devlet, vakıf veya çocuğu alan kimse karşılıyordu. Belgelerdeki ifade biçimiyle “*tebenni*”de çocuklar başka aileler yanına kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir dönemi ifade eden mümeyyiz yaşına kadar veriliyorlardı. Bundan sonra ise çocukların haklarını korumak açısından önemli görülen nafakası ve evlilik çağına geldiğinde ise düğün masrafları yanına yerleştiği aile tarafından karşılanıyordu.³⁵

³² TKS, 2107, s.131,h.3. Nafaka İçin İcar-ı Sağır Hüceti. 14 Rebiü'l-Evvel 1315/13 Ağustos 1897; Kurt, a.g.m., s.560-565.

³³ BOA, DH.EUM.AYŞ (Dahiliye Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemî Evrakı), 13/21. Dersaadet'de Evlatlık Verilen Çocuğun Durumunun Araştırılması için Verilen Arzuhal. 23 Ramazan 1337/22 Haziran 1919; Köy ihtiyar heyeti de çocuğun velisi sıfatıyla evlatlık verebiliyordu. BOA, ZB,455/21. Zabtiye Nezaretinden Sivas Vilâyetine Şukka. 20 Mayıs 1325/1 Temmuz 1907.

³⁴ Şevket Topal, “Korunmaya Muhtaç Çocukların Bakımı ve Gözetimi Açısından İslam Hukukunda Velayet ve Vesayet Yetkisi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VI (2006), Sayı.3, s.261-269.

³⁵ KKS (Konya Kadı Sicili), 1916-1921, (Haz. Halil Erdoğan, Yusuf Küçükdağ), Konya 2011, s.68; Çavuşzâde Mehmed Aziz Efendi, *Dürri's-Sükûk, Dâr'üt-Tabaât'ül-Âmire*, İstanbul 1288,s.80; BKS (Bursa Kadı Sicili),3072, s.44,h.3. 18 Muharrem 1170/13 Ekim 1756. İcar-ı Sağır Hüceti.

Velinin çocuğunun başka bir aile yanına yerleştirebilmesi için işlem basamakları olarak nitelendirilebilecek hukukî bir süreç bulunmaktaydı. Öncelikle, çocuğun kendi malı veya kazancı bulunuyorsa malından veya kazancından harcaması, yoksa nafakasını baba veya dedesinin karşılaması gerekiyordu.³⁶ Eğer bu şartlar bulunmuyorsa, temyiz çağından sonra, veli hukuk literatüründe nafaka olarak adlandırılan temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere çocuğu başka aile yanına yerleştirebilirdi.³⁷ Nafaka ile ilgili bu şart sözleşmelerde “*asla malı olmayup nafaka ve kisve bâha vesâir levâzım-ı zarûriyesine harc*” şeklinde belirtilmiştir.³⁸

Temel ihtiyaçlar olarak tanımlanan nafaka ücreti fakir bir kimsenin geçinebileceği miktar olarak belirlenmişti.³⁹ İslam hukuku veli veya çocuğu alan kimsenin çocuğun nafaka ücreti dışındaki artan gelirini ergenlik çağına kadar saklamasını zorunlu tutuyordu. Biriktirilen ücret ergenlik çağında çocuğa teslim ediliyordu.⁴⁰ Kazanç tamamen çocuğun kendisine ait sayılıyordu. Maliki, Şafîî ve Hanbelî hukukçular, fakir velinin çocuğun kazancından nafakasına yetecek ölçüde yararlanmaya izin vermelerine karşın, Hanefî hukukçular, çocuğun kazancından velinin yararlanmasını yasaklamışlardır. Velinin kendi malı varsa veya zenginse çocuğun malından ve kazancından harcamayacağı hususunda görüş birliği vardır.⁴¹

İslam hukuku aileler yanına yerleştirilen kimsesiz ve sahipsiz çocukların bazı şartlarla çalıştırılmalarına izin vermiştir. Özellikle hayata hazırlamak amacına yönelik olduğunda çocuğun meslek eğitimi için işe yerleştirilmesine izin veriyordu.⁴² Buna bağlı olarak çocukların çalışmasındaki asıl amaç çocukları , hayata hazırlamak, terbiye etmek ve meslek kazandırmakla sınırlandırılıyordu. Sözleşmelerde bu amaç “*evinde hizmet etmek, terbiye etmek ve eğitmek (ro-*

³⁶ *Fetavay-ı Hindiye*, IX, s.441; *Kur'an-ı Kerim, Bakara*, 2/233.

³⁷ *Fetavay-ı Hindiye*, IX, s.442-443; Bilmen, a.g.e., V, s.256.

³⁸ TKS, 2107, s.131,h.3. Nafaka için İcar-ı Sağır Hücceti. 14 Rebiü'l-Evvel 1315/13 Ağustos 1897.

³⁹ Bilmen, a.g.e., III, s.62.

⁴⁰ *Fetavay-ı Hindiye*, IX, s.442; Celal Erbay, *İslam Hukukunda Küçüklerin Himayesi*, İstanbul 1998, s.200; Bilmen, a.g.e., V, s.255.

⁴¹ Köse, a.g.m., s.148-152.

⁴² TKS, 2107, s.131, h.3. Nafaka için İcar-ı Sağır Hücceti. 14 Rebiü'l-Evvel 1315/13 Ağustos 1897; Erbay, a.g.e., s.200.

nağında mutâd üzere hizmet etmek ve tezhib-i ahlâk ve tâlim-i maârif ve adâb eylemek)” şeklinde belirtiliyordu.⁴³ Bu şarta bağlı olarak ve aynı zamanda mahremiyete dikkat etme isteğinden dolayı kız çocukları yalnızca ev işlerinde çalıştırılabiliyordu. Erkek çocuklar ise çıraklığa verilmeleri durumunda ücretsiz çalıştırılabilirler; ancak velisi dışında bir kimsenin temyiz yaşından sonra çocuğu ücretsiz çalıştırması yasaktır. Eğer çalıştırılırsa, çocuk ergenlik çağına ulaştıktan sonra kendisi veya velisi ücretini talep edebilir.⁴⁴

Çocuklar aileler yanına Osmanlı sosyal hayatında yaygın karşılaşılabilen bazı sebeplerden dolayı yerleştiriliyorlardı. Çocukların kimsesiz kalması veya terk edilmesi, nafaka temininde zorluk çekilmesi, fakirlik, çocuğun iyi bir çevrede yetişmesini sağlama ve yeni Müslüman olmuş çocukları İslam terbiyesi ile yetiştirme isteği bu sebeplerin en önemlileridir. Kadı sicillerinde, fakir olan çocuğun verilmiş gerekçesi “temel ihtiyaclarımı karşılamaya gücüm olmamakla (infâk-u âksâya kudretim olmamağla)”, “muhtaç olmamla (muhtâce olmamla)” veya bazı belgelerde geçtiği şekliyle “ben geçim sıkıntısı içinde olduğumdan (ben dahi mâşere-zorluk, güçlük-olduğumdan)” şeklinde belirtiliyordu. Eğer çocuk bu şartları taşıyorsa, kadı çocuğu nafakası için ücretle bir aile yanına yerleştirmekte, aksi durumda çocuğun malını kullanmayı veya babaya nafaka sorumluluğu yüklemeyi tercih etmekteydi.⁴⁵

Osmanlı toplumunda evlatlık olarak da nitelendirilen koruyucu aile hukukunun uygulanmasında bu temel şartlara uyulduğu görülmektedir. Osmanlı tarihi boyunca uygulanan bu sistem Me-

⁴³ KKS (Konya Kadı Sicili), s.68; BKS (Bursa Kadı Sicili),3097,s,16,h,4. Terkedilmiş Çocuğun Aile Yanına Verilmesi için Hazırlanan Hüccet. 5 Zi'l-hicce 1161/26 Kasım 1748; BKS,3072, s.44,h,3. İcar-ı Sağır Hücceti.18. Muharrem 1170/13 Ekim 1756.

⁴⁴ Fetavây-ı Hindiyye, IX, S.442; Konu ile ilgili fetva şu şekildedir: “Hinde küçük Zeynep’i velisi izniyle ücretsiz bir süre çalıştırmakla Zeynep’e o hizmeti karşılığında iyilik yapmış olsa Zeynep yetişkin olduğu zaman Hind’den ücret karşılığını almaya hakkı olur mu? Cevab: Olur (Hind Zeyneb-i sağıreyi velisi izniyle ücret kavlınsız bir müddet istihdâm etmekle Zeynep’e ol müddetde hizmeti mukâbelesinde ecr-i misline mûsâvi esvâb ediverse hâlen Zeynep balığa oldukça Hind’den ecr-i misl namına nesne almaya kâdire olur mu? El-Cevâb: Olur)”. Ceride-i İlmiye Fetvaları, (Haz. İsmail Cebeci), İstanbul 2009, S.43; BOA, DH.MKT., 2568/15. Dahiliye Nezaretinden Adana Vilayetine. 20 Teşrin-i Sani 1317/25 Ekim 1899; Kınalızâde Ali Çelebi, Ahlâk-ı Alâî, (Haz. Mustafa Koç), İstanbul

⁴⁵ TKS, 2107, S.131, h.3. Nafaka için İcar-ı Sağır Hücceti. 14 Rebi’ül-Evvel 1315/13 Ağustos 1897; M. Ertuğrul Düzdağ, Şeyhülislam Ebusuud Efendi Fetvaları, İstanbul 1983, S.35; Ahmed Midhat, “Felsefe-i Zenân”, Letaif-i Rivayât, İstanbul 1287.

deni Kanunun kabulü ile beraber terk edilerek koruyucu aile uygulaması muğlak bırakılmış, yerine ise soy bağına dayalı modern evlatlık sistemi tercih edilmiştir.⁴⁶

Hayırsever Aileler ve Çocuklar

Koruyucu aile uygulaması daha önceki İslam toplumlarında olduğu gibi Osmanlı toplumunda da geniş şekilde yer edinmiştir. Klasik dönemde acemi oğlanlarına İslam terbiyesi kazandırmak amacıyla çocukların Müslüman ailelerin yanına yerleştirilmesi olarak tanımlanabilecek devşirme sisteminin oğulluk, besleme veya daha genel ifade biçimiyle koruyucu aile uygulamasının yaygınlaşmasına etkisi olmuştur. XVII. yüzyılın sonlarında devşirme kurumunun işleyişi hakkında önemli bilgiler veren A. Bobovius “İnançlarını terk edip Hristiyanlıktan vazgeçmek zorunda bırakılanları ömür boyu ülkelerini özlemeden Türkler arasında yaşamaya iten başlıca neden, sarayda başlayıp olağan koşullarda ölünceye dek süren işte bu dostluklardır. Ahiret babası, onlara evlerindeki öz babaları kadar iyi muamele eder. En azından özerlerine dönmeleri, hatalarından vazgeçmeleri gerektiğini söylediğini ve kendilerini Türk topraklarından güvenlik içinde çıkarmanın bir yolunu bulmak konusunda yardım vaat ettiğim, Hristiyanlıktan dönen aklı başında birkaç kişinin önüme sürdüğü en geçerli neden buydu. Bana babalarının dinine her zaman eğilim duyduklarını itiraf ediyor ve başlarında sarık taşısalar da gönüllerinde Hristiyan olabileceklerine inanıyorlardı. Aslında Katolik cemaatine kolaylıkla dönebilirlerdi, ama çoğu bu dinsizlerle(!) bizdekenden çok daha güçlü ve gerçek dostluk bağları kurmuştu. Dostlarını olabilecek en saf biçimde sevdiklerine, her koşulda yardımlaşıp birbirlerinden hiçbir şey esirgememekten başka bir şey istemediklerinden beni inandırmaya çalışıyorlardı,” değerlendirmesiyle acemi oğlanlar ile aileler arasında kurulan yakın ilişkilere değinir.⁴⁷ Devşirilen gençler ergenlik çağına kadar Müslüman koruyucu aileler yanına yerleştiriliyor, ardından acemi ocağına alınıyorlardı.⁴⁸

⁴⁶ Doğan, a.g.m., s.153.

⁴⁷ Albertus Bobovius Ya Da Santuri Ali Ufki Bey'in Anıları: Topkapı Sarayında Yaşam, (Çev. Ali Berktaş), İstanbul 2009, s.71-72; Osman Çetin, Bursa Şer'i Mahkeme Sicillerinden Notlar”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.2,S.2 /1992,s.59-71.

⁴⁸ Benzer uygulamaya Osmanlı coğrafyası dışındaki İslam toplumlarında da rastlanmaktadır. Çin'de İslamiyet'in yayılmasında klasik tebliğ faaliyetlerinden da-

Osmanlı Devleti'nde koruyucu aile kurumu, Fatih devrinden itibaren fetvalara konu olmaya başlamıştır. Molla Hüsrev ve Şeyhülislam Ebussûd Efendi'nin Osmanlı sosyal hayatını yansıtan fetvalarında kurumun işlevi ile farklı şekillerine işaret eden bilgilere rastlanmaktadır.⁴⁹ Osmanlı toplumunda erken dönemlerden itibaren var olan ancak imparatorluğun ekonomik yönden gerilemesiyle varlığı daha ziyade hissedilmeye başlanan oğulluk ve beslemelere İstanbul, Edirne, Ankara, Bursa ve Manisa gibi büyük şehirlere ait mahkeme kayıtlarında sıklıkla rastlanmaktadır.⁵⁰

Erken devirlerde Osmanlı toplumunda koruyucu aile kültürünü toplu şekilde öğrenebileceğimiz kayıtlar yoktur. Yalnızca erkek nüfus bilgilerine ulaşılabilen XIX. yüzyılın ikinci çeyreğine ait Nüfus defterlerinden Osmanlı toplumunda oğulluk kültürü ve oranlarını izlemek mümkün hale gelmektedir.⁵¹ İlk değerlendirmeyi tercih ettiğimiz Trabzon merkez ile Yomra ve Akçaabat köylerini kapsayan Trabzon Nüfus defterinde kırsal alanlarda birkaç "oğulluk" kaydına rastlanmaktadır. Oğulluk yerleştirilen çocuk sayısı köylere oranla Trabzon merkez ile Yomra ve Tonya kaza merkezlerinde daha yoğundur.

ha ziyade evlatlık kurumunun etkili olduğunu Hristiyan misyoner kaynakları teyit etmektedir. De Halde adındaki yazar 1735 yılında Paris'te basılan eserinde, Çin'deki Müslüman nüfus oranındaki artışı kıtlık zamanlarında Müslüman ailelerin alıp yetiştirdikleri çocuklara dayandırmaktadır. "*Bunlar dini hükümlerini yaymak ve mühtedi kazanmak için uğraşmazlar. Bunlar her yerde bulabildikleri Mecusi çocuklarını satın alarak; ana baba ise çocuklarını besleyemediklerinden onları satmaktan çekinmezler. Şantung havalisinde büyük kayıplara yol açan bir kıtlık meydana geldiği zaman bunlar on binden fazla çocuk satın almışlardır. Bu çocukları daha sonra evlendirirler ve onlar için şehirlerde ya yeniden evler inşa ederler veya yeniden köyler kurarlardı*". Yine bu uygulamanın Çin'de daha sonraki tarihlerde de devam ettiği anlaşıyor. 1790 yılında K-Wan-Toung havalisindeki kıtlık ve 1900 tarihinde Boxer ayaklanması sırasında yetim Hristiyan çocuklar alınarak Müslüman yapılmıştır. Çocukların satışı olarak ifade edilen durum Avrupalıların kendi algılan olmalıdır. Türkiye'de de durum sözleşmelere bağlı olarak bazı araştırmacılar tarafından benzer şekilde ifade edilmiştir. T., W., Arnold, İntişar-ı İslâm Tarihi, (Çev Hasan Gündüzler), İstanbul 1982, s.306-308.

⁴⁹ Düzdağ, a.g.e., s.35,120; Batılı gözlemcilerin izlenimleri hakkında bkz. Solomon Schweigger, *Sultanlar Kentine Yolculuk (1578-1581)*, (Çev. Türkis Noyan), İstanbul 2004, s.201-202.

⁵⁰ Çetin, a.g.e.,s.59-71; Düzdağ, a.g.e., s.35,120; Yahya Araz, *Osmanlı Toplumunda Çocuk Olmak*, İstanbul 2013, s.142-175.

⁵¹ BOA, *NFS.d.*, 1149, s.64. Trabzon Müslim Nüfus Defteri; BOA, *NFS.d.*, 1143, Rize Müslim Nüfus Defteri; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi (Islahat Fermanı Devri (1861-1876)*, VII, Ankara 1988, s.243-244.

Hanenin erkek nüfus özellikleri hakkında bilgi veren kayıtlara göre yörede genellikle çocuklu aileler oğulluk almıştır. Örneğin, Trabzon merkez İskender Paşa Mahallesi'nde Hacı Osman bin Mehmet iki oğlu olmasına karşın 5 yaşında İbrahim'i ve merkeze bağlı Cicera köyünden Mollaömeroğlu Ali bin Ömer beş oğlu olmasına karşın 9 yaşındaki İsmail'i oğulluk almıştır.⁵² Yine 40 yaşındaki Sadullah bin Ali, 5 yaşındaki bir oğlu olmasına rağmen 10 ve 12 yaşlarında iki çocuğu oğulluk almıştır.⁵³ Oğulluk alan bu kimselerin çoğunluğunun öz oğullarının olması, çocukların ailelerce çocuksuzluk sebebiyle alınmadığını gösterir. Küçük çocuklar fakirlik, kimsesizlik ve sahipsizlik sebebiyle alınmaktaydı. Defterlerde küçük çocukların "yetim" olarak zikredilmesi bu ihtimali kuvvetlendirir.⁵⁴ Çocukları oğulluk olarak alanlar imam, muhtar, tüccar, müderris, emin, âyan ve sipahi gibi genellikle şehir merkezinde ikamet eden zengin hayırsever kimselerdir. Kaza merkezlerinde yetim çocukların çıraklık eğitimi almak üzere esnaf yanına yerleştirilmesi uygulaması da yaygındır. Örneğin, Kindinar Mahallesi'nde Seyyit Kamil ve Mehmet yetim çocukları çırak olarak yanlarına almışlardı. Yine, Mehmet 5 yaşındaki yetim Ali'yi çırak almıştı. Kırsal alanlarda ise çocuklara tarım ve hayvancılık işleri öğretiliyordu.⁵⁵ Bu durumu açıklayan kayda Çürüksu'da rastlanmaktadır. 7 yaşında "*Meshize'nin yetimi Hasan bin Deli Mehmed karyesinde sakin olan Köse oğlu Osman'a hizmetkâr*" verilmiştir.⁵⁶ Yine Trabzon çevresinde çocuksuz aileler de oğulluk almışlardır, örneğin. Kaşımağa Mahallesi'ndeki Mehmet oğlu olmadığından Hüseyin'i oğulluk almıştır.⁵⁷ Benzer şekilde Canik, Ordu ve Giresun'da erkek çocuklu aileler oğulluk almayı tercih etmişlerdir, örneğin. Sürmene köyünde Kürtoğlu Osman dört oğlu olmasına rağmen Hüseyin'i oğulluk olarak almıştır.⁵⁸

⁵² BOA, NFS.d., 1149, s.81,176,282,317,323,324. Trabzon Müslim Nüfus Defteri

⁵³ BOA, NFS.d., 1143, s.10,17. Rize Müslim Nüfus Defteri.

⁵⁴ BOA, NFS.d., 1149, s.1,122,130,138,173,188,269,267,334. Trabzon Müslim Nüfus Defteri.

⁵⁵ BOA, NFS.d., 1149. Trabzon Müslim Nüfus Defteri;BOA, NFS.d.,1146. Sürmene Müslim Defteri

⁵⁶ BOA, NFS.d., 232,s.84. Çürüksu Müslim Nüfus Defteri.

⁵⁷ BOA, NFS.d.,1149. Trabzon Müslim Nüfus Defteri.

⁵⁸ BOA, NFS.d.,1045. Ordu-ı Bayramlı Sancağı Pazarsuyu Müslim Nüfus Defteri.

Malatya'da çocuksuz ailelerde oğulluklara az rastlanmakta, buna karşılık çocuklu hanelerde birden çok oğulluk edinme oranı daha da yükselmektedir. Birden çok kardeşi oğulluk alma geleneği de yaygındır, örneğin, çocuğu olmayan Erguvanlı oğlu Himmet, Ali, Hasan ve Mustafa adında üç kardeşi oğulluk almıştır.⁵⁹ Yine yörede oğulluklara çıraklık yoluyla meslek eğitimi de verilmiştir. Bu amaca uygun olarak Çulha esnafı Mustafa'nın oğulluğu Ahmet esnaf teşkilatı içinde "şakirt" olarak meslek öğreniyordu. Yine, Terzi Abdullah oğulluğu Ali'yi esnaf olarak yetiştiriyordu.⁶⁰ Daha alt gelir grubundaki kimselerin de oğulluk aldıkları tespit edilmektedir. Rençberlik yapan Yusuf, Mehmet'i, Kahveci Ahmet, Mustafa'yı ve Hademe Hanlıoğlu Süleyman, Hüseyin'i oğulluk almıştı. Oğulluk alanlar tüccar, muhtar, terzi, çiftçi, çulha, rençper, ekmekçi, imam, âyan, müderris, mültezim, bakkal, voyvoda, gemici, memur, vali ve kâtip gibi idareciler veya çeşitli meslek gruplarına mensup hali vakti yerinde kimselerdi.⁶¹

Batum, Çıldır ve Gönve'de de Müslümanlar arasında erkek çocuksuz ailelerde oğulluk uygulaması yaygındı.⁶² Örneğin, Gogotav Abdurrahman, oğlu olmadığından 3 yaşındaki Süleyman'ı, yine Devioğlu Selim, 1 yaşındaki Hüseyin'i oğulluk almışlardı. 90 yaşındaki

⁵⁹ BOA, NFS.d., 2641. Nefs-i Malatya Müslim Nüfus Defteri

⁶⁰ BOA, NFS.d., 264. Malatya Müslim Nüfus Defteri; Fetvanın gerekçesi şu şekildedir. "Lâkiti, sanat erbabına vermek de câizdir. Çünkü bu onu eğitmek ve malını koruyup gözetmek bâbindandır". Molla Hüsrev, *Gurer ve Dürer Tercümesi*, III, (Müt. Arif Erkan), İstanbul 1980, s.170.

⁶¹ BOA, NFS.d., 2641. Malatya Müslim Nüfus Defteri; 85 Numaralı Mühimme Defteri (1040-1041/1042/1630-1631/1632), (Haz. Hacı Osman Yıldırım ve Diğerleri), Ankara 2002, h. 428, s.262; BOA, A.MKT. (Sadaret Mektubı Kalemi), 131/50. 26 Cemaziyü'l-âhir 1264/30 Mayıs 1848; BOA, BEO (Babıali Evrak Odası Evrakı), 349/26111. 18 Receb 1311/26 Ocak 1894; BOA, HAT (Hatt-ı Hümayun), 1379/54311. 29 Zi'l-hicce 1203/19 Ekim 1789; BOA, HAT, 1382/54629. 29 Zi'l-hicce 1203/19 Ekim 1789; BOA, HAT, 734/34850. 29 Zi'l-hicce 1221/9 Mart 1807; BOA, C.ZB., 42/2064. 29 Zi'l-hicce 1255/4 Mart 1807; BOA, A.DVN., 17/42. 15 Şaban 1262/8 Eylül 1846; BOA, DH, EUM, AYŞ., 66/61. 18 Zi'l-hicce 1337/13 Ekim 1919; BOA, A.DVN., 119/99. 15 Cemaziyü'l-Evvel 1273/12 Ocak 1857.

⁶² BOA, NFS.d., 2758. Acara-i Sufla Müslim Nüfus Defteri; BOA, NFS.d., 1170. Kaza-i Gönve Müslim Nüfus Defteri; BOA, NFS.d., 1169. Ardahan Müslim Nüfus Defteri; BOA, NFS.d., 1169. Canik Arım Kazası Nüfus Defteri; BOA, NFS.d., 1137. Hemşin Müslim Nüfus Defteri; BOA, NFS.d., 1137. Pazar Müslim Nüfus Defteri; BOA, NFS.d., 1060. Karahisar-ı Şarki Müslim Nüfus Defteri; BOA, NFS.d., 1071. Kaza-i Koyulhisar; BOA, NFS.d., 1074. Maden-i Küreçe; BOA, NFS.d., 1075. Karye-i Tamarza; BOA, NFS.d., 1082. Nahiye-i Şuşehri; BOA, NFS.d., 2759. Acara-i Ulyâ Müslim Nüfus Defteri.

Arabacıoğlu Goç Ali hanesinde oğul, torun ve oğulluklar ile beraber yaşıyordu. Yine yörede öz kardeşler de aynı kimse tarafından oğulluk alınmıştır. Örneğin, Süleyman, oğlu olmasına rağmen Şaban ve Aziz adında iki kardeşi oğulluk almıştır. Yine Muhtar-ı Sani Papinoğlu İsmail 5 oğlu olmasına rağmen Hurşit'i oğulluk olarak almıştır.⁶³

Nüfus sayımlarında tutulan defterlere göre; Trabzon, Yomra ve Tonya merkez ve köylerinde Müslim nüfus içinde toplam 58 oğulluk kaydı tespit edilmektedir. Trabzon merkez ve köylerinde 38, Tonya ve köylerinde 6 ve Yomra ve köylerinde ise 14 oğulluk alınmıştır.⁶⁴ Rize ve köylerinde 5 oğulluk ve yine bir derece bu uygulamaya benzer şekilde 83 “teba” kaydı bulunmaktadır.⁶⁵ 3255 Müslim erkek nüfusa sahip Liva-i Çürüksu'da 22 oğulluk, yine uygulama ile yakından ilgili 32 yetim, 4724 Müslim erkek nüfusa sahip Acara-i Ulya ve 4874 erkek nüfusa sahip Acara-i Sufla'da 25 oğulluk, 22 yetim, yalnızca Malatya merkezinde ise 45 oğulluk alınmıştır.⁶⁶ Bu sayılar Osmanlı toplumunda yaygın bir koruyucu aile kültürünün olduğunu göstermektedir.⁶⁷

Osmanlı Devleti'nde 1834'de yapılan nüfus sayımında kadın nüfus bilgileri tutulmadığından ailelerin yanına yerleştirilen kız çocuk oranları tespit edilememektedir. Bunun için kadın nüfus bilgilerinin de tutulduğu 1885 ve 1907 sayımlarını incelemek gerekir. Ancak, bu defterler incelemeye açık olmadığından bu döneme ait oranları vermek mümkün değildir. Buna rağmen Trabzon kadı sicilleri koruyucu aile kültürü ve yerleştirilen çocuk oranlarını aksettirecek bilgiler içermektedir.

⁶³ BOA, NFS.d., 232. Çürüksu Müslim Nüfus Defteri.

⁶⁴ BOA, NFS.d., 1149. Trabzon Müslim Nüfus Defteri.

⁶⁵ BOA, NFS.d., 1143. Rize Müslim Nüfus Defteri.

⁶⁶ BOA, NFS.d., 232. Çürüksu Müslim Nüfus Defteri; BOA, NFS.d., 1149. Trabzon Müslim Nüfus Defteri; BOA, NFS.d., 2758. Acara-i Sufla Müslim Nüfus Defteri; BOA, NFS.d., 2759 Acara-i Ulya Müslim Nüfus Defteri; BOA, NFS.d., 2641. Malatya Müslim Nüfus Defteri.

⁶⁷ Türkiye'de 1961-1966 yılları arasında Birleşmiş Milletler ile yapılan anlaşma ile başlatılan çalışmalar ile yalnızca 116 çocuk koruyucu aile yanına verilebilmiştir. 1971 yılında koruyucu aile yanında kalan çocuk sayısı 135'tir. Bu oranlarla karşılaştırıldığında yalnızca Trabzon'daki oğulluk sayılarında bile ciddi koruyucu aile oranlarının tutturulduğu görülür. Doğan Çağlar, “Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Eğitimlerine Genel Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*, C.6, S. 1/ 1973, s.92-93.

Bu kayıtlara göre Trabzon'da fakir kız çocukları genellikle başkentteki konaklara yerleştirilmekteydi. Konaklara yerleştirmenin asıl amacı sözleşmelerde “*evinde hizmet etmek ve ahlak kazandırmak ve sanat eğitimi vermek (eğitim) ve terbiye kazandırmak (konağında mutâd üzere hizmet etmek ve tehzib-i ahlâk ve ta’lîm-i maârif ve adâb etmek)*” olarak açıklanıyordu.⁶⁸ Trabzon'da konağında 4 kız çocuğu barındıran Vali Mehmet Kadri Bey'in hanımı Mürşide Hanım gibi birden fazla çocuk alan birçok aile vardı.⁶⁹ En önemli yerleştirme gerekçeleri fakirlik olan çocuklar Tonya, Trabzon, Maçka, Yomra, Gümüşhane, Vakf-ı Kebir, Sürmene ve Ordu'nun köylerinden alınmışlardır.

Besleme alanlar başkentte asker, bürokrat ve devlet adamları zümresini oluşturan Şurây-ı devlet azası, erkân-ı harbiye mirlivası, müfettiş, divan-ı muhasebat mümeyyizi, kaymakam, bahriye binbaşısı, maliye nezareti azası, hukuk müşaviri, meclis-i harbiye azası, büyükelçi ve redif kumandanı ile taşrada defterdar, vali ve jandarma kâtibi gibi görevlerde bulunan kimselerin eşleri veya kızlarıdır. Trabzon'da aile yanına yerleştirilen çocukların tamamı 4-15 yaş aralığındadır.⁷⁰

Aile yanına yerleştirilen çocuklara ödenen nafaka ücretlerinin genellikle aylık ödenmesi kararlaştırılmıştır. Temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere çocuklara harcanan masraf peşin ücret karşılığı sayılmış, kalan ücretlerin ise toplu ödenmesi kararlaştırılmıştır. 10 yaş civarındaki çocuklara yaklaşık 30 kuruş ücret verilmiş, 15 yaşındaki çocuklarda bu miktar biraz artarak 50 kuruşa çıkmıştır. Yaklaşık olarak ücretin 1/3'ü zamanın örf ve adet tabiri ile evliliğinde “*cihaz akçesi*” yapılması için aile elinde “*emanet ile (bi'l emâne)*”⁷¹ ve “*kendi için korumak ve saklamak (kendi için yedimde hıfz ve ibkâ)*” üzere tutulmuştur.⁷²

Yüzyıllar boyu kimsesiz çocukların ev ortamı içinde terbiye ala-

⁶⁸ TKS, 2108, s.50, h.3. Nafaka için İcar-ı Sağır Hücceti. 20 Safer 1317/29 Haziran 1899

⁶⁹ TKS, 2108, s.27, h.3. Ücret ile Nafaka Hücceti. 16 Şevval 1316/27 Şubat 1899; TKS, 2108, s.27, h.4. Ücret ile Nafaka Hücceti. 16 Şevval 1316/ 27 Şubat 1899; TKS, 2108, s.94, h.3. Ücret ile Nafaka Hücceti. 13 Zi'l-kade 1317/15 Mart 1900; TKS, 2108, s.94, h.4. Ücret ile Nafaka Hücceti. 13 Zi'l-kade 1317/ 15 Mart 1900.

⁷⁰ Ahmet Şamil Güner, Abdullah Bay, *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*, Ankara 2013, 84-94.

⁷¹ TKS, 2108, s.94, h.4. ücret ile Nafaka Hücceti. 13 Zi'l-kade 1317/15 Mart 1900.; TKS, 2096/2, s.142, h.1. ücret ile Nafaka Hücceti. 12 Zi'l-kade 1315/ 4 Nisan 1898.

⁷² TKS, 2105, s.94, h.2. ücret ile Nafaka Hücceti. 2 Şevval 1309/29 Nisan 1892; TKS, 2097, s.46, h.5. ücret ile Nafaka Hücceti. 25 Şaban 1332/19 Temmuz 1914.

arak yetişmelerini sağlayan koruyucu aile uygulaması, köleliğin yasaklanması ve zorunlu askerlik sisteminin uygulanması gibi bazı siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmelerin etkisiyle değişime uğramıştır.⁷³ XIX. yüzyılın son çeyreği ile XX. yüzyılın ilk çeyreğinde art arda patlak veren savaşlar sonucu meydana gelen dış göçler ve zaman zaman yaşanan iç göçler, koruyucu aile sisteminin yaşadığı dönüşüm sürecini daha da hızlandırmıştır.⁷⁴ Dış ve iç göçler esnasında bulaşıcı hastalıklardan dolayı çok sayıda yetişkin göçmenin ölmesi, aynı zamanda karmaşa sırasında pek çok ailenin dağılması kimsesiz çocukların sayısını artırmıştır. Bu gelişmeler karşısında devlet, kimsesiz çocukların sahipsiz kalıp ölmelerini ve köle olarak satılmalarını engellemek için koruyucu aile uygulamasını çözüm yolu olarak görmüştür. Meydana gelen bu gelişmeler halkın içinde yüzyıllardır var olan klasik koruyucu aile sisteminin bozulmasına yol açmıştır.

Sonuç

Kimsesiz ve sahipsiz çocukların ücretsiz veya ücret karşılığı aileler yanına besleme ve oğulluk olarak yerleştirilmesi şeklinde tanımlanabilecek koruyucu aile sistemi, yetim çocuklara sahip çıkmamanın fazileti hakkındaki ayet ve hadislerin de teşvikiyle Osmanlı toplumunda yaygın olarak uygulanmıştır.

Osmanlı'da uygulanan sistem her ne kadar belgelerde “*evlatlık*, *manevi evlatlık*” ve “*tebenni*” ifadeleriyle tanımlansa da günümüz evlatlık sisteminden farklı bir uygulamadır. Uygulama en temel biçimi ile soy bağı ile miras hakkını reddetmesi ve geçici bir yerleştirme şekli olması yönleriyle modern evlatlık kurumundan ayrılır. Yine aile yanına yerleştirilen çocuklar öz babalarının isimlerini taşımaya ve öz aileleri ile görüşmeye devam etmişlerdir. Bu sebep-

⁷³ Mehmet Fetgeri, *Osmanlı Ālem-i İçtimai'sinde Çerkeş Kadınları*, İstanbul 1330, s.45; Ömer şen, *Osmanlı'da Köle Olmak*, İstanbul 2007, S.187; Ömer şen, “19. Yüzyıldaki Osmanlı Devletindeki Köle Ticaretinde Kafkasya Göçmenlerinin Rolü”, *Toplum ve Ekonomi*, S.6/Mayıs 1994, S.171-192; İşlam hukukunda köle ve esirlerin hukukı durumu hakkında geniş bilgi için bkz. Nihat Engin, *Osmanlı Devletinde Kölelik*, İstanbul 1998, s.22-30,89-99; BOA, NFS.d.,2641. Malatya Müslim Nüfus Defteri.

⁷⁴ Ehud R. Toledano, *Osmanlı Köle Ticareti 1840-1890*, (Çev. Hakan Erdem), İstanbul 1994, s.151-153; Cemal Gökçe, *Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya Siyaseti*, İstanbul 1979, S.50; Abdullah Saydam, “Esir Pazarlarında Yasak Ticaret: Hür İnsanların Satılması”, *Toplumsal Tarih*, S.28/Nisan 1996, s.43-49.

lerle Osmanlı'da uygulanan sistem, evlatlık kurumundan ziyade günümüz koruyucu aile uygulaması özelliği gösterir.

Tanzimat devrine kadar devlet denetiminde olan ancak kısmen bağımsız sivil toplum kurumu işleyişine sahip vakıf ve imaretler her türlü kamu hizmeti yanında sosyal hizmet görevlerini de yerine getirmişlerdir. Bu dönemde geçerli devlet anlayışının bir yansıması olarak vakıflar genellikle çocukların dolaylı korunması olarak görülebilecek yoksullara iş ve aş sağlanması ve bazı özel usullerle muhtaç çocuklara maddi destek sağlanması görevlerini üstlenmişlerdir. Klasik dönemde korunmaya muhtaç çocuklara sahip çıkmakta ise asıl sorumluluğu, aile yanına yerleştirme esasına dayalı koruyucu aile uygulaması üstlenmiştir.

Tanzimat devri ile birlikte önce kanunlaştırma çalışmaları başlamış; ardından Mithat Paşa'nın gayretleriyle imparatorluğun çeşitli yerlerinde kimsesiz çocukların barınabilecekleri kurumların açılmasıyla birlikte ilk defa kurum bakımı esaslı sistem uygulanmaya başlanmıştır. Özellikle II. Abdülhamit devrinde bu kurumların sayısı ve çeşidi artırılmıştır. Fakat Osmanlı toplumunda var olan koruyucu aile uygulaması kurum bakımı ile birlikte tatbik edilmeye devam edilmiştir. Özellikle XIX. ve XX. yüzyılda toplumun yüzleşmek zorunda kaldığı çeşitli ekonomik ve sosyal sorunlar uygulamana kurum bakımından daha yaygın şekilde tatbik edilmesine neden olmuştur.

Cumhuriyet döneminde Medeni Kanun'un kabulü ile birlikte evlilik engeli, soy bağı ve miras hakkına dayalı modern evlatlık sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Bu durum zamanla yaygın koruyucu aile kültürünün ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Avrupa hukukuna dayalı yeni sistemin İslam hukukunun etkisiyle toplumda sınırlı ölçüde kabul görmesi ve genellikle çocuksuz ailelerin yakın akraba çocuklarını evlatlık almayı tercih etmeleri üzerine, devlet kurum bakımına ağırlık vermiştir. Hatta koruyucu aile uygulamasının 1949 yılına kadar kanunda yer almadığını söylemek mümkündür. Uygulama ancak 1961'den itibaren yeniden uygulanmaya başlamıştır.

Osmanlı toplumunda uygulandığı şekliyle koruyucu aile sistemi yüzyıllarca muhtaç çocukların korunmasına yönelik önemli bir sosyal işlevi yerine getirmiştir. Bu yolla muhtaç çocukların öz aile ve çevreleriyle ilişkilerini sağlıklı biçimde devam ettirmeleri sağlanmıştır.

“Sakın yetimi aşığılama!”

DUHÂ, 93/9

“Dul ve yetimlere yardım eden kimse, Allah yolunda cihâd eden veya gündüzleri oruç tutarak, geceleri ibâdet ederek geçiren kimse gibidir.”

MÜSLİM, KİTABU’Z-ZÜHD 2, VI, 2286

KORUYUCU AİLE BAKIMI VE KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR

Doç. Dr. Cengiz ÖZBESLER

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü

Giriş

Koruyucu aile, ilgi yasalar çerçevesinde bir profesyonel tarafından korunmaya muhtaç olduğuna karar verilen bir çocuğun bakım sorumluluğunu üstlenebilecek, onun gelişimsel gereksinimlerini karşılayabilecek, onu koruyabilecek, gerektiğinde çocuğun biyolojik ailesi ile bağlarının sürdürülmesi ve güçlendirilmesi yönünde onu destekleyebilecek niteliklere sahip seçilmiş ve gerekli eğitimleri başarıyla tamamlamış profesyonel aile olarak tanımlanabilir.

Koruyucu aileler, korunmaya muhtaç çocukların kendi öz aileleri tarafından bakılamadığı durumlarda veya çocuğun evlat edinilmesinin mümkün olmadığı durumlarda çocuğun bakım sorumluluğunu sürekli ya da belirlenen bir süre için alan ve onu koruyan ailelerdir. Yasal düzenlemeler çerçevesinde korunmaya muhtaç çocukların bakım sorumluluğunu almak isteyen ve gerekli profesyonel değerlendirmeler sonucunda uygun görülen koruyucu aileler, çocuğun yakın çevresinden onu tanıyan bir aile veya akrabalarından bir aile olabileceği gibi, çocuğun daha önce hiç görmediği ya da tanımadığı bir aile de olabilir. Koruyucu aileler; anne baba ve varsa onların çocuklarından oluşan bir aile, boşanmış ya da eşini kaybetmiş bir tek ebeveyn, hiç evlenmemiş bir yetişkin gibi bireyler yaşları koruyucu ailesi olmak istedikleri çocuğun yaşına, cinsiyetine, ge-

lişimsel gereksinimlerine ve varsa özel durumuna uygun görülme-leri koşuluyla koruyucu aile olabilmektedirler.

Koruyucu aile yanına yerleştirilme, çocuğun korunması ve bakımı için en uygun ortamın bulunması önemli bir süreçtir. Bu süreçte çocuğun korunmaya muhtaç olmasında etkili olan yaşam durumlarının, olası risklerin ve çocuğun yaşına ve cinsiyetine göre korunma gereksinimlerinin çok iyi değerlendirilmesi ve çocuğun yüksek yararı, yaşama, gelişme ve büyüme hakkı için en uygun kararın verilmesi gerekir. Yoksulluk, ev ortamının, yaşam koşullarının ailenin ve çocuğun yaşamı için sağlıklı ve yeterli olmaması gibi nedenlerle çocuğun gelişiminin, büyümesinin, eğitimine devam etmesinin çok mümkün olmadığı durumlarda korunma gereksinimi olan çocuk için en uygun yer, yaşam koşullarının düzeltilmesi, ailenin sosyal yardımlarla desteklenmesi koşuluyla öz ailesinin yanındır. Eğer anne baba ev ortamının ve yaşam koşullarının düzeltilmesi ve sağlanan sosyal yardımlarla annelik babalık görevlerini sağlıklı biçimde yerine getirebiliyorlarsa çocuk için başka bir bakım ortamına gerek olmayacaktır.

Anne ya da babanın kendi kontrolleri dışında farklı yaşam ortamlarına sürüklenmeleri ve farklı yaşam tarzlarını yaşam biçimi olarak benimsemek zorunda kalmaları gibi öyle özel durumlar vardır ki, böyle yaşam durumlarında ailenin koşulları sağlıklı hale getirilene kadar çocuğun sağlıklı bir aile ortamında büyümesi ve bakımı için tedbir alınması gerekir. Ailenin parçalanması, ebeveynlerin çocuğun bakım sorumluluğunu sağlıklı biçimde yerine getirememesi çocuklarla ilgili önlem alınmasını gerektiren önemli bir durumdur. Ailede çocuğun sıklıkla aile içi şiddete tanıklık etmesi, aile içi şiddete bağlı olarak ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin yaşamını yitirmesi, farklı nedenlerle ebeveynlerin ruh sağlığının bozulması ya da kronik bir hastalığının başlaması nedeniyle ebeveynin evde bakım gereksiniminin olması gibi yaşam durumları da çocuklarla ilgili bir değerlendirme gerektirebilir. Böyle durumlar, çocuğun geçici ya da sürekli korunmasını gerektiren yaşam durumlarıdır.

Koruyucu Aile Kavramı ve Tarihsel Gelişim Süreci

Koruyucu aile hizmeti, korunmaya muhtaç çocukların çeşitli psiko-sosyal nedenlerle öz aileleri tarafından bakılamadığı, korunamadığı

ve evlat edinilmesinin de uygun olmadığı durumlarda diğer bakım modellerine göre ön plana çıkan bir koruma ve bakım hizmetidir. Koruyucu aile hizmeti, korunma gereksinimi olan çocukların yüksek yararlarının ön planda tutularak gelişimsel gereksinimlerinin en uygun biçimde karşılanabileceği sağlıklı bir aile ortamında yetiştirilmesi için en uygun bakım modeli olarak tercih edilir.

Koruyucu aile kavramı, ailesi tarafından bakılamayan çocukların yetkili bir kurumun uygun gördüğü aileler yanında gözetim ve denetim altında, kısa süreli veya uzun bir süre için bakılmaları olarak da tanımlanır.¹ Koşar, çocukların bir aile ortamında dengeli ve yakın bir ilişki içinde yetişmelerinin her yönden sağlıklı gelişimleri için gerekli olduğu inancı ile çocuğun öz ailesinin bu gereksinimi karşılayamadığı durumlarda onun görevlerini üstlenecek bir koruyucu aile yanına yerleştirilmesinin yararlarını belirtmektedir. Ayrıca, koruyucu aile bakımının, çocuğun aile ortamında yetişme, özel ilgi görme hakkını koruyan bir hizmet olarak kabul edildiğini, çocuk ve aile refahı alanının da önemli bir hizmeti olduğunu vurgulamaktadır.² Koruyucu aile bakımında, farklı özellikleri, bilgi ve becerileri bulunan aileler, farklı sorunları, yaşam öyküleri ve bireysel özellikleri olan korunmaya muhtaç çocukları koruma, bakma, onları büyütme ve tedavisini destekleme gibi amaçlarla bu hizmeti sağlamaktadırlar.^{3 4} Koruyucu aile sisteminde bakım veren kişi genelde değişmez ve uzun süreli olduğundan, bu durum çocuk ile bakım veren arasında sağlıklı ve güvene dayalı bir ilişki oluşturmalarını sağlayarak çocuğun ruh sağlığını da olumlu yönde etkilemektedir.⁵ Yaşamın ilk yılları bebeğin gelişimi açısından oldukça önem-

¹ Koşar, Nesrin (2008), Türkiye’de çocuk refahı hizmetlerinin dünü, *Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı*, Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XX. Sempozyum Sunumları, 15-16 Şubat 2007, Ankara, 7-15.

² Koşar, Nesrin (1989), *Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı*, Yargıçoğlu Matbaası, Ankara.

³ Wilson, K., Steph P., S. Ian (2003), A kind of loving: A model of effective foster care, *British Journal of Social Work*, 33 (8), 991 - 1003.

⁴ Holland, P., Kevin, M.G. (2004), Historical, developmental, and behavioral factors associated with foster care challenges.” *Child And Adolescent Social Work Journal*, 21 (2), 117-135.

⁵ Üstüner S, N. Erol, Z. Şimşek (2005), Koruyucu aile bakımı altındaki çocukların davranış ve duygusal sorunları, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, (12), 130 - 140.

lidir. Koruyucu aile yanına yerleştirilen küçük bir çocuk açısından düşünüldüğünde, çocuğun bu kritik yıllardaki ilişkileri ve deneyimleri, onun ileride sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimi açısından oldukça önemli kazanımlar olacaktır.⁶ Bebekler yetişkinlerin bakımına ve ilgisine tamamıyla bağımlıdırlar. Bebeklerin aldıkları bakım ve bağlanma formları gelecekte gelişimleri ve yetişkinlikte psiko-sosyal sağlık ve ruhsal gelişimin iyi olmasında çok önemli yapı taşlarıdır.⁷ Korunmaya muhtaç çocuğa sağlıklı bir aile ortamı sağlanabildiği takdirde de çocuk açısından önemli kazanımlar söz konusu olacaktır. Bu nedenle de koruyucu aile bakımı, kurum bakımına göre daha çok tercih edilen bir bakım yöntemidir.

Gelişmiş ülkelerde yürütülen çalışmalardan elde edilen deneyimler, profesyonel koruyucu aile olabilmek için beş önemli özelliği ön plana çıkarmıştır. Bu özelliklerin en başında çocuğun sağlıklı bir ortamda büyütülmesi ve yetiştirilmesi için çocuğa iyi bir bakım verebilme ve korunma sağlayabilme özelliğine sahip olma gelmektedir. Diğer özellikler de çocuğun gelişimsel gereksinimlerini uygun biçimde destekleyebilme, gelişimsel gerilikleri varsa çocuğu uygun tutumlarla ele alabilme, çocuğun biyolojik ailesi ve kardeşleri ile iletişimini sürdürülmesine destek verebilme, bu konuda işbirliğine açık olma, çocuğa bağlanabileceği ve sürekliliği olan bir bakım verebilme gibi özelliklerdir. Ayrıca koruyucu ailenin profesyonel ekibin bir üyesi olarak kabul edilmesinin önemi de vurgulanmaktadır.⁸ Ülkemizde koruyucu aile kavramı, ilk kez 1926 tarihli Türk Medeni Kanunu'nun 273. Maddesi'nde düzenlenmiştir. Kanunun bu maddesinde, “çocuğun beden ve fikren gelişimi tehlikeye düşerse ve çocuk manen terk edilirse, hâkim, çocuğu anne ve babadan alınarak bir aile yanına ya da bir kuruma yerleştirebilir” hükmü yer almaktadır.⁹ Bu tarihten dört yıl sonra

⁶ Cohen Julie and Victoria Youcha (2004), Zero to three: Critical issues for the juvenile and family court, *Juvenile and Family Court Journal*, 55 (2), 15 - 27.

⁷ Wright Lois E. Toolbox (2001), *Using Visitation to Support Permanency*, Washington DC. CWLA Pres. 110.

⁸ Berrick, J.D., Marit S.(2012), Dimensions of high quality foster care: Parenting plus. *Children and Youth Services Review*, (34), 1950 - 65.

⁹ *Resmî Gazete* (1926), Türk Kanunu Medenisi, Kanun no: 743. kabul tarihi 17.02.1926. Sayı 339, Tertip :3 Cilt : 7, s. 237

1930 yılında kabul edilen Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda da korunmaya muhtaç çocukların koruyucu aileler yanında bakılmasına ilişkin düzenlemeler yapıldığı görülmektedir.

Türkiye'de koruyucu aile hizmetine ilişkin profesyonel uygulamalar, ilk kez 1949 yılında başlatılmış ve 1952 yılında bu uygulamaları yaygınlaştırmaya ve genişletilmeye çalışılmıştır. 5387 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu'nun 1949 yılında Resmi Gazete'de yayımlanmasından 22 gün sonra Kozan İlçesi Bağtepe Köyü'nden bir kadın, doğum sırasında hayatını kaybetmiştir. Bu annenin geride kalan ikiz çocukları Kozan Belediye Başkanı'nın Belediye Encümeni'nden aldığı bir kararla bir aile yanına yerleştirilmiştir ve aileyi takip etme, eğitim ve rehberlik konularında yardımcı olma amacıyla da bir öğretmen hanım görevlendirilmiştir.¹⁰ 1952 - 1953 yıllarında Ankara Özel İdaresi'ne ait lojmanlarda grup evleri kurularak "Profesyonel Koruyucu Ailelik" adı ile bir eğitici çalışma yapılmıştır. Bu grup evlerinde görev alan anne babalar Hollanda'da eğitim almış kişiler tarafından eğitilmişlerdir. Bu yıllarda yürütülen uygulamalarda beklenen başarı sağlanamayınca başka uygulamalar denenmiş ancak yetersiz kalmıştır. 1957 yılında kabul edilen 6972 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Yasası'nın 2. ve 21. maddelerinde de "korunmaya muhtaç çocukların korunmak ve yetiştirilmek üzere bu konuda ehliyetli aileler yanına geçici ya da sürekli olarak verilir" hükmü yer almıştır.¹¹ Daha sonra Ankara'da 1961 yılında pilot proje olarak başlatılan koruyucu aile uygulaması, uzun yıllar evlat edinmedeki kırk yaş sınırlaması nedeniyle resmi evlat edinme öncesi bir basamak olarak kullanılmıştır. Bu pilot uygulamada öz ailesi olmayan veya herhangi bir nedenle onlardan kopmuş bulunan çocuklar koruyucu aileye yerleştirilmişlerdir.¹² Bu projede koruyucu aile yanında bakım hizmetlerini yürütecek personeli yetiştirme amacıyla 4 aylık bir "Koruyucu Aile Semineri" hazırlanmış-

¹⁰ Tülay, M. Ş. (1972), Türk aile sistemi içinde koruyucu ailenin yeri ve önemi, *Sosyal Hizmet Dergisi*, 8 (5), S.2

¹¹ Dördüncü Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı, 2000'li Yıllara Doğru Sosyal Devletin Gerçekleştirilmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi (1995) Sosyal Hizmet Uzmanları Genel Merkezi Yayını, Ankara.

¹² Arnaz, Z. (1983), "Koruyucu Aile Bakımındaki Çocuğun Gelişim Özellikleri" *H. Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 1 (2-3) Mayıs - Eylül 111 - 155.

tır. Bu seminere, üniversite, lise ve kız enstitüsü mezunları katılmışlardır. Teorik ve pratik eğitim alan bu elemanlar “Sosyal Yardımcı” unvanı ile çalışmışlardır. Koruyucu aile hizmetinin uygulaması, 1975 yılında çocuk bakım kurumlarına verilmiştir. Böylece bu hizmet çocuk bakım yurtlarında çalışan sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve çocuk gelişimi uzmanı gibi profesyoneller tarafından yürütülmüştür.¹³ Türkiye’deki sosyal hizmet politikaları açısından konuya bakıldığında, beşinci beş yıllık kalkınma planına kadar koruyucu aile modelinden söz edilmemiştir. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (1985-1989), bakıma muhtaç çocuklar için koruyucu aile programı ve evlat edinmenin koşulları konusunda gerekli çalışmalar yapılacağı belirtilmiştir.¹⁴ 1983 tarihli Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu’nun 22. ve 23. maddeleri ve 14.10.1993 tarihinde 21728 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Koruyucu Aile Yönetmeliği önemli gelişmeler olmuştur. Altıncı (1990-1994) ve Sekizinci (2000-2005) Beş Yıllık Kalkınma Planları’nda ise sadece korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetlerde, kurum bakımı uygulamasından aile içi bakıma geçişin söz konusu olacağı belirtilmiştir.¹⁵ Koruyucu aile hizmetinin geliştirilmesi çalışmaları 1992 yılında bir proje hazırlığı ile yeniden başlamış ve 1993 yılı mayıs ayında belirlenen pilot illerde görev yapan sosyal hizmet uzmanları hizmet içi eğitime alınmışlardır.¹⁶ Ülkemizde bugün koruyucu aile hizmetlerini ve uygulamalarını yürütmekle sorumlu kurum, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’dür. Bu hizmetler, 14 Aralık 2012 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Koruyucu Aile Yönetmeliği” çerçevesinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı il müdürlükleri tarafından yürütülmektedir. Halen kurumun istatistiklerine göre 77 ilde 3873 koruyucu aile yanında toplam 4723 çocuğun bakımı sağlanmaktadır. Ai-

¹³ *Dördüncü Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı, 2000’li Yıllara Doğru Sosyal Devletin Gerçekleştirilmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi* (1995) Koruyucu aile çalışma grubu raporu, Sosyal Hizmet Uzmanları Genel Merkezi Yayını, Ankara.

¹⁴ Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985 - 1989 T.C. Başbakanlık Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Yayın No: DPY 1974.

¹⁵ *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990 - 1994*, (1989) T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Yayın No, DPY 2174.

¹⁶ Tülay, M. Ş. *agm.* s.2

lelerin neredeyse tamamına yakın büyük çoğunluğu koruyucu ailesi oldukları çocuğa bakım masrafları için ödenen ücretle bakmaktadır. Sadece çok az sayıda aile bakım ücreti talebinde bulunmamaktadır.

Koruyucu aile hizmetlerinin yürütülmesinde aile ve sosyal politikalar il müdürlüklerine koruyucu aile olmak için başvuru yapan ailenin değerlendirilmesi, çocuğun aile yanına yerleştirilmesi ve yerleştirme sonrasında izlemi oldukça önemli bir süreçtir. Bu süreç, başından sonuna kadar profesyonel bir ele alışı gerektirir. Koruyucu aile olmak için başvuruda bulunan ailelerin başvuruda bulundukları andan itibaren bu konuda eğitimi olan profesyoneller tarafından değerlendirilmesi çok önemlidir. Bu değerlendirme sürecinde korunmaya muhtaç çocuğun yüksek yararını da gözetecek çok boyutlu profesyonel amaçlar söz konusu olabilmektedir. Genel olarak ifade edilecek olursa bu amaçlar; başvuruda bulunan ailenin koruyucu aile olabilmek için gerekli koşulları ve özellikleri taşıyıp taşımadığının belirlenmesi, çocuğun gereksinimlerini uygun biçimde karşılama, gelişimi ve yetiştirilmesi açısından uygun bir ortama ve motivasyona sahip olup olmadığının belirlenmesi gibi önemli durumları içermektedir.

Buehler ve arkadaşları, başarılı olabilecek bir koruyucu ailenin en azından bazı özelliklere sahip olması gerektiğini belirtmektedirler. Bu özellikler, korunma gereksinimi olan çocuğun özel durumları da düşünülerek belirlenmiştir. Öncelikle, ailenin koruyucu ailesi oldukları çocuğa uygun, güvenli bir ortam ve sürekliliği olan bir bakım sağlayabilmesinin, çocuğun öz ailesi ve kardeşleri ile ilişkilerinin, bağlarının sürdürülebilmesinin önemi vurgulanmaktadır. Ayrıca, sosyal ve duygusal gelişimini destekleyebilme, eğitim gereksinimlerini karşılayabilme, fiziksel ve ruhsal sorunları olduğunda tedavi olanaklarını kullanabilme, yeterince ilgilenilebilme, okul gibi farklı sosyal ortamlarda çocukla ve öz ailesi ile ilgili belirsizlikleri iyi yönetebilme ve kurum personeli ile işbirliği yapma gibi özelliklerin çocuk açısından önemli olduğu ifade edilmektedir.¹⁷ Bu bilgiler ışığında, burada koruyucu aile başvurularının değerlendirilmesi ve koruyucu aile eğitimlerinde bu becerile-

¹⁷ Buehler, C., Rhodes, K. W., Orme, J. G., & Cuddeback, G. (2006), The potential for successful family foster care: Conceptualizing competency domains for foster parents, *Child Welfare: Journal of Policy, Practice, and Program*, 85, 523-558.

rin güçlendirilmesinin, ailelerin korunma gereksinimi olan çocukların özel durumları ile ilgili konularda bilgilendirilmelerinin önemi de vurgulanabilir.

Koruyucu Aile Hizmetlerinde Değerlendirme ve İzlem

Koruyucu aile hizmetlerinde çocuğun aile yanına yerleştirilmesinden önce yapılacak olan profesyonel sosyal inceleme ve değerlendirme önemli bir aşamadır. Çocukların koruyucu aile yanına yerleştirilmesinden önce çocuğun varsa öz ailesinin, kardeşlerinin ve yerleştirilmenin planlandığı koruyucu ailenin ve varsa öz çocuklarının da özenle hazırlanması gerekir. Koruyucu aile hizmetlerinde inceleme değerlendirme aşaması, aynı zamanda ailenin bu konuda bilgilendirilmesi ve yapılandırılmış bir eğitime katılması sürecini de kapsamalıdır. Çünkü koruyucu aile olmak isteyen anne babaların yanlarına yerleştirilmesi planlanan çocuğun yaşam öyküsü, yaşına ve cinsiyetine göre gelişimsel özellikleri, gereksinimleri konusunda bilgi sahibi olması ve yerleştirme sonrası aileye uyum sürecinde karşılaşılabilecekleri davranış sorunlarını uygun anne baba tutumları ile ele alabilmeleri için iyi yapılandırılmış bir eğitime gereksinimleri vardır. Bazı deneyimler, ailelere yönelik olacak eğitimlerin, katılım açısından iyi yapılandırılmış, kapsamlı ve sürekli olmasının daha yararlı olacağını göstermektedir. Bu tür eğitimler koruyucu ailelerin çocuğun bakımı ve büyütülmesinde kendilerini daha yeterli hissetmelerine ve çocuğu daha uygun anne baba tutumları ile ele almalarını sağlamaktadır.¹⁸ Aynı zamanda bu eğitimler çocuğun aileye yerleştirilmesini izleyen ilk dönemlerde uyum sorunları ile başa çıkılamadığında ya da çocuğun bazı gelişimsel özellikleri nedeniyle ailenin beklentilerine uygun özelliklere sahip olmadığının fark edilmeye başlaması ile koruyucu aile olmaktan vazgeçmesini ya da çocuğun kuruma geri getirilmesini de önlemektedir.¹⁹ Böyle durumlarda çocukların kuruma geri getiril-

¹⁸ Barth, R.P. (2001), Policy implications of foster family characteristics, *Family Relations*, 50, 16 - 19.

¹⁹ Rhodes, K. W., Orme, J. G., Buehler, C. (2001), A comparison of family foster parents who quit, consider quitting, and plan to continue fostering, *Social Service Review*, 75, 84 - 114.

mesi, birçok çocuk arasından seçilerek, o seçilmiş olma duygusunu yaşayarak bir aile yanına yerleştirilen çocuğun ciddi biçimde örselenmesine neden olabileceği için iyi yapılandırılmış eğitimlerin koruyucu ruh sağlığı açısından önemi büyüktür.

Günümüzde, koruyucu ailelerin değerlendirilmesi, korunmaya muhtaç çocukların aile yanına yerleştirilmesi ve yerleştirme sonrasında aile ve çocuğun izlenmesi, kolay ve gerektiğinde başka disiplinlere mensup çalışanlar tarafından da yapılabilecek bir iş gibi algılansa da o kadar kolay bir profesyonel müdahale süreci değildir. Çünkü ailenin değerlendirilmesi sürecinde çocuğun aile yanına yerleştirilmesini izleyen dönemlerde ortaya çıkması olası uyum sorunlarının önlenmesi ve çocuğun bu süreçte örselenme riskini en aza indirebilecek profesyonel müdahalelere gereksinim olabilmektedir. Koruyucu aile yanına yerleştirilen korunmaya muhtaç çocuklar, her zaman davranış ve sağlık sorunlarının ortaya çıkması açısından riskli gruplardır ve oldukça da hassas ve kırılgandırlar.^{20 21} Bu nedenle koruyucu aile yanına yerleştirme öncesinde iyi bir hazırlanma sürecinin tamamlanması gerekir. İleride sorun olabilecek ve çok boyutlu özellikleri olan riskler, değerlendirme aşamasında ancak bu konuda eğitimi ve bilgisi olan profesyoneller tarafından fark edilebilir ve değerlendirilebilir. Böylece zamanında ve yerinde yapılacak profesyonel müdahalelerle ciddi sorunların ortaya çıkmaması için koruyucu, önleyici ve risk azaltan müdahalelerle anne baba çocuk arasındaki ilişkiler daha sağlıklı yapılandırılmış olur.

Koruyucu aile alanında yürütülen çalışmalarda ailelerin yerleştirme öncesinde incelenmesi ve değerlendirilmesi sürecinin eksik kalan bazı önemli noktalarının olduğu, klinik ortamda çocuk ve aileyle çalışırken açık ve net bir şekilde gözlemlenmektedir. Günümüzdeki uygulamalarda çocuğun yerleştirme sonrasındaki dönemde ortaya çıkan uyum ve davranış sorunları değerlendirildiğinde yerleştirme öncesinde koruyucu ailenin yeterince bilgilendirilemediği ve çocuğun ve varsa öz ailesinin, kardeşlerinin yete-

²⁰ Fish, B., Bette, C. (2004), Mental health risks to infants and toddlers in foster care, *Clinical Social Work Journal*, 32 (2) 121.

²¹ Becker, Marion, Neil Jordan ve Rebecca Larsen (2006), Behavioral health services use and costs among children in foster care, *Child Welfare*, 85 (3) P: 633 - 647.

rince hazırlanamadığı görülmektedir. Koruyucu ailelerin çocuğun aile yanına yerleştirilmesini izleyen ilk aylarda aile ve ev ortamına uyum sorunlarının, çocuğun ev ortamında sergilediği beklenmeyen davranışlarının ve anne babaları zor durumda bırakabilen bu davranışların ne anlama geldiği konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları da klinik müdahaleler sırasında açıkça görülebilmektedir. Bunun sonucunda da anne babaların çocuğun bu uyum sorunlarının ele alınmasında etkili olamadıkları, uygun anne baba tutumlarını sergileyemedikleri, farkında olmadan olumsuz tutumlar sergileyerek çocuğun duygusal açıdan örselenmesine neden olabildikleri, çoğu zaman da çaresizlik içinde çocuğu kuruma geri vermeyi düşündüklerini ifade ettikleri görülmektedir.

Koruyucu ailelerin bazılarının annelik babalık becerilerinde yeterli deneyimlerinin olmaması, karşılaştıkları sorunlar karşısında çocuğa karşı negatif tutumlar sergileyebilmeleri, çocuğun ve ailenin yeterli biçimde hazırlanmadan koruyucu aile yanına yerleştirilmesi, varsa öz ailesi ile işbirliği yapılmadan yapılan yerleştirmeler, ileri dönemlerde bazı ciddi sorunlara yol açabilmektedir.²² Örneğin daha önce istediği halde sağlık sorunları nedeniyle çocuk sahibi olamayan bir çiftin, koruyucu aile olduklarında çocuğun eve gelmesini izleyen akut dönemde kendileri ve yakın akrabalarının çocuğa karşı abartılı sevgi ve ilgi davranışları sergileyerek sevinç duygularını yaşadıkları gözlenmiştir. Kurum bakımında birçok açıdan yoksunluk yaşayan bazı çocuklarımız, kurumda arkadaşları arasından seçilerek, o seçilmiş olma duygusu ile geldiği aile ortamında abartılı bir ilgi ile karşı karşıya kalabilmekte, adeta daha önce hiç hayal bile edemediği hediyelere, oyuncaklara ve giysilere boğulmaktadır. Bu abartılı ilgi, yetişkinlerin hayal ettikleri ve beklentileri doğrultusundaki çocuk sahibi olma, torun sahibi olma gibi gereksinimleri belli bir doygunluk noktasına ulaştığında ve çocuğun aile ortamına uyumu ile ilgili güçlükler ortaya çıkmaya başladığında yavaş yavaş değişmeye başlamaktadır. Çocuğun geldiği aile ortamının kendisi açısından ne kadar güvenli ve sürekli olduğunu doğrulamaya ve güvenli bir ortam aramaya yönelik

²² Fish, B., Bette, C. (2004), 121.

sergilediği davranışlarına anlam veremeyen aile, bu durum karşısında bocalamaya başlamakta ve bu durum profesyonel bir müdahale ile ele alınmadığında da çocuğu kuruma geri vermeyi bile düşünme noktasına geldikleri görülebilmektedir.

Koruyucu aile yanına yerleştirilen her bir çocuk haklı olarak bulundukları ortamda kendilerinin güven içinde olduklarını hissetmek istemektedir. Ev ortamında güvenli bir yaşam alanı ve güven duyabilecekleri anne baba arayan çocuğun davranış sorunları ile başa çıkılamadığında, eğer bu davranışlarından vazgeçmez ise geldiği kuruma geri verilebileceğinin çocuğa söylenmesi çok sık olmamakla birlikte koruyucu aileler ve koruyucu aile hizmetlerini yürüten bazı profesyoneller tarafından disiplin tekniği gibi kullanılabilmektedir. Bu uygun olmayan tutum ve hatalı yaklaşım, daha önce anne babası tarafından terk edilmiş, örseleyici travmalar içeren bir yaşam öyküsü olan çocuğun, farkında olunmadan ciddi anlamda örselenmesine neden olabilmektedir. Oysaki çocuğun aileyi çaresiz bırakan davranışları ile anlamaya çalıştığı şey, yerleştirildiği ailenin ve evin gerçekten onun ailesi ve evi olup olmadığını anlamak ve aile içerisinde güven duygusunu hissetme çabasından başka bir şey değildir. Yerleştirme öncesinde çocuğun aile ortamına uyumu açısından önemli olan bu uyum durumunun aile ile çalışılarak ele alınması, çocuğun örselenmesini önleyebilmekte ve uyum sürecini de hızlandırmaktadır. Bir vakada ailenin ve akrabalarının çocuğun eve ilk geldiği günlerde abartılı biçimde ona pahalı oyuncaklar, pahalı giysiler aldıkları hatta kutlamaya gelen yakınlarının ve akrabalarının da benzer tutumlar sergilediği, bu süreçte çocuğun uyum sürecinin yeterince anlaşılamadığı fark edilmiştir. Kısa bir zaman içerisinde de çocuğa karşı olan bu artmış ilginin giderek zayıflayarak çocuğun geldiği kuruma geri verilmesi duygularına dönüştüğü görülmüştür. Bütün bu önemli noktalar koruyucu aile olacak bireylerin profesyonel bir ele alışla seçilip değerlendirilmesinin ve iyi yapılandırılmış bir koruyucu aile eğitiminin yararlandırılmasının aile ve çocuk açısından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Koşar, koruyucu ailenin ana babalı bir ortam olmasının tercih edildiğini ifade etmektedir. Ayrıca, inceleme ve değerlendirme sü-

recinde yaş ve gelir ile daha az ilgilenildiğini, aile üyelerinin ruhsal olarak sağlıklı olması, çocuğun temel gereksinimlerini karşılayabilecek özelliklere sahip olması, temiz ve güvenli uygun bir evde oturmaları, eve yakın okul, sağlık kuruluşu, oyun alanları olması gibi niteliklerin de değerlendirmede önemsenmesi gerektiğini belirtmektedir.²³ Koruyucu aile ile yerleştirilen çocuk arasındaki yaş farkının çok olmasının pek avantajlı olmadığı klinik uygulamalarda çok sıklıkla görülen bir durumdur. Böyle vakalarda, koruyucu aile ile çocuk arasında yaş farkının çok olması; çocuğun ele alınmasına, uygun olmayan disiplin yaklaşımlarıyla iletişim kurulmaya çalışılmasına, çocuğun bu süreç içerisinde ruhsal ve duygusal açıdan ciddi anlamda örselenmesine ve günün birinde çözümsüzlükler nedeniyle kuruma geri verilmek zorunda kalmasına neden olabilmektedir. Örneğin 16 yaşında bir kız ergen, gece uyuyamama, kötü rüyalar görme gibi sorunlarla başvurmuştu. Değerlendirildiğinde yerleştirildiği koruyucu ailenin oldukça yaşlı bireyler olduğu, yaşlı olmaları nedeniyle görüşmeye bile gelemedikleri ve ergenin giyimi, ev içinde odasında zaman geçirmesi, televizyonda izlediği ilgi duyduğu programlar gibi konularda çocuğun bilişsel gelişimine de uygun olmayan soyut kavramlar kullanarak, korkutarak ele almaya çalıştıkları görülmüştür. Bir diğer vakada, 13 yaşındaki bir başka kız çocuğun ise aile içerisinde yaşına, gelişimsel gereksinimlerine ve özelliklerine uygun anne baba tutumlarıyla ele alınmadığı, kendisinden çok yaşlı olan koruyucu annesi ile ciddi ve çatışmalı iletişim sorunları yaşadığı, bu süreçte de duygusal açıdan örselenerek sonunda kuruma geri dönmek zorunda kaldığı görülmüştür. Çünkü yaşlı aile üyeleri çocuğu anlamadan, onun duygularını düşüncelerini, yaşına uygun ilgilerini, gelişimsel gereksinimlerini önemsemeden, yaşının gerektirdiği gelişimsel özellikleri fark etmeden kendi düşünceleri doğrultusunda yetiştirmeye çalışıyorlardı. Böyle vakalarda, çocuk ile koruyucu aile arasındaki yaş farkının çok fazla olması nedeniyle kliniğe başvuran aile üyeleri ile de çalışmak oldukça zor olmaktadır. Çünkü yaşlı büyük olan bu kişilerin değişme, gelişme kapasitelerinin sınırlı olması, görüşmeye çe-

²³ Koşar, Nesrin age, s. 1989

şitli nedenlerle gelememeleri, motivasyon kazanmaya ve işbirliğine açık olmamaları gibi faktörler burada önemli rol oynamaktadır.

Bir başka vakada ise koruyucu aile olan yaşlı anne, lise öğrencisi 15 yaşındaki kız çocuğun evden izinsiz para aldığı, kendisine karşı çıktığı, çocuğa söz dinletemediği, onu kontrol etmede çok zorlandığı, birlikte zaman geçirecek aktiviteler bulamadıkları ve bu durumlar karşısında ciddi anlamda çaresiz kaldığı gibi sorunlarla başvurmuştu. Bu vaka değerlendirildiğinde çocuğun yerleştirilmesi öncesinde yalnız yaşayan yaşlı kadının öz çocuklarını yıllar önce büyüttüğü, evlendirdiği, yalnız kalmamak adına koruyucu aile olmak için başvurduğu öğrenilmiş ve gözlenmiştir. Burada yerleştirilme sonrası böyle sorunlarla karşılaşılması olasılığı en başından bellidir. Böyle vakalarda, “koruyucu aile başvurusu yapıldı, bu aileye bir çocuğu yerleştirelim” gibi bir düşünce profesyonel bir yaklaşım içermemektedir ve beraberinde ciddi sorunları getirmesi de kaçınılmaz olmaktadır. Çocukların bu süreçte örselendikleri ve bazılarının kuruma geri dönmek zorunda kaldıkları gözlenmektedir.

Korunmaya muhtaç çocuğun koruyucu aile yanına yerleştirilmesini izleyen dönemlerde başta çocuğun uyum sorunları olmak üzere farklı nedenlerle çocuk ruh sağlığı bölümlerine başvurular yoğun olmaktadır. Ülkemizde koruyucu ailelerin özellikleri ile bu ailelerin yanında yaşayan çocukların davranış ve duygusal sorunlarına ilişkin araştırmalar yeterli değildir.²⁴ Bu durumda, koruyucu aileler ve koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuklara yönelik klinik çalışmalarda ve uygulamalarda elde edilen deneyimlerin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu klinik deneyimler, koruyucu aile hizmetlerinin ve uygulamalarının standardının ve kalitesinin yükseltilmesine önemli katkılar sağlayacak özelliktedir. Çünkü farklı nedenlerle kliniğe başvuran çocuk ve koruyucu aile, tedavi sürecinde değerlendirildiğinde, çocuğun aile yanına yerleştirilmesini izleyen dönemde karşılaşılması olası ciddi sorunların önlenmesi açısından koruyucu aile hizmetlerinin yürütülmesinde değerlendirme ve izleme sürecinde ele alınması gereken önemli noktaların olduğu açıkça görülebilmektedir

²⁴ Üstüner, S., N. Erol, Z. Şimşek, 2005, s. 131

Koruyucu ailenin öz çocuklarının, aileye yeni bir çocuğun katılması ile ilgili duygu, düşünce ve kararlarının yeterince değerlendirilmemesi, öz çocukların bu yeni duruma yeterince hazırlanmamış olması da yine klinik uygulamalarda gözlenen durumlara örnek teşkil edebilir. Beş yaşında bir erkek vakada, çocuğun yerleştirildiği koruyucu anne babanın, çocuğun ev ortamında uygun olmayan abartılı istekleri, düdüklü tencereyi davul gibi çalmak istemesi, inşaatlarda kullanılan el arabasını eve getirip oynamak istemesi, bu isteklerinde ısrarcı olması karşısında çocuğun bu davranışları ile baş etmede ciddi biçimde zorlandıkları görülmüştür. Bu aile değerlendirildiğinde, koruyucu aile olmaya depresyon sonrasında anne babasını kaybeden çocukları televizyonda çok izlediği, bu nedenle acıma duyguları ile hareket ederek bir çocuğu alıp bakmaya karar verdiği, eşinin ve ailenin 15 yaşında olan kız çocuğunun da bu durumu kabullenmede ciddi güçlükler yaşadığı görülmüştür. Bunun sonucunda da babanın sabah saatlerinde çocuğu alıp evde eşine yük olmaması için akşama kadar gezdirerek çözümlü bulmaya çalıştığı gözlenmiştir.

Aileyi değerlendirme ve koruyucu aile olma aşamasında, koruyucu aile olmanın ne anlama geldiğinin, evlat edinme uygulamalarından farklı bir uygulama olduğunun, zamanı geldiğinde çocuğun öz ailesinin yanına dönebileceği gibi özel durumların yeterince açıklanmamış olması bir başka sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kronik bir hastalık nedeniyle annesini kaybetmesinin ardından babası tarafından bakılamadığı için kurum bakımına verilen 5 yaşında bir kız çocuğun koruyucu ailesi olan anne baba, çocuğun uyum sorunlarının tedavisi için kliniğe başvurmuştur. Yapılan değerlendirmede koruyucu aile ile görüşülmüş ve çocuğun çok yoksul bir ailenin çocuğu olduğu, ciddi bir cilt hastalığı olan genç babasının çocuğunun koruyucu aile yanına yerleştirildiğinden haberi olmadığı, bilgilendirilmeden yerleştirme yapıldığı, süreç içerisinde çocuğunun koruyucu aileye verildiğini öğrenen babanın bu duruma çok öfkelenildiği gözlenmiştir. Bu vakada çocuğun babası ile işbirliği yapılması, babanın hastalığının tedavisi için destek olunması, iş bulması ve yaşamını yeniden düzenlemesi konusunda mevcut imkânlardan yararlandırılması ve çocuğu ile iletişimi-

minin ve bağının sürdürülmesi yönünde bir müdahale planı çerçevesinde çalışılması gerekiyordu. Bir başka vakada, üst sosyoekonomik düzeyde bir koruyucu aile yanına yerleştirilen 6 yaşındaki bir kız çocuğu, anne babasının önce ayrı yaşamaya başlaması, sonra baba kaybı ve yoksulluk nedeniyle annenin çocuğa bakmadığı gerekçesiyle kurum bakımına verilmiştir. Ancak annenin bir süre sonra, kaybettiği eşinden kalan maaşla durumunun düzeldiğini ifade ederek çocuğunu almak istemesi sonucunda çocuğun, koruyucu ailenin ve çocuğun öz annesinin oldukça zorlandıkları, sıkıntılı günler geçirdikleri gözlemlenmiştir. Böyle durumlarda koruyucu aile ile çocuğun öz ailesinin işbirliği yapmasının da önü kapatılmış olmaktadır. Çocuğun bu durumda koruyucu ailenin ona sağladığı iyi yaşam koşullarından, her isteğinin yerine getirilmesinden, ona sağlanan güzel imkânlardan vazgeçmesi çok zordur. Böyle bir süreçte çocuğun hem annesi ile ilişkilerinde ikilemli duygular yaşaması, hem de ciddi anlamda örselenme riski ile karşı karşıya kalması kaçınılmaz olacaktır.²⁵ Birçok vaka açısından daha önce de ifade edildiği gibi yerleştirme öncesinde koruyucu ailelere çocuğun sınır zekâ, zihinsel engel, dikkat dağınıklığı, uyarı yoksunluğuna bağlı sosyal uyum güçlükleri, hiperaktivite, öğrenme güçlüğü gibi farklı gelişimsel ve bireysel özellikleri olabileceği konusunda yeterli bilgi verilmemesi de çocuğun zamanla ailenin beklentilerini karşılamadığının fark edilmesi noktasında ailenin çocuğa karşı tutumunun değişmesine ve çocukta davranış sorunlarının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bir vakada, 6 yaşında bir kız çocuk, okula başlamasından bir süre sonra okumayı yazmayı öğrenmede güçlüğü olması nedeniyle tıbbi açıdan değerlendirilmesi için okul tarafından hastaneye yönlendirilmiştir. Yapılan klinik değerlendirmelerde çocuğun hafif derecede zihinsel engelinin olduğu ve ayrıca bu duruma eşlik eden bir dikkat dağınıklığı olduğu belirlenmiştir. Bu durumun koruyucu aileye açıklanmasından ve gerekli önerilerin aileye iletilmesinin ardından zaman içerisinde izleme sürecinde koruyucu anne babanın, kendi

²⁵ Leathers, J. Sonya (2003), "Parental Visiting, Conflicting Allegiances, and Emotional and Behavioral Problems Among Foster Children", *Family Relations*.52 (1), P: 53-63.

beklentileri dışında ortaya çıkan çocuğun bu özel durumunu kabul etmede ve ele almada oldukça zorlandıkları, bıkkınlık, isteksizlik gibi duygularla zaman zaman çocuğa karşı olumsuz tutumlar da sergileyebildikleri gözlemlenmiştir.

Koruyucu aile olmak için başvurdıkları ilk günlerden itibaren profesyonelce değerlendirilen, bilgilendirilen ve izlenen aileler de vardır. Bu aileler çocuğun alındığı kurum ile işbirliğinde olan, çocuğun gelişimsel gereksinimlerine duyarlı, anne baba olarak birlikte tutarlı tutumlarla hareket edebilen ailelerdir. Bu aileler çocuğu aldıkları ilk günlerden itibaren çocuğun güvenli bir ortamda olma gereksiniminin farkında olmaları nedeniyle ilk haftalardaki anlamsız ve onları zorlayan davranışlarını ilgili profesyonellerden de yardım alarak çok iyi yönetebilmektedirler. Böylece çocuğun aileye uyumu daha hızlı gerçekleşmekte ve ileri dönemlerde karşılaşılması muhtemel sorunlar açısından da koruyucu, önleyici, destekleyici, kabul edici özellikleri özünde barındıran bir aile ortamı kurulmuş olmaktadır.

Bütün bu örnekler incelendiğinde koruyucu aile hizmetlerinde yerleştirme öncesi yeterli ve uygun değerlendirmenin yapılması, koruyucu ailenin yeterince eğitilmemesi ve hazırlanmaması gibi önemli durumların yerleştirme sonrasında başka sorunları tetikleyebildiği görülmektedir. Ailelerin çocuğun uyum sorunlarına çözüm bulmada yetersiz kalması, farklı yaşam deneyimlerinden gelen korunmaya muhtaç çocuğu ele almada, uygun anne baba tutumları sergilemede yetersiz olmaları ve uygun olmayan tutumlarla sorunların üstesinden gelme çabaları farkında olmadan çocuğu örselemeleri gibi önemli bir sorunu gündeme getirmektedir. Bu durumlar, hem ileride ortaya çıkması olası sorunların önlenmesinde, hem de koruyucu aile hizmetlerinin profesyonel olarak belli bir standartta yürütülmesinde, değerlendirme ve yerleştirme sonrası izleme gibi önemli iki boyutun da ciddi bir yapılanma ile uygulamaya konulmasının önemini göstermektedir.

Koruyucu aile hizmetlerinin bu gereksinimlerinin giderilmesi için son birkaç yıldır koruyucu aile hizmetlerinde personel eğitimi ve aile eğitimine yönelik yürütülen önemli çalışmalar vardır. Bu çalışmalarda bu konulara vakıf profesyonellerin görev alması, sağlanması sağlıklı ve etkili politikaların geliştirilmesinde cid-

di anlamda önem taşımaktadır. Ancak bu çalışmaların etkinliğinin değerlendirme modelinde araştırmalarla değerlendirilmesi sistemin diğer gereksinimlerinin görülmesine de olanak sağlayacaktır.

Yerleştirme Sonrası Çocukla İletişim

Uygulama deneyimlerimden yola çıkarak, koruyucu aileye gelen bir çocukla geçirilecek ilk günü kolaylaştırmak için uygun bir iletişim tarzı ve duyarlı olmak oldukça önemlidir. Çocuğun eve geldiği ilk gün onu gülümseyerek karşılamak, küçük bir çocuk ise göz teması kurulabilecek bir seviyede diz çökerek yüzüne bakarak ve göz teması kurarak iletişim kurmak gerekir. Ona dokunurken dikkatli ve duyarlı olunmalıdır. Çocuk, onları yakından tanıyana kadar aile üyelerini yabancı biri gibi algılayabilir. Bu nedenle çocuk kendisine dokunulurken korkabilir, çekinebilir.

Çocuğa ilk gün eve geldiğinde evi gezdirmek ve evdeki diğer aile üyeleri ile tanıştırmak önemlidir. Evde ailenin öz çocukları varsa evi gezdirme görevini çocuklara vermek uygun olur. Çocuk ilk zamanlar iletişime kapalı olabilir, fazla konuşmayabilir, bu çok normaldir. Evi gezdirme sırasında çocuğa odası gösterilebilir, elinde eşyaları varsa onları taşıma teklif edilebilir, ancak onun için henüz yeni bir ortam olması nedeniyle eşyalarını kendisi taşımak isteyebilecektir. Çocuğun kalacağı odasına yaşına ve cinsiyetine uygun çeşitli oyuncaklar konulabilir. Bu oyuncakların birkaç tanesi peluş hayvan oyuncaklar olabilir.

Geldiği ortam ilk zamanlar çocuk için yeterince tanımadığı yabancı bir ortamdır. Bu nedenle güvenli bir yerde olduğundan emin olması açısından evi gezdirirken çocuğun dolaplara, yatağının altına, korkabileceği yerlere bakmasına izin verilebilir. Çocuğun karnının aç olabileceğini düşünerek evde o anda kurabiye, meyve veya atıştırılacak bir şeylerin hazırlanmış olması önemlidir. Çocuk aç olsa da yemek için izin istemekten çekinebilir. Bir şeyler yemek ve içmek için çocuğu masaya davet edilebilir. Bir şeyler yerken, içerken evdeki kurallar uygun bir dille yaşına uygun biçimde anlatılabilir. Sormak istediği bir şey olup olmadığı sorulabilir. Örneğin yemek saatlerimiz böyle ama karnın acıktığı zaman da yemek için bir şeyler isteyebilirsin denilebilir.

Önceki yaşam deneyimleri çocukların yeni aileye uyum sürecinde davranışlarına yansiyabilir. Örneğin banyo yaparken kapıyı herkes kapatır ama çocuk banyoda daha önce onu korkutan durumlar yaşamış olması nedeniyle ısrarla kapının açık kalmasını isteyebilir. Bu yönden onu anlamaya çalışmak gerekir. Bazı çocuklar kendi ebeveynlerini unutmaya bazıları da yeni ebeveynleri ile önceki ebeveynlerini karşılaştırmaya çalışırlar. Çocuğa kötü şeyler yapmış olsalar bile ailesine ya da diğer ebeveynleri ile ilgili kesinlikle olumsuz konuşulmamalı, yargılamamalı, saygılı olunmaya gayret edilmelidir. Örneğin çocuğun sevdiği bir yiyeceği hazırlarken annen gibi yapmaya çalışıyorum denilebilir. Çocuğun duygularını anlamak için onu dinlemek çok önemlidir. Çocuk ailesini seviyordur ve onların durumlarının iyileşmesini, düzenlerinin yeniden düzelmesini ister.

Çocuklar kendilerine ailede ya da diğer sosyal ortamlarda diğerlerine davranıldığı gibi davranılmasını isterler ve beklerler. Çocuğa koruyucu ailesi olduğunu hatırlatmamak, ona farklı kurallar koymamak, başka çocuklarla karşılaştırmamaya dikkat edilmelidir. Zaten kendilerini farklı biri olarak görmektedirler. Böyle durumlara dikkat ederek kendilerini daha kötü hissetmelerine neden olunmamalıdır. Aile sadece herhangi bir nedenle kendi çocuklarına ceza ya da kısıtlama uygulayacak ise eve gelen çocuk bu tür uygulamalardan ayrı tutulmalıdır. Örneğin evdeki diğer çocuklar gibi onları odalarına göndermek geri tepebilir. Ama yalnız kalmak istedikleri zaman kendi odalarına gidebileceği uygun biçimde söylenebilir. Çocuk sinirlendiğinde duvara, yere, hatta yastıklara vurmak isteyebilir. Böyle durumlarda kendisine ve çevreye zarar vermemesine dikkat edilmelidir. Bazı durumlarda çocuğun sinirlenmesi normaldir. Ancak zamanla öfkesini nasıl kontrol edebileceği konusunda bilgiler verilebilir.

Çocukların farklı sosyal ortamlarda sosyal beceriler kazanmaları ve iletişim kurmaları için yardım edilmelidir. Uyum sürecinde ona zaman tanıma, sabırlı olma, anlayışlı olma, şefkatle ve empati ile yaklaşma önemlidir. Uyum sürecinde eğlence planları yapılabilir, hayvanat bahçesi gezileri, oyunlar, sinemalar, birlikte kitap okuma, evde yapılabilecek başka etkinlikler uyum sürecinde

yararlı olacaktır. Eve gelen çocuk bir ergen ise beraber zaman geçirme, yemeğe gitme, alışverişe gitme, sohbet etme gibi etkinlikler uygun olabilir. Çocuğun aileye uyum sağlaması için ona zaman tanımak gerekir. Bazı çocuklar daha kısa sürede uyum sağlayabilirler, ama bazı çocukların uyumu için zaman gerekebilir. Bu süreçte sabırla onunla iletişimi sürdürmeye, ilgilenmeye devam edilmelidir. Zamanla kendini güvende hissettiğinde iletişim kurmaya başlayacaktır. Çocuğa kendini daha rahat hissetmesi ve daha rahat olması için neler yapılabileceği sorulabilir. Koruyucu ailenin kurum personeli ile işbirliği yapması, çocukla ilgili her şeyi paylaşmaları, açık bir iletişim halinde olmaları çocuğun kendini güvende hissetmesi açısından da önemlidir.

Koruyucu ailelerin en başından itibaren desteğe gereksinimleri vardır. Çocuğun koruyucu aileye katıldığı ilk zamanlarda uyum sürecinde koruyucu ailenin desteğe ihtiyacı olabileceği gibi, çocuğun zamanı geldiğinde biyolojik ailesine dönmesi gerektiği zamanda da koruyucu ailenin yoğun desteğe ihtiyacı olacaktır. Koruyucu aile, çocuğu tanıma, varsa özel gereksinimleri ile ilgili durumları öğrenme ve çocuğun özel gelişimsel gereksinimlerine uygun tutumlarla ele alma yönünde öğrenmeye istekli olmalıdır. Koruyucu ailenin çocuğa karşı ilgili olması, onunla zaman geçirmekten mutlu olması, mümkün olduğunca destekleyici ve kabul edici bir tutumla ilgilenmesi, gerektiğinde ona rehberlik etmesi, onun yanında olduklarını ve onu sevdiklerini hissettirmeleri önemlidir.

Koruyucu aile yanına yerleştirilme amacıyla seçilmiş olma çocuk için önemlidir. Ancak uyum sürecinde çocuğun beklenmedik davranışlar sergilemesi söz konusu olduğunda ailelerin onun bu uyum sürecinde bazı zorlukları olabileceğini göz ardı etmemeleleri ve mümkün olduğunca kabul edici ve destekleyici olmaları, toleranslı davranmaları yararlı olacaktır. Çocukla ilgili beklentilerde sabırlı ve esnek olabilmek, mütevazılık, tamamlayıcılık, açık ve net olma, yerine göre uygun bir mizah anlayışına sahip olma, duygusal sağlıklılığın sürdürülmesi ve güçlendirilmesi için önemlidir. Çocuğun başarılı olması için küçük adımlarla desteklemek olumlu yolları ile uygun tutumlarla ele almak çocuğun uyumunu güçlendirecektir.

Sonuç ve Öneriler

Yürüttüğüm klinik uygulamalarda elde edilen deneyimler ve gözlemler çerçevesinde, koruyucu aile başvurusu yapan ailelerin uygun olup olmadıklarına karar verirken değerlendirme aşamasında önemle dikkat edilmesi gereken noktalar şöyle sıralanabilir. Değerlendirmeyi yapacak olan profesyonel aileyi çocuğun yüksek yararı açısından her yönüyle tanımaya çalışırken, aynı zamanda eğitmenli ve aile ortamını yerleştirecek olan çocuk için yapılandırılmalıdır.

Koruyucu anne babalara aileye yerleştirilecek olan çocukla ilgili detaylı bilgiler verilmelidir. Çocuğun farklı bir gelişimsel özelliği varsa bu mutlaka aileyle açıkça konuşmalıdır. Özel gereksinimli çocuklara yönelik koruyucu aile programlarının başarısı için bazı öneriler bildirilmiştir. Bunlar, çocuğun gelişimsel gereksinimlerine en uygun aileyi belirlemek, yerleştirme öncesinde ailenin çocuğun gelişimsel gereksinimleri destekleyebilecek yeterli ve uygun bir eğitimden geçirilmesi, yerleştirme sonrasında iyi bir profesyonel izlem ve danışmanlık hizmeti verilmesi, vaka ile çalışılması, özel gereksinimli çocuğun sorumluluğunu alan bir koruyucu ailenin özel bir konumda tanımlanması gibi önerileri içermektedir.²⁶ Koruyucu aile hizmetlerine gereksinim duyan çocukların bazıları çeşitli psikososyal nedenlerle koruma altına alınmışlardır. Çocuğun sağlık gereksinimleri, tıbbi ya da psikiyatrik tedavi ve izlem gerektiren herhangi bir sağlık sorunu olup olmadığı detaylı bir biçimde değerlendirildikten sonra çocuğun sorumluluğunu alacak koruyucu ailenin de bu durumlarla ilgili bilgilendirilmesi ve çocuğun yüksek yararını da gözeterek bu sorumluluğu uygun biçimde yerine getirip getiremeyeceğine karar verilmelidir.

Koruyucu aile olma başvurusu yapan ailenin koruyucu aile olmada ne tür beklentilerinin ve amaçlarının olduğu iyi değerlendirilmelidir. Birkaç yıl sonra çocuk okula başladığında öğrenme güçlüğü, hafif dereceli zihinsel engel, dikkat dağınıklığı, okul başarısızlığı gibi durumlarla karşılaşıldığında ailenin çocukla ilgili beklentileri önem kazanmaktadır. Birçok koruyucu ailede olduğu gibi çocuğun iyi eğitim alması, çok başarılı olması beklentisi ve bu durum

²⁶ Hampson, B. Robert (1988), Special foster care for exceptional children: A review of programs and policies, *Children and Youth Services Review*, Volume (10) 1, 19-41.

üzerinden kazanılacak kişisel doyum, beklentilere ters, olumsuz bir durum karşısında çocuğa yönelik bir nefrete ve ciddi eleştirilere dönüşebilmektedir. Çocuğun bireysel özellikleri göz ardı edilebilmekte ve uygun olmayan tutumlarla çocuğu beklentiler doğrultusunda zorlayarak ele alma söz konusu olabilmektedir. Değerlendirmeyi yapan profesyonel olası sorunlarla ilgili neden oluşturabilecek durumları kesinlikle gözden kaçırmamalı ve olası durumlar söz konusu olduğunda bunu aileyle açıkça konuşmalıdır.

Bazı vakalarda, koruyucu aile olan ve daha önce çocuk sahibi olmadıkları için kendilerine verilen çocuğun davranış ve uyum sorunları karşısında ciddi anlamda zorlandıkları, geri verme düşüncelerini çok sıklıkla çocuğun yanında da dile getirdikleri görülmektedir. Koruyucu aile ile çocuk ve kurum arasındaki ilişkilerin bu noktaya gelmemesi için en başından profesyonel yaklaşımlara gereksinim vardır. Bu çok önemlidir. Profesyonel açıdan değerlendirildiğinde kurum bakımında olan bir çocuğun seçilerek bir koruyucu aile yanına yerleştirilmesi onun için oldukça önemlidir. Fakat koruyucu ailenin yetersizliği nedeniyle ve aile ortamına uygun olmayan davranışları sergilemesi nedeniyle suçlandırılarak tekrar kuruma verilmesi de oldukça örseleyicidir.

Koruyucu aile hizmetlerinde profesyonel ele alış ve izlemde dikkat edilmesi gereken önemli noktalar vardır. Bunlar; koruyucu aile üyelerine, kurum bakımından evlerine gelecek olan çocuğun bireysel özellikleri, eve geldiğinde aile ortamına uyumda yaşayacağı güçlükler, bu güçlüklerin ne tür davranışlarla karakterize olduğu ve bu davranış sorunlarının bir uyum ve güven arayışı anlamına geldiğinin anlatılması ve kavramalarının sağlanması çok önemlidir. Koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuğun “ ben bu davranışları sergilediğimde acaba bu aile benim ailem olmaya devam edecek mi? Yoksa ben bu davranışlarım nedeniyle yine geldiğim kuruma geri verilecek miyim? ” biçimindeki duygu ve düşüncelerini anlamalarına yardım etme ve bu davranış sorunlarının uygun tutumlarla ele alma becerilerini kazanmalarını sağlama açısından önemli noktalarla çalışma gibi boyutları içermektedir. Bu nedenle, değerlendirme aşamasında bu durumların profesyonelce ele alınması, yerleştirme sonrası sorunları ve çocuğun gereksiz yere örselenmesini önleyecektir.

Koruyucu aile hizmetlerinde önemli noktalardan birisi de ailelerin içeriği uygun biçimde yapılandırılmış bir eğitimden geçmeleridir. Ko-

ruyucu aile olmak için başvuran ebeveynlerin çocuğun yerleştirilmesinden önce profesyonel bir destekle ciddi bir eğitim almaları oldukça önemlidir. Bu eğitim, uygun biçimde gerçekleştirildiğinde çocuğun koruyucu aile yanına yerleştirilmesini izleyen süreçte ortaya çıkabilecek uyum sorunlarının ortaya çıkmasını önleyecektir. Koruyucu ailelere yönelik eğitim programının içeriği şu biçimde yapılandırılabilir:

Korunmaya muhtaç çocuklar, kurum bakımında olan çocuklar, bu çocukların psiko-sosyal gelişim özellikleri ve ne tür travmalar (terk edilme, anne baba kaybı, ihmal, istismar vb.) yaşadıkları, bu travmaların ve yoksunlukların çocuklar üzerine ne tür psiko-sosyal etkilerinin olduğu, bu çocukların yaşlarına ve cinsiyetlerine göre ne tür psiko-sosyal gereksinimlerinin olduğu gibi konular yer almalıdır.

Çocuğun koruyucu aile yanına yerleştirilmesini izleyen ilk dönemlerde ne tür uyum ve davranış sorunları olabileceği, büyüme sürecinde ne tür uyum ve davranış sorunları olabileceği, bu sorunların olası nedenleri, bu uyum ve davranış sorunlarının ele alınmasında uygun anne baba tutumları nasıl olması gerektiği konuları yer almalıdır. Aile ortamının çocuğun gelişimi ve psiko-sosyal gereksinimlerinin sağlıklı ve uygun biçimde karşılanması açısından önemini ele alan konular yer almalıdır. Çocuğun gelişim dönemlerinin desteklenmesi ve uygun beceriler kazanması açısından oyun oynama çok önemlidir. Bu nedenle koruyucu ailelerin çocuğun yaşına ve cinsiyetine uygun oyuncaklar ve oyunlarla ilgili olarak bilgilendirilmeleri de bu noktada önem kazanmaktadır.

Bazı çocukların farklı gelişimsel özellikleri olabilir (zihinsel engel, otizm, öğrenme güçlüğü, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, yaygın gelişimsel bozukluk, serebral palsy vb.) ya da bu farklı gelişimsel özellikler çocuk büyüdükçe daha belirgin hale gelebilir. Böyle özellikleri olan çocukların özellikleri ve yetiştirme sürecinde gelişim alanlarının desteklenmesi ve uygun biçimde ele alınması konularına ilişkin bilgiler de eğitim programında yer almalıdır. Bir başka önemli konu ise ailelerin çocuğun öz ailesi, kardeşleri ve diğer önemli kişilerle işbirliği yapmasının önemidir. Ailenin ilgili önerileri uygulama, eğitime katılmada istekli olma, bilgi paylaşımının önemi gibi konulara yer verilmesi de çocukların yüksek yararının korunması ve koruyucu - önleyici ruh sağlığı açısından çok önemli işlevlere sahip olacaktır.

“Kendileri de ihtiyaç duydukları halde yiyeceklerini, sırf Allah’ın rızasına ermek için fakire, yetime ve esire ikram ederler ve derler ki: ‘Biz size sırf Allah rızası için ikram ediyoruz, sizden karılık istemediğimiz gibi bir teşekkür bile beklemiyoruz. (Gerçek müminler) kendileri daha çok arzu ettikleri halde önce yoksulu, yetimi ve esiri doyururlar.”

İNSÂN, 76/8-9

“Kim üç kız çocuğunun geçimini üstlenir, onları terbiye edip evlendirir ve onlara güzel davranırsa, cennet onundur!”

MÜSLİM, “İTK”, 16

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE DİYANET VAKFI İLE AİLE VE SOSYAL
POLİTİKALAR BAKANLIĞI ARASINDA PROTOKOL İMZA
TÖRENİ VE KORUYUCU AİLE PANELİ

Yetimin malına ergenlik çağına kadar ve sadece en güzel şekilde sahip çıkın. Ölçüyü ve tartıyı adaletle tam yapın.

Biz hiçbir kimseyi gücünün yetmeyeceği şeyden sorumlu tutmayız.

EN'AM, 6/152

“Muhakkak ki Allah her işi en güzel şekilde yapmayı emretmiştir.”

MÜSLİM, “SAYD”, 57

PROTOKOL KONUŞMALARI

Takdim- Sayın Bakanım, Değerli Diyanet İşleri Başkanım, Türkiye Diyanet Vakfının Genel Müdürü, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı temsilcileri ve Türkiye'nin dört bir yanından gelen siz Gönül Elçileri!

Cumhurbaşkanımızın eşi Emine Erdoğan Hanımefendi'nin himayelerinde, Gönül Elçileri Kapsamında Koruyucu Aile Paneli ve Protokol İmza Törenine hepiniz hoş geldiniz.

Bugün burada gönül gözüyle bakıp gönül birlikteliğini tesis etmek için toplandık. Programımız boyunca gönül elçiliklerinin ve koruyucu aile panelinin nasıl gerçekleştiğini anlatan tanıtım filmleri izleyeceğiz. Daha sonrasında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Türkiye Diyanet Vakfı arasında bu muhteşem projenin taçlanacağı protokol imza törenine şahit olacağız ve ardından koruyucu aile panelini izleyeceğiz.

Yoğun programları nedeniyle aramızda bulunamayan ama gönderdiği telgrafla bizleri onurlandıran Sayın Emine Erdoğan Hanımefendi'nin mesajını aktarıyorum;

“Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığıyla Türkiye Diyanet Vakfı arasında düzenlenen İşbirliği Protokolü İmza Töreni'ne ve Koruyucu Aile Paneline davetiniz için teşekkür ederim. Yapılan protokolün ve düzenlenen panelin hayırlara vesile olmasını diler, tüm katılımcılara içten sevgi ve selamlarımı sunarım. ”

Emine ERDOĞAN

Açılış konuşmalarını yapmak üzere Türkiye Diyanet Vakfı çatısı altında hizmet veren Kadın Aile ve Gençlik Merkezi Müdürü Hicret Toprak Hanımefendi'yi kürsüye davet ediyorum.

*Hicret K. TOPRAK**

Sayın Bakanım; Muhterem Başkanım; Bakanlığımızın, Başkanlığımızın ve Türkiye Diyanet Vakfımızın değerli mensupları, Sivil toplum örgütlerinin kıymetli temsilcileri, Kadın Aile ve Gençlik Merkezi üyeleri ve gönüllüleri ve değerli basın mensupları,

Bugün, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığımızın yakın bir zamanda başlatmış olduğu Gönül Elçileri projesi kapsamında Koruyucu Ailelik uygulamasını daha yakından tanımak, uygulamayı farklı boyutlarıyla ele alarak değerlendirmek ve bu proje vesilesiyle Türkiye Diyanet Vakfımız ile Bakanlığımız arasında imzalanacak olan protokol töreni için bir araya gelmiş bulunuyoruz. Bu anlamlı buluşmada davetimize icabet eden bütün katılımcılara teşekkür ediyor, hoş geldiniz diyorum.

Bilindiği gibi bu proje Sayın Emine Erdoğan Hanımefendi'nin himayeleri ve yine Eski bakanımız Sayın Fatma Şahin Hanımefendi'nin öncülüğünde, büyük bir heyecanla başladı. Bütün toplumsal kesimleri kucaklayan ve geleneğimizdeki gönüllülük ruhunu yeniden canlandıran Gönül Elçileri projesi daha yakından değerlendirildiğinde görülen odur ki; bu son derece başarılı çalışmanın yapılan eğitimlerin, toplantıların, çalıştayların arka planında başta Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü olmak üzere, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının ilgili birimlerince desteklenen coşkulu bir ekip ruhu ile yüksek bir performans yer alıyor.

Değerli Konuklar,

Bugün artık sivil toplum bütün dünyada, gönüllülük anlayışından beslenerek çalışmalarını çeşitlendiriyor, zenginleştiriyor. Günümüz dünyasında toplumsal bağların güçlendirilmesi, her şeyden önce sorumluluk anlayışının geliştirilmesine ve “ben”in yerini biz bilincinin almasına bağlı. Kişiyi özgürleştiren, onun kendi özgür iradesiyle toplum için, başka insanlar için karşılık beklemek-

* Türkiye Diyanet Vakfı KAGEM Müdürü

sizin bir şeyler ortaya koyabilmesiyle mümkündür. İnsan, sadece kendini düşünmek yerine, başkalarının mutluluğu için de çalıştığında, gerçek mutluluğun tadına erişmiş olacaktır. Ne mutlu bize ki biz bu değerlere bütünüyle sahibiz ve gücümüzü de bu değerlerden alıyoruz.

Tarihimiz, özellikle merhametin, dayanışma ve yardımlaşmanın sembolü olarak hatırladığımız, bildiğimiz ve yaşattığımız vakıfların sayısız örnekleriyle doludur. Biz de bugün medeniyetimize hayat veren bu değerlerin ihyası için çalışıyoruz. Aslında bütün meselemiz, insanlığı yücelten bu değerlerin güçlendirilmesidir. Ancak böylelikle içinde yaşadığımız dünyanın girift sorunları karşısında güçlü aileler, nesiller yetiştirebilir, ideal toplum yapıları inşa edebiliriz.

Kadın Aile ve Gençlik Merkezi olarak, Türkiye Diyanet Vakfımızın çatısı altında, toplumsal sorunlarımıza duyarlı, sivil toplum ruhunu kavramış üyelerimizle birlikte yeni ufuklar, yeni terkipler, yeni projeler üzerinde çalışıyoruz. Bu bağlamda bugün Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile imzalanacak olan protokol bizim için son derece anlamlı. Toplumsal sorunlar konusunda inisiyatif kullandığımızda, aktif ve etkili projelere yoğunlaştığımızda ve hepsinden önemlisi kurumlar arası işbirliğine ağırlık vererek hareket ettiğimizde inanıyoruz ki bu sorunların üstesinden gelmemiz bir hayli kolaylaşacaktır. Doğrusunu söylemek gerekirse, bugün artık içinden çıkılamayan sorunlardan çok; üzerine eğilmediğimiz, çözümü için kafa yormadığımız sorunlar bizi beklemektedir. Çünkü içinden çıkılmayan sorun yoktur, uğraşılmayan sorunlar vardır.

Bu çerçevede herkesi çözümün bir parçası haline getiren Gönül Elçileri Projesi de bütün sivil toplum örgütlerine ilham veren, örnek bir proje, sorun çözücü bir çaba olarak dikkat çekmektedir.

Aile politikalarının Sayın Fatma Şahin Hanımefendi'nin Başkanlığı sürecinde yeni bir ivme kazandığını hepimiz biliyoruz. Sayın Bakan, hemen her fırsatta güçlü bir toplumun ancak güçlü bir aileyle tesis edilebileceği gerçeğinin altını çiziyor ve bireyi güçlendirmek adına aileyi zayıflatmayı göze alan her önerinin aslında yanlış bir politika, hatta telafisi zor bir strateji olduğunu bize ha-

tırlatıyor. Bugün, sadece bireyin haklarına, onun güçlendirilmesine odaklanıldığında, aileyi tesis eden bağların süreç içinde ikinci bir konuma düştüğünü, böylece ne yazık ki birbirimizden, eşimizden, çocuklarımızdan giderek daha kolay ve sözümona daha akılcı gerekçelerle vazgeçebildiğimizi gözlemlemek çok acı. Nitekim korunmaya muhtaç çocuklarımızın önemli bir bölümünün bir aileden mahrum olmadığını, annesiz ya da babasız olmadığını biliyoruz. Ama şunu da biliyoruz ki bu çocuklar anne sevgisinden, baba şefkatinden ve aile sıcaklığından bir hayli yoksunlar. Onlara sahip çıkmak onları ortada bırakan süreçleri iyi tahlil etmek ve bu tatsız iklimden çocuklarımızı uzaklaştırmak için elimizi taşın altına koymamız gerekiyor. Sorumluluk almak ve bu insani süreçte dahil olmak gerekiyor.

Türkiye Diyanet Vakfı Kadın Aile ve Gençlik Merkezi olarak biz de gerek dinimizde gerekse geleneğimizde kendisine çok büyük bir önem ve değer atfedilmiş olan yetimlerin himayesini teşvik etmek üzere öncü roller üstlenmek ve üzerimize düşen sorumlulukları yerine getirmek üzere diğer paydaşlarımızla birlikte yola koyulduk.

Açılış toplantımıza Diyanet İşleri Başkanlık teşkilatımızın çok kıymetli yönetici ve mensuplarını, Türkiye genelinde hizmet veren bayan müftü yardımcılarımızı, aile bürolarımızın emektar koordinatörlerini, halkla her daim iç içe olan vaizlerimizi ve din görevlilerimizi davet ettik. İstedik ki, bundan sonrası için nasıl bir yol haritası takip edeceğimize bu toplantı vesilesiyle birlikte karar verelim, sorunları birlikte masaya yatıralım ve süreçte aktif birer özne olarak emin adımlarla yürüyelim. Muhterem Diyanet İşleri Başkanımız ve saygıdeğer eşleriyle konuyu paylaştığımızda onlar da teveccüh göstererek sürece katkı sunmak istediklerini ifade ettiler. Nitekim bugün aramızda bulunarak da desteklerini esirge-mediler. Kendilerine şükranlarımı arz ediyorum.

Bugünden itibaren imzalanacak protokolle birlikte, gerek koruyucu önleyici tedbirler, gerekse var olan sorunların çözümünde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığımız ile işbirliği içerisinde kalıcı ve güçlü adımlar atılabileceğine inanıyorum.

Hepinize teşekkür ediyor, saygılar sunuyorum.

Takdim konuşmalarından dolayı Kadın Aile ve Gençlik Merkezi Müdürü Hicret Toprak Hanımefendi'ye teşekkür ediyoruz.

Konuşmalarını yapmak üzere Diyanet İşleri Başkanı ve Türkiye Diyanet Vakfı Müttevelli Heyeti Başkanı kıymetli Hocamız Prof. Dr. Mehmet Görmez'in kürsüyü teşriflerini arz ederim.

*Prof. Dr. Mehmet GÖRMEZ**

Bismillahirrahmanirrahim.

Saygıdeğer Aile ve Sosyal Politikalar Bakanımız,

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığımızın Değerli Yöneticileri,

Diyanet İşleri Başkanlığımızın Çok Değerli Mensupları,

Hanımefendiler, Beyefendiler,

Sözlerime başlarken hepinizi sevgiyle, saygıyla, muhabbetle selamlıyorum. Allah'ın selamı, rahmeti, bereketi, feyzi, fazileti üzerinize olsun.

Bizi, hepimizi ve bütün insanları Hazret-i Âdem'in, Hazret-i Havva'nın başlattığı tek bir ailenin fertleri kılan Allah'a hamd olsun. Bize bütün insanlığa hizmet etmeyi, zor durumda olan herkese şefkatle, merhametle yaklaşmayı öğreten Efendimiz Muhammed Mustafa'ya salât ve selam olsun. (Konuşmayı işaret diline çeviren kişiyi göstererek) Bu güzel dili konuşan arkadaşımızın hitap ettiği değerli dostlarımıza da hassaten en kalbi selamlarımı arz ediyorum.

Sayın Bakanım,

Çok Değerli Misafirlerimiz,

Değerli Katılımcılar,

Az önceki sinevizyonda "Ben de bugün iyi bir şey yaptım" diye başlayan çok güzel bir kamu spotu izledik. İnanıyorum ki bugün biz de burada güzel bir iş yapacağız ve bu güzel işin sadece bu dünyamız için değil, ebedi hayatımız için de -inşallah- çok güzel neticeleri olacaktır. Çünkü okunan Kur'an-ı Kerim'in son ayetlerinde şöyle bir ifade vardı. Sahneyi gözümüzde canlandıralım. Ayet, yeryüzünde dünya hayatı sona ermiş, ahirete göçmüş insanların dilinden bize bir cümle aktarıyordu. Ebediyete göçmüş in-

* Diyanet İşleri Başkanı

sanlar bir cümle ifade ediyorlar (Fecr 24). İfadenin Türkçe meali aynen şöyledir: “Keşke ben de hayatım için bir şeyler yapsaydım.” “Hayatım” dediği bu hayat değildir, ebedi hayattır. İşte ben de inanıyorum ki ebedi hayatımız için yaptıklarımıza gururla, iftiharla ilave edebileceğimiz çok güzel bir teşebbüse destek vermek için bugün burada bir araya gelmiş bulunuyoruz.

Ben başta Sayın Bakanımız olmak üzere bu “Gönül Elçisi” projesini başlatan herkese en kalbi şükranlarımı sunuyorum.

Diyanet İşleri Başkanlığımızın metinlerine baktığımızda bizim metinlerimiz sanki bu projeyi sadece bir yetim projesi olarak algılamış gibi görünüyor, ona katılmadığını ifade ediyorum. Bu sadece bir yetim projesi değildir, bu aynı zamanda bir insanlık projesidir. Dolayısıyla ben onu sokakta kalmış; aile sevgisinden, şefkatinden mahrum kalmış herkese uzatılan bir el olarak değerlendiriyorum.

Değerli Dostlar,

Bizim inancımıza, bizim kültürümüze, bizim medeniyetimize göre ailemiz, bizim dünyadaki cennetimizdir. Bu ifade bizzat Peygamber Efendimizin ifadesidir. Ailemiz bizim dünyadaki cennetimizdir. Öyleyse biz bu cennetimizi dünyada yalnızlık cehennemine sürüklenmiş her çocuğumuzla ne kadar paylaşırsak bizim cennetimiz o kadar kalıcı olur. O zaman dünyadaki cennetimize ahiretteki cennetimiz de ilave edilmiş olur diye düşünüyorum.

Aile kelimesi Türkçede, Türkçe sözlüklerde çok zayıf kelimelerle tanımlanır. Aile sadece nicel bir birliklilik değildir. Sadece anne, baba, çocuklar ve kardeşlerin bir araya geldiği bir yuvadan ibaret değildir. Aile kelimesinin semantik tahlilini yaptığımız zaman aslında bize çok önemli, çok yeni ufuklar açıyor.

Aile, kelime anlamı itibarıyla sürekli ihtiyacı işaret eder. Ama bu ihtiyaç sadece babaya, anneye, maddeye, paraya olan ihtiyaç değildir. Bu ihtiyaç sevgiyedir, bu ihtiyaç huzuradır. Aile dediğimiz yuva sürekli bir ihtiyaç içerisindedir ve o ihtiyaç bitmez. O ihtiyaç da sevgi ihtiyacıdır, ihtiyacıdır, rahmet ihtiyacıdır, o ihtiyaç bütün insanların birbirleriyle en güzel gönül ilişkisi kurma ihtiyacıdır. Sevgili Peygamberimizin, “Bütün insanlık Allah’ın ailesidir.” diye bir hadisi vardır. Bu ifadeyi “Bütün insanlık sürekli Rabbimizin sevgisine muhtaçtır.” şeklinde de tercüme edebiliriz. Bunun

bir sınırı yoktur. Bütün insanlık sürekli Allah'ın muhabbetine, merhametine, rahmetine muhtaçtır. İşte aile de böyle bir yer olduğu için aile adını almıştır. Aile sadece anne, baba, kardeşlerden oluşan nicel bir birliktelik değil; nitelikli bir birlikteliğin adıdır.

Nikâh, iki bedeni bir araya getiren bir müessese değildir. İki kalbi buluşturan ve o iki kalp arasında sevgi bağı, muhabbet bağı, meveddet bağı oluşturan, o sevgiden meyveler meydana getiren muhteşem bir birlikteliktir. Dolayısıyla bu birlikteliği, bu birlikteliğimizi, ailedeki bu sevgiyi, bu meveddeti, bu rahmeti buna muhtaç olan, bunu yaşayamayan, bunu göremeyen bir başka çocukla paylaşmanın tarifi mümkün değildir.

Sevgili Peygamberimiz (as.) bir hutbe esnasında şahadet parmaklarını, “Yetimi himaye edenle ben cennete böyle beraber olacağız.” Buyurmuştur. Bunu başka bir şey için, başka bir davranış için söylememiştir.

Yetim bugün sadece annesini, babasını kaybeden çocuk değildir. Yetimi daha geniş anlamıyla almamız lazım. Yetim, ailenin sevgisini, merhametini, huzurunu, barışını yaşayamayan, bundan mahrum olan her çocuktur. Dolayısıyla bundan mahrum olan her çocukla dünyadaki cennetimiz olan ailemizin huzurunu, sevgisini paylaşmamız gerçekten kelimelerle tarif edilecek bir davranış değildir.

Kur'an-ı Kerim'de Duha Suresi'nde Sevgili Peygamberimizin (sas) önce yetim olduğuna işaret edilir. Zaten yetim olarak gönderilişi hikmetinin yetimleri himaye etmek, yetimleri himayeye öncülük yapmak olduğu pek çok siyer kitaplarında da ifade edilir ve Peygamberimize de Yüce Kur'an bunu hep hatırlatır: “Sakin ha sakın yetime kahretme!” (Duha 9)

Yetime kahretmemek, yetimin gönlünü dahi asla kırmamak demektir. Yetimlere kahretmek yasaklanmıştır.

Aynı surede, “Seni muhtaç buldu ve seni zenginleştirdi.” (Duha 7) derken pek çok müfessirimiz, Hz. Peygamberin, Hz. Hatice validemizle buluşmasının bir zenginlik olduğunu, aile kurmasının asıl zenginlik olduğunu ifade etmişlerdir. Tekrar semantik manasına dönecek olursak ailenin, asıl anlamının sürekli Yaraticının sevgisine, Yaraticının meveddetine, rahmetine muhtaç nitelikli birliktelik olduğunu unutmamak gerekiyor.

Yine Sevgili Peygamberimiz (sas) bir başka hadisinde bir soru üzerine soruya cevap vermiştir. Bir ara hadis hocalığı yaparken Peygamberimizin en hayırlı diye ifade ettiklerini seçmeye çalıştım. En hayırlı eş, en hayırlı evlat, en hayırlı komşu, en hayırlı insan. Mesela, “En hayırlı insan insanlara en çok faydası olan insandır.” Aynı şekilde “En hayırlı ev içinde sahipsiz, kimsesiz bir yetimin himaye edildiği evdir.” buyuruyor.

Nitekim kendisi de bir bayram gününde babasını kaybetmiş bir çocuğun ağlamasını dinledikten sonra, onu bağrına basar ve belki bugün hepimizin destek verdiği bu koruyucu aileliğin o ilk örneğini Peygamberimiz şu ifadelerle bütün insanlığa öğretmiştir. Çocuğa hitap ederek: “Muhammed’in sana baba olmasını istemez misin? Aişe’nin sana anne olmasını istemez misin? Hasan ve Hüseyin’in sana kardeş olmasını istemez misin? O da “istemez miyim” der. Birlikte el ele hane-i saadete gelirler. Dolayısıyla onun hayatında bize bu noktada öncülük yapacak pek çok tabloya şahit olabiliriz.

Değerli Katılımcılar,

Çocuk, çocuklarımız Yüce Kitapta, Yüce Kur’an’da “gözün nuru” olarak tarif edilir. İnsan vücudunda en değerli organ göz, gözün içindeki en değerli organ da bize ışık veren o gözbebeğidir.

Çünkü çocuklarımız istikbalimizi aydınlatan, geleceğimizin teminatı olan en kıymetli varlıklarımızdır. Onun için gözümüzün bebeğine, gözbebeğimize, gözümüzün ışık kaynağına nasıl değer veriyorsak biz de çocuklarımıza öyle değer vermeliyiz. Ama sadece kendimizden olan çocuklara değil. Bütün insanlık nesline, bütün insanlığın evlatlarına, çocuklarına değer vermeliyiz. Onları gözümüz gibi esirgemeliyiz, onları gözümüz gibi korumalıyız. Nitekim İslam medeniyetinin bize en büyük emanetidir çocuklar. İslam toplumlarına en büyük emanet olarak tevdi edilmiştir ve nesil emniyeti en önemli emniyettir. Nesil güvenliğini sağlamak, nesil emniyetini sağlamak en önemli emniyetlerden bir tanesidir.

Burada Diyanet İşleri Başkanlığımızın çok muhterem Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı var. Din İşleri Yüksek Kurulumuzun üyeleri, uzmanları var. İl müftülerimiz, ilçe müftülerimiz var. Anadolu’nun her tarafında müftülüklerimizde Aile-İrşat Rehberlik Bürolarında bu hizmetleri veren mesai arkadaşlarımız var. Özel-

likle onlarla bir hususu paylaşmak istiyorum. O da şudur. Bilhassa bu koruyucu aile projesi ortaya çıktıktan sonra bazı hassasiyetler öne çıktı. Elbette din-i mübin-i İslam en güzel bir şekilde bu hassasiyetlere riayet etmemizi hepimize emretmiştir. Mesela, biza-tihi evlatlık müessesesi gibi. Evlatlık müessesesi sadece hukuk itibariyle gerek miras bakımından gerekse mahremiyet bakımından farklı olarak değerlendirilmiştir İslam dininde. Ancak bu hassasiyetlerimiz hiçbir zaman en büyük sorumluluklarımızın önünde engel olmamalı. Bu cümlemin altını çiziyorum. Bu hassasiyetler hepimizin ortak hassasiyetleri ama bu hassasiyetler insan neslini korumak gibi yetimleri himaye etmek, topluma bir kişi bile olsa, insan kazandırmak gibi en büyük mesuliyetlerimizin önünde engel olmamalı.

Biz hiçbir zaman yarın Allah'ın huzurunda "Sokağa terk edilmiş çocukları neden himaye etmediniz?" diye sorulduğunda "Şu hassasiyetimden dolayı himaye etmedim, şu hassasiyetimden dolayı ben bu sorumluluğu yerine getirmedim." deme şansına ve imkanına sahip değiliz. Tekrar ediyorum, bu hassasiyetler hepimizin ortak hassasiyetleridir ancak bu hassasiyetler hiçbir zaman daha büyük sorumluluklarımızın önünde engel olmamalı.

Bilhassa son yıllarda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanımızın huzurunda özellikle bir hususun altını çizmek istiyorum. Onun çok iyi takip ettiği, bu konulara ne kadar değer verdiğini bir hemşerim olarak biliyorum sadece Bakanımız olduğu için değil. Son yıllarda özellikle boşanma oranları, TÜİK'in dört ayda bir yayınladığı evlenme ve boşanma istatistikleri ki, gittiğim her yerde bütün müftülerimize şunu söylüyorum: TÜİK'in kapısında bekleyeceğiz; suç oranlarını, suç istatistiklerini, evlenme-boşanma istatistiklerini, sokak çocukları sayısını, alkol-uyuşturucu müptelası olmuş çocuklarımızın sayısını biz günbegün takip edeceğiz ve bu noktada bize düşen vazifeleri yerine getireceğiz.

Bilhassa evlenme boşanma istatistiklerinde sadece 2012 rakamlarına baktığımızda hakikaten birinci dönemde yine TÜİK'in raporunda ilk dört ay içerisinde 107 bin çift evlenmiş ama aynı dört ay içerisinde 33 bin aile boşanmış. İkinci dönemde 173 bin aile kurulmuş ki az önce de ifade ettiğim gibi o bizim dünyada-

ki cennetimizdir; onu daima korumalıyız. Milletimizi tarih sahnesinde sürekli kılacak müessese aile müessesesidir. Bilhassa gençlerin zihninde ve kalbinde evlenme ve aile kurmaya karşı bir sevgi ve muhabbet oluşturmayı bütün eğitim süreçlerimize dâhil etmeliyiz. Yavaş yavaş evlenmekten hoşlanmayan, aile kurmayı çok büyük bir mesuliyet kabul ederek bu mesuliyetten kaçan gençlerin sayısı çoğalıyor. Bu sebeple eğitimcilere çok büyük görevler düşüyor. İkinci dönemde 173 bin aile kurulmuş. Yine aynı şekilde 33 bin 197 aile boşanmış. Üçüncü dört ay içerisinde 184 bin aile kurulmuş, 25 bin 295 aile dağılmış.

En azından biz Diyanet İşleri Başkanlığı olarak diyoruz ki bu tablo bize Diyanet İşleri Başkanlığı olarak görevimizi hakkıyla yerine getirmediğimizi gösteriyor. Çünkü bu ülkede en ücra köyde, en ücra mezrada görevlisi olan kurum Diyanet İşleri Başkanlığıdır. Öyleyse bir aile bilinci oluşturma konusunda eksiklerimiz var, kusurlarımız var. Onun için bizim Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığıyla daha sıkı iş birliği içerisine girmemiz gerekiyor.

Sayın Bakanımızın bu iş birliğine ne kadar değer verdiğini göreve geldiği günden itibaren biliyorum, ona şahidim ama bunu daha da artırmamız lazım.

Bugün bu birlikteliğimizin, başlattığınız çok güzel bir projeye bir ivme kazandıracağına, bir destek olacağına olan inancımı ifade etmek istiyorum. Bunu hem Ankara'da hem de Anadolu'nun muhtelif yerlerinde buna öncülük yapacak Türkiye Diyanet Vakfımızın bünyesinde 15 yıldır hizmet eden Kadın Aile ve Gençlik Merkezimize, değerli başkanına ve üyelerine, gönüllülerine, onların gönül elçilerine söylemek istiyorum. Bu projenin adı Gönül Elçileri Projesi ama ben KAGEM'de on yıldır zaten bu gönül elçiliğini yapan hanımefendilerin farkındayım. Onlara hassaten en kalbi şükranlarımı sunuyorum.

Sayın Bakanımıza da tekrar bugün bu birlikteliğe, bu iş birliğine imkân sunduğu için ben kendisine, kendisinin şahsında Bakanlığımızın değerli yetkililerine en kalbi şükranlarımı sunuyorum. Hepinize tekrar sevgiler, saygılar...

Bu anlamlı konuşmalarından dolayı Sayın Başkanımıza teşekkür ediyoruz.

Takdim - Konuşmalarımı yapmak üzere Koruyucu Aile Projesi-ne önderlik eden her fırsatta ailenin toplumun yapıtaşı olduğunu vurgulayan eski Aile ve Sosyal Politikalar Bakanımız Sayın Fatma Şahin'in kürsüyü teşriflerini arz ederim.

*Fatma ŞAHİN**

Diyanet İşlerimizin Saygıdeğer Başkanı, Saygıdeğer eşleri, Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanımız, Değerli Başkan Yardımcılarımız, Türkiye Büyük Millet Meclisi Komisyonu Başkanı, Değerli Milletvekili Arkadaşlarım, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanımızın Saygıdeğer Eşleri, Vakıf Başkanlarımız, 81 ilden aramızda olan Değerli Kardeşlerimiz!

Ben de hepinize bu hayırlı işte aramızda olduğunuz için, teşekkür ediyor ve hoş geldiniz diyorum.

Hemşehrili olmaktan büyük bir onur ve gurur duyduğum Başkanımı her dinlediğimde yüreğime başka bir umut, başka bir heyecan doğuyor. O yüzden insanlık adına “önce insan” diyerek çıktığımız millete hizmet etme yolculuğunda; şimdi değil, benim milletvekili olduğum, onun da başkan yardımcısı olduğu döneminden beri, “Bir sıkıntı var Başkanım, şunu nasıl halledeceğiz?” dediğimiz noktada bize ufuk açan, bize gelecek gösteren, bize yeni alanlar açan değerli ekiple bugün yine beraberiz.

Her zaman söylediğim gibi, aslında zaman, iş birliği ve güç birliği zamanı. Özellikle insanlık âlemi için, insanlık için. Büyük insanlık ailesinin birer ferdi olarak üzerimize düşen sorumluluğun hakkını verebilmek için ciddi bir şekilde iş birliği ve güç birliği yapmamız gerekiyor.

İşte, bugün konuştuğumuz alan, iş birliği yapmamız gereken bir alan. Çünkü nasıl bir gelecek istiyoruz, nasıl bir insanlık istiyoruz? Sorusunun cevabı burada saklı. Bugün 21'inci yüzyılda modern, çağdaş, yaşlı dünyamız birçok sorununu çözmüş gibi gözükürken, bizler birçok sorunla da karmaşık bir şekilde nasıl mücadele edeceğimizi düşünüyoruz.

Kişi başına düşen milli geliri artırmanın, çok fazla zenginleş-

* T.C. Aile Sosyal Politikalar Bakanı

menin, paranın mutluluk getirmediğini, “Para eşittir, mutluluk mu?” sorusunun hepimizin yüreğindeki cevabının böyle olmadığını görüyoruz. Çünkü yaratılış, fıtratın gereği ikisinin birlikte olması yani maddi ve manevi ihtiyaçların birbirini tamamlaması esasına dayanıyor.

Kişi başına düşen milli gelirlerinizi yükseltip gayrisafi milli hasılanızı artırıp, dünyanın 16’ncı büyük ekonomisi olmayı başardığınızda; şu kadar hastane, bu kadar okul, şu kadar barınma ihtiyacını sağladığınızda... Aslında onlar da temel ihtiyaçlar, onlar da çok önemli. Bizim yaşam kalitemizi ilgilendiren ihtiyaçlar ama insan mutluluğu dediğimiz şey tek başına bunlarla karşılanmıyor. İhtiyaca, yaratılışa, fıtrata uygun bir şekilde sorunlarımızı çözmemiz gerekiyor.

O yüzden mesuliyet duygusu, sorumluluk duygusu yalnız kendin için değil, yalnızca kendi evladın için de değil. Onu herkes yapıyor, yalnızca yakın çevren için değil; görmediğin, bilmediğin çok uzak coğrafyadaki bir damla gözyaşı için yüreğinde bir şey hissediyorsan kendi vicdanında “Aman ya Rabbi ben orada olmalıyım.” dediğin bir noktayı yakalayabiliyorsan eğer, işte o doğru bir mesajdır. En büyük terazi kendi vicdanımızdır. Gönül Elçileri adıyla hayata geçirdiğimiz bu projenin adına baktığımızda; gönül nedir diye sorduğumuzda; kalp eşittir gönül müdür, değildir. Gönül maddi ve manevi duyguların, ikisinin birleşmesinden; sevginin, aşkın muhabbetle beraber, fikrin ve aklın birleşmesinden oluşan bir kavramdır. Gönül gözüyle bakmaktır. Yunus Emre’nin, Hazret-i Mevlana’nın, Hacı Bektaş-ı Veli’nin gözüyle bakabilmektir. Sevgili Peygamberimizin bize bıraktığı mirasa sahip çıkmaktır.

Öyle mübarek bir medeniyetten, öyle mübarek bir inançtan geliyoruz ki onların o ecdadın torunları olarak biz bu sorumluluğu, biz bu mesuliyeti yok sayamayız. Yalnızca kendi tarafımız ve yakın çevremizin istediği talepleri yerine getirmekle bu sorumluluğu yerine getirmiş olmayız. İşte o yüzden “Bugün insanlık için ne yaptın” sorusunun cevabını biz kendi vicdanımızda, kendi gönlümüzde, kendi fikrimizde bulmamız gerekiyor.

O yüzden Bakanlık olarak, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak biz yetimin, garibin, gurebanın, fakirin, yaşlının, muhtacın

yani aslında modern dünyanın dezavantajlı grubu dediğim, 1400 yıl önce o gruplar için yaptığın küçücük bir desteğin, seni ebedi hayata götüren en kısa yol olduğunu gördüğümüz bir inancın sorumluluğunu taşıyoruz. Bu o kadar büyük bir sorumluluk, o kadar büyük bir emanet ki.

İşte, o yüzden bu işin tek başına kamunun, tek başına bir bakanın, tek başına bir başbakanın yapacağı iş olmadığını biliyoruz ama hamd olsun bu inançtan, bu medeniyetten gelen bir topluluk olarak, bugün Myanmar’da varız, bugün Somali’de varız.

İşte bugün ben Gaziantep’in de bir milletvekili olarak biliyorum ki, bugün sınırda Suriye’den gelen binlerce kardeşimizin kadınıımızın, çocuğumuzun yanında varız. Zalime ve zulme karşı çok net bir duruş gösterirken nerede mağdur varsa, nerede mazlum varsa biz onun yanındayız.

Öyle kolay bir inançtan geliyoruz ki yetimin başını okşadığın zaman öbür tarafa EFT yapıyorsunuz. İş çok kolay aslında ama o bilince sahip olmak gerekiyor. Aslında işi kolaylaştırmak gerekiyor.

Aile dediğimiz, Sayın Başkanımız o kadar güzel bir şekilde tanımladı ki; nesillerin devamı için aile nekadardır önemli! Kimliğin, kişiliğin ve karakterin ilk oluştuğu yer orası... Ana baba ilk hocamız. Çok güzel bir söz var: “Anne gezdiğimiz bağ, baba dayandığımız dağ.”

Biz Sayın Cumhurbaşkanımızın liderliğinde on yıldan beri kendi kurumlarımızda; eğer bir muhtaç varsa, bir mağdur varsa onun fiziki olarak ihtiyacını giderecek bir eksikliği bırakmamak için bütün gücümüzle çalıştık. Yaklaşık 1,2 milyar TL olan bütçeyi 20 milyar Tüye ulaştırdık.

Çocuk evlerimize gidip görüyorsunuz. Nevin Hanım birebir takip ediyor. Kurumlarımızdaki sevgi evlerimizdeki yaşam kalitelerini görüyorsunuz. Başlarındaki bakıcı annelerle, çocuklarımızın yaşam kalitelerini yükseltecek çok önemli yapısal dönüşümler gerçekleştiriyoruz. Onları özel okullara gönderiyoruz. Ailenin mübarek, kutsal ve mukaddes tarafı var. Anne ve babanın çocuklarını koruyup onları güven içerisinde yetiştirdiği yer, ailedir. Geleceğe dair özgüveninin, muhabbetin, şefkat ortamının oluştuğu yerdir aile. Evlatlarınıza istediğiniz kadar yirmi dört ayar altından yol yapın ama orada eğer yeterince anne baba muhabbeti yoksa,

çocuk kurumdan çıktığı zaman sudan çıkmış balığa dönüşüyor. Ne yapacağını bilemiyor, ilişkilerini bilemiyor, parayı nasıl harcayacağını bilemiyor çünkü başında onu doğru yönlendiren yok. Çünkü analık babalık bizde on sekiz yaşında bitmiyor.

Benim rahmetli annem son nefesine kadar bizim yanımızdaydı. Benim evlatlarıma analık yaptı. Biz böyle bir kültürden geliyoruz. On sekiz yaştan gün aldın dediğin zaman çocuklarımızı tabii ki hemen bırakmıyoruz ama anlatmaya çalıştığım başka bir şey. Yaşam boyu yanında olacak, rehberlik edecek iyi günde, kötü günde, hastalıkta sağlıkta başı sıkıştığı zaman bir telefon açacak, ona açık bir mesaj gönderecek ona doğru yolu gösterecek, ona o özgüveni verecek, gelecek kaygısı hissettirmeyecek bir yapıdan bahsediyorum.

İşte, o yüzden koruyucu aile modelliği dediğimiz konu bizim için çok çok önemli. Çünkü ihtiyacımız olan şev... Bir çocuk bir dünya.

Sayın Başkanım, arayıp ilk bunu konuştuğumuz zaman, özellikle muhafazakâr kesimin kafasındaki soru işaretlerine cevap bulabilmek adına, "Sayın Başkanım nasıl yapaım?" dediğimde ve bugün burada verdiği mesaj, bizim elimizi çok kuvvetlendirdi. Bir insanı kurtarıp, çocuğun yaşamında var olan ve bütün insanlığı kurtaracak bir alt yapıda, güçlü şekilde yer alabilmek için bu bakış açısı gerekiyor.

Maliyet çok yüksek. Kırıyoruz, döküyoruz, parçalıyoruz yeniden onu başa getirip düzeltmeye çalışıyoruz. Çok zor. Kırmadan, dökmeden, testi parçalamadan, kurumları yok etmeden, gönülleri yıkmadan baştan doğru bir şekilde konumlanmamız gerekiyor.

Sayın Başkanımızın söylediği o duruş bizim elimizi çok kuvvetlendirdiği için biz bugün yıllardır 500'de kalmış koruyucu aile sayımızı, saygıdeğer Emine Hanımefendi'nin de liderliğinde ve himayesinde dört ayda 2.500'e çıkardık.

Şimdi ben Sayın Başkanımızın özellikle bu konuda hassasiyeti olan ailelere verdiği mesajla bunun çok daha güçleneceğine inanıyorum.

14 bin evladımız var. Kendi iki evladım için ne istiyorsam bütün yüreğimde 14 bin evladım için de aynı şeyi istiyorum ama tek başına buna benim gücüm yetmez, tek başına kamunun buna gü-

cü yetmez. İşte o duygu var ya, o duyguyu büyütmemiz, beslememiz gerekiyor. Hangi duyguyu beslersek o taraf gelişiyor. Böyle yaratılmışız. Sevgiyi, muhabbeti, şefkati, erdemi, fazileti beslediğin zaman bu duygularla yoğrulmuş insan çıkıyor. Nefsi, kötülüğü beslediğin, benliği beslediğin zaman da farklı duygularla beslenmiş insan çıkıyor.

Bize ait olan güzel duyguları büyüterek ve her bir insan için bunu talep ederek kendine yapılmasını istemediğini sen de başkalarına yapmayarak, biz gelecek adına insanlık için doğru bir köprü oluşturacağız. Biz bundan sorumluyuz, biz gönül köprüleriyiz. Geçmişten geleceğe taşımak bizim en büyük görevimiz. Yine Başkanımın söylediği gibi, en hayırlı ev yetimin olduğu ev ve bu sayede Peygamberimizin cennette yan yanayız dediği bir yol açılıyor bize.

Yaptığımız ve yapmadığımızdan sorumluyuz. O yüzden değerli kardeşlerim dinlediğiniz zaman bilgi borçlandırıyor, dinlediğiniz zaman daha da çok yapılması gerekenler ortaya çıkıyor. Yapmadığımız şeyler için sürekli kendimizi yenilememiz, güçlendirmemiz gerekiyor.

Biz şu anda 9 bin çocuğumuzu ailesinin yanına gönderdik. 40 bin çocuğumuzu ekonomik ve sosyal olarak destekliyoruz. 2 milyon kişinin yanındayız. Devletin şefkat eliyiz, yanındayız. Eşi ve-fat edenin yanındayız, eğer çocuğu askerse ve muhtaçsa yanındayız. Sosyal devlet olarak bugün ben en iyiyim diyen, kendini çağdaş olarak tanımlamış en iyi devletten daha güçlü bir sosyal politikamız var. Daha da güçlenmeliyiz.

Bugün 2008'de çıkan o büyük ekonomik krizden en az zararla çıkabildik. Bugün benim mevkidaşlarım, kişi başına düşen milli geliri bizim on katımız olan ülkelerin bakanlarıyla görüştüğümüzde, Sayın Bakanım biz akıntıya kürek çekiyoruz, biz aileyi parçaladık, biz dağıldık yeniden toparlanmaya çalışıyoruz, daha önce bireyi öne çıkardık aileyi zayıflattık, şimdi aile temelli politikaları güçlendirmemiz gerektiğini ise bedel ödeyerek gördük diyorlar.

Bizim bedel ödememize gerek yok.

Başkanımın söylediği rakamlar, şu an o ülkelerdeki rakamlara göre çok çok düşük rakamlar. Ailelerimiz için bir taraftan evlilik öncesi eğitimler yapıyoruz, bir taraftan evlilik boyunca rehberlik

danışmanlık yapıyoruz, bir taraftan da boşanmak için gelip başvuranlara sosyal destek uzmanlarımız tarafından danışmanlık hizmetleri veriyoruz. Aile danışmanlığında boşanma sürecindeki ailelere; hangi nedenlerle yuva yıkılmak isteniyor ve eğer bizim sosyal destek mekanizması yapmamız gereken bir şey varsa onlara verdiğimiz desteklere yeniden evliliğe devam etme kararını hangi nedenlerle aldığını gördüğümüz bir çalışma içerisindeyiz.

Başkanımızın söylediği rakamlara göre, yılda ortalama 600 bin evlilik gerçekleşiyor, 100 bin ile 120 bin arası da boşanma var, Bu sayılar son 15 yılın ortalaması. En yüksek olduğu değer 2001 krizi, ekonomik krizde boşanmalar 140 bine çıkmış.

Boşananların yüzde 80'i yeniden evleniyor. Evlenenlerin yüzde 17'si de eski eşyle yeniden evleniyor. Bu bize aslında başka bir mesaj veriyor. Çok hızlı kırıp döküyoruz, çok hızlı dağıtıyoruz. Dağıttığımız zaman sorunu çözdüğümüzü zannediyoruz. Çok daha büyük sorunlarla karşı karşıya kaldığımızda pişman olup yeniden eski eşimizle evlenme kararı veriyoruz. Ne gerek var o zaman gönül kırmaya?

Biz o yüzden baştan bu işi doğru yönetmelerini, doğru karar almalarını, dünyadaki cennet dediğimiz yer için doğru seçimi yapmalarını, bunun bir yaşam şekli olduğunu, ailenin de kendi içinde yaşadığı sıkıntıyı çözebilme gücünde olduğunu ve buna benzer durumları anlatmaya çalışıyoruz.

Biz 1400 yıl önce bu anlayışı hakim kılan bir gelenekten geliyoruz. Şu an Birleşmiş Milletler Evrensel Beyannamesi o noktaya gelmeye çalışıyor. Dolayısıyla çözüm de tedavi de ilaç da baktığımız zaman her şey özde mevcut. Özümüzü, kaynağımızı iyi görmemiz; onu yaşamamız, yaşatmamız, gençlere anlatmamız, torunlarımıza taşımamız lazım.

O yüzden hepinize çok ihtiyacımız var.

Uzattığım için çok özür diliyorum ama bu konu çok hassas bir konu.

Dünyanın 10'uncu ekonomisi olacağız hiçbir endişemiz yok. 16'ncısı olduk, 10'uncu olacağız ama insani değerler bakımından da ilk onda olmalıyız.

İşte, bu salondaki bütün gönül elçilerinin, insani değerler bakımından da ilk onda olması için sizlerin ortaklığına, yardımına ihtiyacımız var.

Sayın Başkanımız her zaman yanımızda, saygıdeğer eşleri her zaman yanımızda ve biz bu işler için bize dűřen kısım ne ise sizlerin hizmetkârı olmaya devam edeceğiz diyor hepimizi sevgi ile saygıyla, muhabbetle selamlıyorum.

Takdim - Bakanımıza teőekkűr ediyoruz.

Sayın Bakanım protokol imzası için sizi platforma davet ediyorum.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Műsteřarı Ahmet Zahteroğulları sizi de protokol imzası için davet ediyorum.

Diyanet İřleri Bařkanı ve Tűrkiye Diyanet Vakfı Műtevelli Heyeti Bařkanı Prof. Dr. Mehmet Gűrmez;

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlıęı ile Tűrkiye Diyanet Vakfı arasında imzalanan Gűnűl Elçileri Projesine destek nitelięinde olan protokol, vatanımıza, milletimize hayırlı uęurlu olsun.

KORUYUCU AİLE PANELİ

*Oturum Başkanı: Prof. Dr. Raşit KÜÇÜK
Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı*

Bismillahirrahmanirrahim.

Saygıdeğer Katılımcılar, Değerli Hanımefendiler, Beyefendiler!
Öncelikle icra edilen protokolün hayırlara vesile olmasını Yüce Allah'tan niyaz ediyorum. Gerçekten ben de Sayın Diyanet İşleri Başkanımızın ve Sayın Bakanımızın ifade ettiği gibi çok önemli bir görevi ifa ettiğimizin inancı içerisindeyim.

Esasen Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı olarak Din İşleri Yüksek Kurulunun bu gibi konularda daima en müspet düşüncelerin nasıl üretilceğinin gayreti içerisinde olduğunu ifade etmek isterim.

Bakanlığımızın ilgilileri, kıymetli genel müdürler, değerli arkadaşlarımız bizlere bu yönde yardım talebinde bulunduğu uzmanlarımızı, üyelerimizi bu yönde seferber ederek “bu konuda en güzel katkı nasıl sağlanır?” diye raporlar hazırlayarak ilgililere yardımcı olmaya gayret ediyoruz.

Değerli katılımcılar; şüphesiz ki bütün dinler ama özellikle İslam dini tamamen insan unsurunu öne çıkaran ve kâinatın yaratılışını insanın hizmetine vermiş bir din olarak önemli bir yapıya sahiptir. Onun için tüm peygamberler öncelikle fertleri yetiştirmek için uğraşmışlardır.

Peygamber Efendimiz 23 senelik peygamberlik hayatı müddetince daima insanların ayağına giderek onları Müslümanlığa davet etmiş iyi insan olmaları için olabildiğince gayret sarf etmiştir.

Onun için tüm peygamberler insanlarla birey olarak uğraşmış ondan sonra sağlıklı bir toplum ortaya çıkmıştır. Bu hususun ne kadar önemli olduğunu bugün de görüyoruz.

Değerli Kardeşlerim!

Şuna inanıyorum ki aslında burada herkese birey olarak birer birer, teker teker verilen bir görev vardır ama bu ancak bilinçle gerçekleşebilir.

Her insan kendisini eğer ilahi huzurda sorumlu hissederse ve toplumla olan her türlü faaliyette, her türlü hayri işte nasıl yararlı olabileceğini düşünürse o zaman o toplum sağlıklı bir topluma dönüşebilir.

Bugün bütün toplumlar Sayın Bakanın da ifade ettiği gibi, bir boşanma problemi ile karşı karşıyadır ama bizim toplumumuzda bunun nasıl önleneceğinin çarelerinin düşünülmemesi söz konusu olamaz. Yani biz bunu nasıl önleriz? Tamamen ortadan kaldırılması insanın olduğu yerde mümkün olmayan bir şeydir fakat bunu azaltma imkanına sahibiz, bu konuda toplumumuzu eğitime imkanına, bireyleri eğitime imkanına sahibiz. Aile gibi çok kutusal bir müessesenin kutsiyetine inanmayıp birlikte yaşama gibi bir hayatı tercih etmenin, hiçbir zaman insani bir davranış olmadığını öğretebilme imkânına sahibiz.

Bu bakımdan bu çocuklarımızın birçoğu bu sebeplerle perişan durumdalar, başkalarına muhtaç oluyorlar. Aileler aile kutsiyetini çocuklarına karşı sorumluluk hissini terk ettikleri zaman gerçekten toplumda çok büyük problemler ortaya çıkıyor.

Tabii ki bizim şefkatimiz, merhametimiz, hayırhahlığımız, iyi insan oluşumuz onların muhakkak birçok eksiklerini gidermeye kâfidir ama şunu bilmeliyiz ki hiçbirimiz ne kadar bu yönlerde iletir derecede şefkatli, merhametli, muhabbetli, sevgi dolu olursak olalım bir çocuğun kendi öz annesi ve babası gibi olabilme imkânına sahip değiliz. Ama biz insanlık görevimizi yine de en güzel şekilde yapmak zorundayız.

Dolayısıyla ben bu konuların sadece bir yetim bazında değil ifade edildiği gibi toplumun bütün sorunları bazında ele alınmasından yana olduğumuzu ifade etmek isterim.

Ayrıca kurulumuzun mesela ailelerin yaşaması için bize soru-

lan sorularda son derece önemli kararlar verdiğine veya sorulara cevaplar verdiğine işaret etmek isterim. Aileyi yaşatmak için, boşanmaların olmaması için her türlü gayreti gösterdiğimizi de sizlere duyurmak isterim.

Dolayısıyla bu konu inşallah daima gündemde tutulur. Çünkü biz çok kere bir konuyu konuşur sonra unuturuz. Böyle olmama-
lı, daima gündemde tutulmalı, daima bu konu canlı tutulmalı, bu konuda yayınlar yapılmalı, toplantılar yapılmalı. Medya daima bu konuya temas etmeli diye düşünüyorum.

İşte, bunun bir nebze başlangıcını burada bugün konuşabilirsek inşallah, burada başlayan ilk adımı atmış olacağız.

DİNİ AÇIDAN KORUYUCU AİLELİK

Dr. Ülfet GÖRGÜLÜ

Diyanet İşleri Başkanlığı
Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

Kur'an-ı Kerim'in sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya ilişkin prensipleri, toplumun yetimler gibi özel ilgi ve desteğe muhtaç kesimlerine sahip çıkılmasına yönelik tavsiyeleri ile Peygamber Efendimizin bu hususlara dair söz ve uygulamaları koruyucu aile olgusuna bakışta bize dini bir perspektif sunmaktadır.

Öncelikle dinimiz evliliği teşvik etmiş, çok zorunlu olmadıkça boşanmayı hoş görmemiş, nikâhsız beraberlikleri yasaklamış, aile müessesesini kurmaya ve korumaya büyük önem vermiştir. Ayrıca birey, aile ve toplumu olumsuz yönde etkileyen içki, kumar vb. zararlı alışkanlıkları yasak kılmuş, böylece toplum içinde korunmaya muhtaç, kimsesiz ya da terk edilmiş çocukların yer almasının önüne geçmeye çalışmıştır. Bütün tedbirlere rağmen bu olumsuzlukları tamamen ortadan kaldırmanın mümkün olmadığı bir realitedir. Çeşitli sebeplerle aileler parçalanabilmekte ya da çocukların güven ve refahını tehdit eden durumlar meydana gelebilmektedir.

Kur'an-ı Kerim çocukları "hayatın süsü"¹ ve "göz aydınlığı"² olarak tavsif etmektedir. Ellerinden tutulup, hayata hazırlanmayı bekleyen çocuklar duygusal, bedensel ve zihinsel yönden kuru-

¹ Kehf, 18/46.

² Furkan 25/74

nup gözetilmeye muhtaç birer emanettir. Erdemli bireyler ile sağlıklı bir toplum inşa etmenin yolunun çocukların sevgi ve ilgi ile yetiştirilmelerinden, küçük yaşta verilecek değerler eğitiminden geçtiği muhakkaktır. Çocukların fiziksel, zihinsel, sosyal ve ruhsal açıdan sağlıklı gelişebilmeleri, maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için sıcak bir aile ortamına ihtiyaçları vardır. Doğal ve makul olan, her çocuğun kendi aile ortamında ve ebeveyninin yanında yetişmesidir. Bunun sağlanabilmesi için ana-babanın sorumluluklarının bilincinde olması gerektiği gibi, devletin de aileye bu konuda gereken desteği vermesi gerekir. Ancak öz aile şefkatinden mahrum olan çocuklara sahip çıkılması vicdani olduğu kadar insani de bir görevdir. Çeşitli nedenlerle çocukların koruyucu ailenin himayesine verilmesi İslamî inanç ve değerler açısından da önem arz eden bir uygulamadır. Kur'an-ı Kerim'de yetimlerin himaye edilmesi istenmekte³, yetimi itip kakan ve yoksulu gözetmeyen kimseler kınanmaktadır.⁴

Rasulullah Efendimiz de yetimlerin ve toplumun zayıf kesimlerinin bakılıp gözetilmesini ısrarla vurgulamış, bu sorumluluğu yerine getiren kimseleri cennetle ve cennette kendisiyle beraber olmakla müjdelemiştir.⁵ En hayırlı evin, içinde kendisine iyi davranılan bir yetimin bulunduğu ev olduğunu bildirmiştir.⁶

Kur'an-ı Kerim'de Firavun'un zulmünden korumak amacıyla annesinin nehre bıraktığı bebek Musa'nın Hz. Asiy'e tarafından himaye edilip, yetiştirilmesinden söz edilmektedir.⁷ Hz. Asiy'e Musa (as.)'ya koruyucu annelik yapmıştır.

Hız. Peygamber'in, anne ve dedesini kaybettikten sonra amcası ve yengesi tarafından bakım altına alındığı bilinmektedir.⁸ Mekke'de yaşanan şiddetli kıtlık ve kuraklık döneminde Efendimiz, aynı zamanda bir vefa örneği olarak da nitelenebilecek bir tavır sergilemiş; geçim sıkıntısı çekmekte olan amcası Ebu Talip'in

³ Bakara, 2/83, 220; Nisâ, 4/6, 36.

⁴ Mâûn, 107/2-3.

⁵ Buhârî, Talak, 25, Nafakât 1, Edeb 25, 26; Ebu Dâvûd, Edeb, 120, 121, Cihâd 70; Tirmizî, Birr ve sıla, 14.

⁶ İbn Mâce, Edeb, 6.

⁷ Kasas, 27/7-13.

⁸ İbn Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I-IV, Beyrut 1999, I, 204.

yükünü hafifletebilmek için oğullarından Hz. Ali'yi himayesi altına alırken, diğer amcası Hz. Abbas'ın da Hz. Ali'nin kardeşi Cafer'i bakımına almasını sağlamıştır.⁹

Hız. Peygamber'in, eşi tarafından kendisine hediye edilen Zeyd b. Harise'yi kölelikten azad ettikten sonra evlatlık edindiği bildirilmektedir. Fakat evlatlık uygulamasının ayetle ilga edilmesinin ardından¹⁰ Zeyd, Hız. Peygamber'in himayesinde yaşamaya devam etmiş, ailesinin yanlarına alma talebine olumsuz cevap vermiştir.¹¹

Bu örneklerden hareketle diyebiliriz ki İslam'da kimsesiz bir çocuğa sahip çıkmak, bir yetimin başını okşamak, evini ve gönlünü yetimlere açmak, onların maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmak ibadet bilinciyle yerine getirilmesi gereken bir ahlaki sorumluluk olarak kabul edilmiştir. Bir çocuğu sahiplenmek, sadece bedeninin değil ruhunun ihtiyaçlarını da gidermek, onu önce kendisine sonra topluma kazandırmak, kendisi ve çevresiyle barışık, verimli, mutlu bir insan yetiştirmek kutsal bir görev addedilmelidir.

Çocuğun maddi ve manevi ihtiyaçlarının kurum yerine aile marifetiyle karşılanması çocuk refahı açısından bir yandan maslahat kapsamında değerlendirilirken diğer taraftan çocuğun yabancı bir aile yanına yerleştirilmesinin, hem çocuk hem koruyucu aile açısından birtakım mahzurlarının olabileceği de göz ardı edilmemelidir. Çocuğun, aile bireyleri tarafından kötü muameleye, istismara maruz kalabileceği söz konusu edilebileceği gibi¹², ailenin de aralarına yeni katılan yabancı bir çocuktan olumsuz anlamda etkilenebileceğini, özellikle evdeki çocukların bunu kabullenmekte, ebeveynlerini ve evlerini bir başka çocukla paylaşmakta birtakım zorluklar yaşayabileceklerini söylemek mümkündür.¹³

Karşılaşılabilecek bu sorunların giderilmesi için gerekli ön-

⁹ İbn Hişam, *age.*, I, 281-282.

¹⁰ Ahzab, 33/4-5.

¹¹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, I-V, Beyrut 1997, II, 350; İbn Hişam, *age.*, I, 284.

¹² Former ve Pullock (1998) bakım altındaki her beş çocuktan birinin kurum ya da koruyucu aile tarafından cinsel istismara maruz kaldığını tespit etmiştir. Bkz. Erol, Neşe, Şimşek, Zeynep, "Korunma Gereksinimi Olan Çocuklar, Kurum Bakımı ve Koruyucu Aile Sistemi, Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına XX. Sempozyum Sunumları, s. 139.

¹³ Koruyucu aile olmanın getirdiği zorluklar hakkında bkz. Erol, Şimşek, *agt.*, s. 149

lemlerin alınması, inceleme ve denetimlerin usulünce yapılması gerekir. Ayrıca dini açıdan dikkat edilmesi gereken hususlar söz konusudur. Koruyucu aile ile çocuk arasında bir kan bağı veya süt hısımlığı yoksa çocuğun buluş çağına erişmesinden sonra, aile ile çocuk arasındaki ilişki, tesettür ve halvet yönünden mahremiyet kurallarına uygun olmalıdır. Hz. Peygamber çocukların yedi yaşından itibaren ayrı yataklarda yatırılması gerektiğini ifade etmiş,¹⁴ dolayısıyla beden mahremiyeti bilincinin çocuğa kazandırılmasının önemine dikkat çekmiştir. Koruyucu aile kendi çocuğuyla himaye edilen çocuk arasında bu hususta söz konusu hassasiyeti göstermelidir. Çocukların öncelikle yataklarının, mümkünse odalarının ayrı olması İslam'ın öngördüğü mahremiyeti muhafaza bağlamında önem arz etmektedir.

Koruyucu aile ile bakım altına alınan çocuk arasında miras tahakkuk ettirecek derecede bir akrabalık söz konusu değilse, aile dilerse, himaye ettikleri çocuğa mallarından bağışta bulunabilir.¹⁵ Yine mallarının üçte birinden vasiyette bulunarak¹⁶ çocuğa maddi anlamda destek olabilir.

Diyebiliriz ki; aile ihmaline ya da ailesizliğe dûçar olmuş çocukları himaye etmek onlara bir ikram olmanın ötesinde toplumun üzerinde büyük bir mesuliyettir. Birtakım mahzurları sebebiyle dini prensipler açısından uygun bulunmayan evlatlık müessesesiyle koruyucu aile hizmeti kimi zaman birbirine karıştırılabilmektedir. Oysa hukuki birtakım sonuçlar doğuran evlatlık müessesesiyle koruyucu aile uygulaması birbirinden tamamen farklıdır. Bu sebeple dinî hassasiyetleri öne sürerek koruyucu aile hizmetine karşı çıkmanın, merhamet, yardımseverlik, yetimi ve kimsesizi sahiplenme, bir çocuğun geleceğini kurtarma, topluma bir insan kazandırma gibi dinin önemle üzerinde durduğu erdemleri göz ardı etmek anlamına geleceği söylenebilir.

Koruyucu aile bakımı, öz ailenin yerine geçen bir hizmet türü

¹⁴ Ebu Dâvûd, Salat, 26.

¹⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Lübnan 2004, I, 1333; İbn Rüşd, *age.*, II, 314; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I-IV, İstanbul 1984, III, 48.

¹⁶ İbn Mâce, *Vasâyâ*, 5; Şafîî, *age.*, s. 714; İbn Kudâme, *age.*, II, 1388; İbn Rüşd, *age.*, II, 322; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, Lübnan ty., s. 1506; Mevsilî, *age.*, V, 62.

değildir. Kimsesiz çocukların yanı sıra, ailesi olan ve çeşitli nedenlerle bir arada yaşayamayan çocuklara geçici olarak verilen bir hizmet modelidir. Bu itibarla öz ailenin problemlerini giderici yönde çalışmalar sürdürülmeli, aile rehabilite edilmeli, böylece çocuğun en kısa sürede ailesine geri dönüşü sağlanmalıdır. Çocuğun, öz ailesinin yanına dönüşünde aileye uyum sağlayabilmesi için süreç iyi planlanmalı ve gereken önlemler alınmalıdır. Öz ailesinin yanında yaşamını sürdürmesi mümkün olmayan çocuklar için akraba bakımının sağlanmasına öncelik verilmelidir. Çocuğun, hayatını alışkın olduğu bir ortamda devam ettirmesi ve kültürel kimliğini muhafaza edebilmesi bakımından akraba koruması daha uygun olabilir.

Sonuç olarak çocuğun öz ailesiyle görüşmesi ve duygusal bağının sürdürülmesi şartıyla geçici süre koruyucu aile tarafından sevgi ve merhametle himaye edilmesinin İslam dini açısından da desteklenecek bir uygulama olduğu düşüncesindeyiz. Çevremizde bizden, tıpkı Resulullah Efendimizin bir yetim çocuğa buyurduğu gibi¹⁷, “istemey misin senin annen/baban ben olayım?” sorusunu duymayı bekleyen pek çok çocuğun var olduğunu unutmamalıyız.

Oturum Başkanı- Ben de Ülfet Hanım’a çok teşekkür ediyorum bu değerlendirmeleri için. Uyarıları da var, irşadı da var. Çok sağ olsunlar.

Tabii, bu konu hakikaten devletin ilgileceği bir konu mudur, sorusu zaman zaman soruluyor. Kesinlikle devletin ilgilenmesi gereken bir konudur arkadaşlar. Nitekim İslam devletlerinde bunun için çok güzel vakıflar, müesseseler kurulmuş ve o vakıflar tarih boyunca yaşamıştır.

Neden kaynaklanıyor? Peygamber Efendimiz (sav.) buyuruyor ki. “Kim arkada yetim ve borç bırakırsa onlar banadır yani ben onlardan sorumluyum. Bir insan miras bırakıyorsa, varlık bırakıyorsa o da mirasçılarındandır, benim onunla bir alakam yok.”

Bu demektir ki yetimi, yoksulu, fakiri, ihtiyacı olanı, devlet himaye etmek mecburiyetindedir. Devletin böyle bir görevi vardır.

Şimdi, burada açıkça görülüyor ki devlet bir organize yapıdır. Onu fertlerle paylaşmak, fertleri o konuda yardıma davet etmek

¹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, I-VIII, Beyrut 1412,1, 302.

ve böylece insanı insanla muhatap kılmak istiyor. Dolayısıyla burada çok iyi bir organize ile bu işleri başarabilmek büyük maharettir. Bunu devletin fertleri de bu şekilde anlamalı ve sivil toplum bu konuda hakikaten daha duyarlı olmalıdır, organize olmalıdır.

Bizde ne yazık ki sivil toplum bu kadar güçlü değil. Mesela Avrupa'da İsviçre'yi düşünürsek, sivil toplum örgütlerinin üye sayısı, ülke nüfusunun çok üstündedir. Bir kişi kaç tane vakfa, derneğe, kulübe vs'ye üye. Bizde henüz bu derecede değil.

Geçmişte vakıflar bunu hakkıyla ifa etmiş diyebilirim. Hakikaten özellikle Osmanlı medeniyetine baktığımız zaman ülkenin her yerinde, coğrafyanın her yerinde, bu sadece şu andaki Türkiye hudutlarını kapsamıyor o zamanki milyonlarca kilometre arazinin her yerinde vakıflar olduğunu görüyoruz.

Bugün o vakıfların isimleri arşivlerimizde birer birer var, niçin kurulduklarını da görüyoruz. Dolayısıyla bizim bunlardan örnekler almamız da tarihe referans yapmamız da önemli. Ama daha da önemli olan bu konuyu canlı tutan insanlarımız.

İşte onun için şimdi sözü kendisine bırakacağım kıymetli Vedat Yıldız Beyefendi örnek koruyucu aile vazifesini ifa eden hayırhah insanlarımızdan biri. Dolayısıyla o sadece sözle anlatıldığı gibi söz söyleyen biri değil; aynı zamanda sözlerin uygulamasını yapan, eden ve onları yaşayan biri. Onun için şimdi kendisini dinleyeceğiz.

Sözü Vedat Bey'e bırakıyorum.

Buyrun Vedat Bey.

“VAZGEÇME!”

Vedat YILDIZ

Koruyucu Aile

Çok teşekkür ederim Sayın Başkanım.

Bugün burada yapılan çok önemli toplantıya konuşmacı olarak beni de davet ettiğiniz için Diyanet İşleri Başkanlığımıza, KAGEM'in çok değerli nazik, kibar Yönetim Kurulu Başkanı ve üyelerine ayrı ayrı çok teşekkür ediyorum.

Ayrıca tüm mesailerini emeklerini, enerjilerini kimsesizlerin kimsesi olmak için harcayan belki kendi ailelerinden daha çok bu konuya zaman ayıran Sayın Bakanımıza ve Bakanlık personelimize, değerli Genel Müdürümüze, koruyucu aile bölümünün tüm personeline ve bu konuda büyük destek sağlayan değerli Diyanet İşleri Başkanımıza ve teşkilatın tüm üyelerine kendim ve eşim adına sevgi, saygı ve hürmetlerimi sunuyor, çok teşekkür ediyorum.

Onlar gerçekten kutsal bir görev gerçekleştiriyorlar ve bu kutsal görevi başarmalarında Allah onların yardımcısı olsun diyoruz.

Aslında tüm konuşmacılarımız koruyucu aileliği ve koruyucu aileliğin gereklerini çok güzel bir şekilde anlattılar.

Ben de şimdi izin verirseniz, sizleri sıkmadan bir koruyucu ailenin duyguları nelerdir, koruyucu ailelerin yanında yaşayan ve aile tarafından korunan çocuğun duyguları nelerdir onları kısaca sizlerle paylaşmak istiyorum.

14 yıl önce koruyucu ailesi olacağımız çocuğu almak üzere eşimle birlikte Keçiören'deki Atatürk Çocuk Yuvası'na gittik. Ora-

nın bahçesini biliyorsunuz yemyeşildir, sanki bir piknik alanı gibidir. Banklar vardır. Ama nedense oraya giden her insanın içini derin bir hüzün kaplar.

Biz de o banklardan birisine oturduk. O sırada öğretmenler çocukları yoklama yapıyordu. -Hasan? Burda. -Mehmet? Burada. -Mine? Burda. Bu seslerin arasında bir anda kendimden geçtiğimi hissettım. Sanki boyum kısaldı, yaşıım küçüldü ve onların arasında sıraya girmiş gibi oldum. Bekliyorum ki öğretmen “-Vedat, Vedat!” diye seslensin, ben de “buradayım” diyeyim diye bekliyorum.

O anda anladım ki ben onlardan birinin yerinde olabilirdim, onlardan birisi de benim yerimde olabilirdi veya biz onlardan biri olabildik, onlar da burada oturup konuşanlardan birisi olabildi.

Onlarla aramızda sanki gözle görülmeyecek kadar incecik bir çizgi vardı birbirimizin tarafına geçebilmek için. İşte adına kader dediğimiz, kader çizgisi dediğimiz çizgi de herhalde bu olmalıydı.

Çocuk arkadaşlarıyla vedalaştı. Arabanın arka koltuğuna oturtuk ve yavaş yavaş yuvanın dışına doğru hareket ettik.

Dikiz aynasından baktığımda arkamızdan onlarca çocuğun koştuğunu, bize el salladıklarını ve bağırışıklarını gördüm. O arada biz çıkış kapısına kadar gelmiştik. Güvenlik görevlisi görevini yaptı, demir kapıları biz çıktıktan sonra kapattı ve oradaki çocuklar demir kapının gerisinde kaldılar.

Değerli katılımcılar!

İşte burada bugünkü toplantıyı düzenleyen kişiler ve hepimiz istiyoruz ki o demir kapıların arkasında çocuklar kalmasın. O demir kapıların arkasındaki çocukların hepsi dışarı çıksın, hepsinin birer ailesi olsun; hepsinin bir bakıcısı, bir koruyucusu olsun. Kendilerini çok seven birer anne ve babaları olsun. Bunları da kim yapacak? Sizin gibi hayırseverler, insan olan insanlar yapacak. Bunun için hepinize tekrar çağrıda bulunuyoruz ki o demir kapıların arkasındaki insanları, çocukları lütfen yalnız bırakmayın.

Eve geldik, “*bize nasıl hitap etmek istersin?*” diye sorduk. Öyle ya, amca mı, teyze mi, anne baba mı diyerek hitap etmek ister diye sorduk. Hiç tereddütsüz anne baba diye hitap etmek istediğini söyledi. Biz o günden bu güne kadar 14 senedir ona kızım dedik, o da bize anne baba diye hitap ediyor.

O akşam soframıza bir tabak daha ilave edildi. Hani hep dua ederiz ya, Allah'ım soframızdan bir tabağı eksik etme de bir tabak daha ilave et diye. İşte o akşam o bize nasip oldu ve soframıza bir tabak daha ekledik. Onu sofranın başköşesine oturttuk.

Bu arada hâlâ o başköşede oturuyor Sayın Başkanım.

Onu başköşeye oturttuk ve yemeğimizi yedik.

Değerli Dostlar!

Allah'ın size verdiği bir evi, bir lokmayı, bir nimeti gerçekten yine size Allah'ın emaneti olan birisi ile paylaşmanın keyfini, lezzetini, mutluluğunu kelimelerle anlatmak mümkün değildir. Bunu ancak yaşayıp hissetmek gerekir. Bu duyguyu sözle anlatmak mümkün değil. Hatta eşim diyor ki; onun yediği her lokma sanki benim boğazımdan mideme bal kaymak gibi gidiyor.

Sonra ilkokula başladı. Okul hayatı ile birlikte toplumla yüzleşmeler başladı. Toplumla yüzleşmeler başlayınca problemler de başladı. Niye diye soracaksınız tabii ki. Toplumun yanlış algılamalarından, toplumun onları ikinci sınıf insan gibi görmesinden, birçoğunun önyargı ile bakmasından, çocukların belki geçmiş yaş dönemine göre daha farklı düşüncelerinden, insanların her şeyi farklı görmesinden yanlış anlaşıldı.

Şimdi, toplumun bütün fertlerine buradan seslenmek istiyorum. Ey Komşular, Öğretmenler, Okul Müdürleri, Veliler Ana-baba yokluğu çekmemiş Yaşıt Çocuklar, Hemşireler, Doktorlar, Güvenlik Görevlileri, hele hele Akrabalar!

Bu çocuklar yalnızca koruyucu aileye emanet edilmiş çocuklar değil, bu çocuklar hepimizin çocukları.

Burada saydığım toplum katmanlarıyla olan problemlerin çoğu Sayın Bakanımız ve ekibinin getirdiği yeni koruyucu ailelik anlayışı sayesinde çözüme ulaşmış olsa da aman ne olur hepimiz çok hassas ve dikkatli olalım.

Hele hele medya! Ey Medya, sen çok dikkat et! Yurtlarda, yuvalarda olan bir küçücük münferit olayı günlerce anlatıp sabah akşam gazetelerde yayınlayıp bütün çocuklara mâl etme. Bütün çocukları sanki kötü yola düşmüş gibi, hırsızmış gibi topluma lanse etme. Medya sen bunları yapabilirsin. Abuk sabuk diziler oynatıp da çocukları ikinci sınıf insanmış gibi ya da ezik muamelesi görü-

yormuş gibi algılattığın, duygu sömürüsü ile reyting yapan dizileri sakın oralarda oynatma.

Koruyucu aileler anlatıyor: Sabah annesinin kurdelesini bağlayıp da okula gönderdiği çocuk okuldan kıpkırmızı suratla geri geliyor, Ailesine *oldu evladım*, diye soruyor çocuğa. Gazetelerdeki iğrenç olayları okuyan veliler çocuklarına bir *daha o yuva çocuğu ile görüşme*, diye tembih etmişler. Çocuk da okula gitmek istemiyor, okuldan kaçıyor. Vicdan sahibi toplum kesimleri lütfen daha dikkatli olalım.

Değerli dinleyiciler,

Şimdi sizleri sıkmadan ve sizlerin daha fazla zamanını almadan çocuğumun duygularını yazdığı, birçok derneğin ve yurtdışındaki derneklerin de baş sayfalarında yer verdikleri bir yazıyı sizlerle paylaşmak istiyorum. Yıllar önce yazılmış bu yazıyı tüm bu çocukların yazdığı bir yazı olarak dinlemenizi de rica ediyorum. Yazının başlığı; Vazgeçme!

“Yazmak çok zor” diyor başlangıçta. Sonra, “Ama insanların ve kurumların bizleri anlaması için elimden geleni yapmaya çalışacağım. Duyduğum kadarıyla öz ailem ben küçükken boşanmışlar ve ben annemde kalmışım. Annem daha sonra alacağım diyerek bizleri bir komşuya bırakmış ve sonra da almamış.”

Fark ettiyseniz sözüne duyduğum kadarıyla diye başladı.

“Bir insana en zor gelen şey geçmişini bilmemesidir. Ne olduğunu, kimin kanını taşıdığını bilmemesi... İnsan kızıyor. Her şeye, herkese isyan etmek istiyor Kendi yaşatlarının tokasını veya kıyafetlerini kısken nacağına onların ailesini kısıkanıyor. Ama sonraları yaşadıkça bunların hiçbirinin benim suçum olmadığını anladım. Beni bana küstüren aslında onlarmış.

Ben kendime hep şu soruyu sordum: Neden ben? Cevabı yok ve olmayacak da.

İşte, bunu anladığın zaman kaderi öğreniyorsun.

Hayat sana birçok şey öğretir. Kimisi bunu ailesi yanındayken kimisi de yalnızken öğrenir Yalnızken öğrenilen yolların bazıları engebeli, bazıları da bataklıktır.

Ben küçükken sadece iki şansım olduğunu düşünmüştüm; ya kötü bir hayatım olacak ya da belki bir hayatım bile olmayacaktı. Ama sevginin bana öğrettiği en güzel şey üçüncü bir yoldu; sevginin yolu.

En büyük korkum yeniden yuvaya bırakılmaktı.

Koruyucu ailemi bilerek, bilmeyerek çok üzdüm. Her şeyimle onları hırpaladım ama onlar vazgeçmedi benden. Bir an olsun vazgeçmediler. Böylece sevginin yolunun vazgeçmemekten geçtiğini öğrendim.

Demek ki benden de vazgeçmeyenler vardı hayatta.

Aslında “anne” kelimesinin çok kutsal bir kelime olduğunu öğrendim. Sadece anne olmayı başaranlara verilen cennetten çıkmış bir isim olduğunu.

Şimdi düşünüyorum da orada bir sürü çocuk var ve ben ailemin yanındayım. Gerçekten gerçek dediğim beni seven bir ailenin yanında. Bilerleri sizden bu kadar vazgeçiyorsa siz onlardan neden vazgeçmeyesiniz ki? Hatta bu gerçek aileniz olsa bile!

Kimisine vermesede Allah, bana dört yapraklı bir yonca sundu. Bu dört yaprak; anne, baba, ev ve en önemlisi sevgi idi. Belki sevgiden de öte bir aşktı. Biz üç kişi her şeyimizle birbirimizi kabul ettik ve yeni bir hayata başladık.

Umarım Allah’ım orada bulunan sevgiye aç her çocuğa dört yapraklı bir yonca sunar.”

Değerli dostlar o şimdi 21 yaşında. Evlendirdik, evini tuttuk, elimizden geldiğince eşyalarını aldık ve Sayın Genel Müdürüm bilmiyorum örneği var mı ama artık koruyucu aileye bir torun geliyor. Bu arada bunu haber vereyim.

Efendim, çocuklar için desteklerinizi, yardımlarınızı bekliyoruz. Hepinize saygılar sunuyor, çok teşekkür ediyorum.

MÜZAKERELER

Oturum Başkanı- Efendim biz de çok teşekkür ederiz. Bu gerçekten hayatın içinden olan bir anlatım. Sonunda okunan mektup da her şeyi anlatmaya yetiyor.

Konuşmacılarımız vaktinde bitirdi, bunun için hepsine müteşekkirim. Ama zaman da ayırılım sizlere bir süre. Katkı sağlayacak olanlar vardır, sorusu olanlar vardır ama ben izin verirseniz burada Sayın Başkanımızın eşleri, yıllardır bunun hamisi durumunda olan biri kendisi. Hatice Görmez Hanımefendi'ye ilk sözü vermek istiyorum eğer mümkünse. Bundan çok memnun oluruz.

Hatice GÖRMEZ- Bismillahirrahmanirrahim. Çok Saygıdeğer Hocam, Ankara dışından gelen Çok Saygıdeğer Hoca Hanımlarımız, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığımızın çok Saygıdeğer Mensupları!

Ben gerçekten bugün sözün tükendiği yerdeyim. Allah razı olsun çok güzel bir buluşma oldu, çok güzel bir başlangıç oldu.

Bu hayırlı başlangıcı Rabbim inşallah hayırla sonuçlandırır ve devam ettirir. İnşallah hayırlı ürünler, hayırlı verimler almayı nasip eyler.

Ben şunu ifade etmek istiyorum: Gerçekten Sayın Hocamız, Başkanımız konuşmalarında Hz. Peygamberimizin koruyucu aileliğinin ilk örneği olarak Bişr bin Akrabe'yi anlatmıştı. Aslında ben daha da başlara gitmek istiyorum. Kur'an-ı Kerim bizlere aslında koruyucu annelik yapan, yetim evlatlara himayelik yapan çok güzel isimlerden bahsediyor. Hz. Musa'nın annesinden bahsediyor, Hz. Musa'yı Firavun'un

sarayında yetiştiren Hz. Asiye'den bahsediyor. Hz. Meryem'i, Allah Teâlâ'nın ifadesiyle nadide bir çiçek gibi yetiştiren Hz. Zekeriya'dan bahsediyor. Sonra bizim diğer peygamberlerimizin hayatlarındaki, bu yoldaki çabaları, ailelerinin çabaları, Peygamber Efendimizin hayatında Hz. Aişe'den önce Hz. Hatice'nin hem kendi yetimlerine hem ümmetin yetimlerine kucak açması, ayrıca Peygamber Efendimizin de yine hem kendi evlatlarına hem Hz. Hatice validemizin evlatlarına kucak açması, Hz. Fatma annemizin kendi evlatlarının yanında nice yetim çocukları bağrına basıp onların ihtiyaçlarını gidermesi, Hz. Aişe validemizin çocuğu olmadığı hâlde nice nice sahabeden, tabiinden hanımefendi ve beyefendi ilim adamları yetiştirmesi bizler için onlardan gelen birer kutlu emanet, bizlerin de omuzlaması gereken kutlu bir emanet gibi görüyorum onların örnekliliğini.

Aksi takdirde Kur'an-ı Kerim'de bunların zikredilmesi, İslam tarihinde bunların zikredilmesi sadece bazılarının dediği gibi “*Esâtîru'l-Evvêlîn*” olurdu. Bunlarda mutlaka bizim kendimizin de alacağı dersler vardır.

Bu sebeple bu hayırlı başlangıç konusunda ben buradaki her davetlimizin, her misafirimizin inşallah bu işte ben de varım diyerek yapabileceği her ne varsa bizlere destek olmasını rica ediyorum.

Ayrıca şu anda misafirlerimizin büyük çoğunluğu zannedersem Diyanet camiasından ve vaaz eden minber ve mihrap görevlisi insanlarımız. Konuşmak -biz insanız- her zaman kolaydır, anlatmak, tebliğ etmek, birilerinden istemek; ama yapmak var ya işte bugün onun günüdür sevgili misafirlerimiz.

Bugün “biz de bu konuda ne yapabiliriz?” sorusunu kendimize özellikle sormanın günüdür. Hatta sizler biliyorsunuz benim anlatmama, söylememe, hatırlatmama gerek yok ama bizim çok güzel din âlimlerimiz, minber ve mihrap görevlilerimiz bir hususu anlatacakları zaman önce kendi hayatlarında tatbik ederlermiş, eğer başarıyorlarsa cemaate sunarlarmış.

İşte, bugün onun günü diyorum ben. Kendi nefsim için de söylüyorum; eğer gücüm, kuvvetim yerindeyse, yapabileceksem bu yolda bir adım atmayı Rabbim bana da nasip etsin diyorum. Bu yolda aslında sayın yetkililerimizin hedeflediği sayı çok da yüksek değil. Aslında bir koca camianın başka kimseye bile gerek kalma-

dan zaten, 100 bin personeli olan camianın bu 14 bin çocuğuma za kucak açması işten dahi olmamalı diyorum.

Bu sebeple tabii zor bir görev, zor bir emanet, zor bir sorumluluk ama inanıyorum ki eciri de çok büyük olacaktır. İnanıyorum ki artıları, Allah katında değeri de çok büyük olacaktır. Hz. Asiyе'nin Allah Teâlâ'dan istediğı, Rabbim bana cennetinde bir ev yap misalinde olduğı gibi Allah Teâlâ da inşallah bu hayırlı yolda giden tüm kardeşlerimize cennetinde nice nice aileler, köşkler, yuvalar nasip edecektir diyorum.

Bu yolda inşallah hep birlikte çalışmak için bismillah demeyi istiyorum.

Ben şunu da sormak istiyorum eğer uygun görürseniz hem Sayın Genel Müdürümüze hem buradaki misafirlerimize. Bu projeler büyük bir heyecanla başlıyor, büyük bir aşkla, iştiaikle başlıyor ama maalesef pek çok hayırlı işler gibi zamanla akamete uğrayabiliyor, zamanla üzeri küllenebiliyor, aynı heyecan devam etmeyebiliyor. Eğer mümkünse bir denetleme veya bir takip komitesi kurulsa, hem Kurumdan hem işbirliği yaptığı diğer Diyanet Vakfı gibi kurumlarımızdan bu komitede üyelerimiz gönüllü olarak arkadaşlarımızın neler yapığının hangi aşamaya geldiklerinin, hangi hizmetlerin önünü açtıklarının bir nabzını tutsalar, zaman zaman onlarla istişarelerde bulunsalar...

Ben sonucun çok daha hayırlı ve çok daha başarılı olacağı kanaatindeyim âcizane.

Eğer bunu da değerlendirsek inşallah Rabbim hayrımızı daha kat kat artıracaktır diyorum.

Emeğı geçen herkesten, başta Bakanımız Hanımefendi olmak üzere Bakanlığımızın çok değerli mensuplarına bu işe gönül vermiş gönül elçilerine ve bu işi organize eden Vakfımızın güzide kuruluşu KAGEM'deki arkadaşlarımıza ve onların gönül elçilerine ve buradaki bütün sivil toplum örgütlerinden, dostlardan, ahabplardan buraya gelmiş olan tüm misafirlerimize geldiklerinden dolayı teşekkür ediyor, Allah razı olsun diyorum.

Allah'a emanet olun.

Oturum Başkanı- Çok teşekkür ediyoruz biz de kendilerine. Sağ olsunlar.

Şimdi söz almak isteyen kardeşlerimiz varsa soru sormak isteyen onlara söz vermek istiyorum.

Bir Katılımcı- Koruyucu aile olmak isteyen insanlar himayeye aldığı çocuklar buluş yaşına erdikten sonra veya “yedi yaşına gelince odalarını ayırın” mantığından yola çıktığımızda bu çocuklar ayrı odalarda kalacaklarsa aile ne derece koruyucu aile olacaktır?

Daha önceki aile yapımız geniş aileydi. Evet, Hz. Musa’ya Asiye Hanım baktı ama onların etraflarında bir sürü insan vardı. Şu çekirdek yapılı aile kapsamında koruyucu aile olmak isteyen insanlara helal ve haramlık konusunda açıklama konusunda yetersiz kaldığımızı düşünüyorum. Bu anlamda biraz daha geniş bir açıklama yapabilir misiniz?

Ülfet GÖRGÜLÜ- Çocukların belli bir yaşa geldiklerinde yatmalarının ayrılmasına dair efendimizin yaptığı uyarı şu anda bizim kendi çocuklarımız için de geçerli bir uyarı. Dolayısıyla burada evi ayırmadan değil yatağı ayırmadan, farklı cinste çocuklar ise evimiz de müsaitse odalarını ayırmaktan söz ediyoruz. Zaten yaptığımız bir şey bu bizim.

Sayın Hatice Hanım kardeşimin de ifade ettiği gibi, koruyucu aile olmak kolay bir şey değil. Bir fedakârlığı gerektiriyor. Evimizde dikkat edeceğimiz bazı hususlar olacak, bu hassasiyetleri gözeteceğiz ama işin ecir kısmını ve bir insanın hayata kazandırılmasını düşündüğümüzde o zaman o fedakârlığı seve seve yapmak durumundayız. Koruyucu aile adaylarına da bunu ifade etmemiz, izah etmemiz gerekiyor.

Oturum Başkanı- İzninizle bir soru daha alalım, bitirelim. Epey zaman oldu, işi olanlar da var. Öyle yapalım inşallah.

Bir Katılımcı- Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Koordinatörüyüm.

Ülfet Hocama bir sorum olacak. Dinî danışmanlar olarak bize konunun en çok dinî yönü sorulacaktır. Buna göre bizimle süt ve kan bağı olmayan ve buluşa ermeden önce evimize aldığımız çocuklar Nur Suresi 31’inci ayette sıralanan mahremler grubuna dâhil olabilir mi? Bununla ilgili yeni açıklamalar, yeni izahlar var. Din İşleri Yüksek Kurulumuzun bu konuda bir çalışması var mıdır?

Teşekkür ediyorum.

Ülfet GÖRGÜLÜ- Nur suresinin 31. ayetinde geçen “ev ma melek et eymanuhunne” yani “ellerinin altında bulunanlar” ifadesiyle

ilgili olarak yeni yaklaşımlar var. Kurulda bazı hocalarımızla da bu konuyu istişare etmiştik. Fakat ayette işaret edilenler evdeki hizmet edenler olup onların statüsü farklıdır. Dolayısıyla himaye altına alınan çocukları bu kategoride değerlendirmek uygun olmaz. Ayetin devamında henüz kadınların mahremiyetine vakıf olmayan çocuklar da zikredilmiştir. Ancak buluşa erdikten sonra tesettür ve mahremiyetle ilgili ölçüler gözetilmelidir.

Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı- Şimdi Ülfet Hanım'ın ifade ettiği şey Din İşleri Yüksek Kurulunda görüşüldü, üzerinde çokça duruldu. Hatta Bakanlığımıza da bu konu zannediyorum yazılı olarak genişçe ulaştırıldı. İslamî mahremiyet noktasında, sizin sorduğunuz tarzda evin hizmetçisi gibi değil; evde müstakil bir fert, şahsiyeti olan bir insan olarak İslamî hassasiyet, kız ise ona göre, erkek ise ona göre muamele görmesi yönündedir. Bu konuda Din İşleri Yüksek Kurulunun karan var. Onu da belirtmek isterim.

Şunu söyleyeyim, Sayın Genel Müdürümüz de onaylayacaktır sanırım, bu konularda teknik olarak veya Bakanlığın yetkili-si olarak veya bu iş birliklerinin sonucu olarak tereddüt ettiğiniz her konuyu telefonla veya maille veya danışma hattından Bakanlığa dilediğiniz zaman sorma imkânına sahip olduğunuzu zannediyorum. Evet, öyle olduğu söyleniyor.

Bu çok faydalı bir toplantı oldu doğrusu. Sorularınız da konuyu çok daha iyi anlaşılır hâle getirdi. Muhakkak sorular bitmez. Soru zaten öğrenmenin çok önemli bir unsurudur. Faydalı soru ilmin yarısıdır denir malum. Tabii, doğrusu hepimizin zamanı da sınırlı. Belli görevleri olan arkadaşlarımız var. Onun için ben bu oturumu burada kapatmış olacağım ama belki soracak olanlar ayrıca yetkililerle birebir görüşüp sorma imkânına da sahip olabilir.

Evet, çok teşekkür ederim hepinize.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Biz ona iki göz, bir dil, iki dudak vermedik mi; iki apaçık yolu (hayır ve şer yollarını) göstermedik mi? Fakat o, sarp yokuşu aşamadı. Sarp yokuşun ne olduğunu sen ne bileceksin? O tutsak bir boynu çözmek (köle azat etmek)tir. Yahut şiddetli bir açlık gününde kendisiyle yakınlığı olan bir yetimi yahut yerde sürünen bir yoksulu doyurmaktır.

BELED, 90/8-16

“Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir.”

TİRMİZİ, “SILA”, 15

KORUYUCU AİLE ÇALIŞTAYI SONUÇ BİLDİRGESİ

İnsan hayatının en önemli ve hassas evrelerinden birisi olan çocukluk dönemi, sevgi, şefkat, ilgi ve ihtimamla tamamlanması gereken bir süreçtir. Bütün bu işlevler, sağlıklı bir aile ortamında tam olarak gerçekleşmektedir. Ancak ne yazık ki bu dönemde anne, baba yahut her ikisinin yokluğu, telafisi imkânsız kayıplara yol açabilmektedir. Bu kayıpları telafi etme ve yetimçocukları kalıcı hasarlar bırakmadan himaye ederek toplumun bir parçası haline getirme çabası toplumları daima yeni çözümler üretmeye sevk etmiştir.

Dünyaya gelen çocuklar ailelerine, ailesini kaybetmiş yahut farklı sebeplerle ailesi tarafından bakılıp yetiştirilemeyen çocuklar ise bütün topluma ve devlete emanettir. Aile çocuğun hayatında, karakterinin oluşmasında, şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Doğal ve makul olan, her çocuğun kendi aile ortamında ve ebeveyninin yanında yetişmesidir. Ancak öz aile şefkatinden mahrum olan çocuklara sahip çıkılması da insanî ve toplumsal bir sorumluluktur.

Tarihî kayıtlar, yetimlerin himayesi konusunda üretilen farklı modellerin varlığını göstermektedir. Modern dönemde yetim çocukların bakımı öncelikle devlet gözetimi altındaki kurumlar tarafından üstlenilirken, son yıllarda kurum bakımı yerine yetimlerin aile yanında bakımları önem kazanmıştır. Buna bağlı olarak koruyucu aile uygulaması sadece Türkiye’de değil dünyada farklı coğrafyalarda da tercih edilen bir yöntem olmaya başlamıştır. 2014 yılı Aralık ayı verilerine göre Türkiye’de kurum bakımı altında halen 12.171 çocuk bulunmaktadır. Koruyucu aile yanında bakımı sağlanan çocuk sayısı 4.008 iken, koruyucu aile sayısı 3.283 olarak açıklanmıştır.

Türkiye Diyanet Vakfı KAGEM tarafından Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı işbirliği ile 2013 yılından bu yana Koruyucu Aile Projesi başlatılmış; özellikle uygulamanın dini yönüyle ilgili olarak muhtelif bölgelerde paneller ve bilgilendirme toplantıları gerçekleştirilmiş, ayrıca “*Koruyucu Aile Olmak - Hz. Peygamber’den Günümüze Yetimlerin Himayesi-*” başlıklı kitap yayımlanarak konunun muhataplarına ulaştırılmıştır.

Ancak İslam dini açısından yetimlerin himayesi konusunda herkesçe bilinen teşviklerin yanı sıra hem teorik hem de uygulama boyutunda zaman zaman medyaya da yansıyan farklı görüşlerin varlığı devam etmektedir. Bu bağlamda, akademisyen ve uzmanlardan oluşan yetkin bir müzakere heyeti tarafından konunun ele alınması, özellikle Hz. Peygamber döneminde ve İslam toplumlarında geliştirilen farklı uygulamaların ortaya konulması ve tarihî tecrübeyle birlikte hukukî normların interdisipliner bir anlayışla incelenmesi zarureti doğmuştur.

Bu amaçla 14 Şubat 2015 Cumartesi günü Ankara TDV İLK SAY Salonunda “*Dini Durum ve Tarihsel Tecrübe*” alt başlığı ile KORUYUCU AİLE ÇALIŞTAYI gerçekleştirilmiştir. 4 oturum şeklinde gerçekleştirilen çalıştayda, “*Kur’ânî Söylemde Yetim Kavramı ve Anlam Alanına Dair Tefsirî Bir İnceleme*”, “*Hz. Peygamber Döneminde Yetim ve Kimsesiz Çocukların Himaye Edilmesi*”, “*İslam Hukuku Açısından Yetimlerin Himayesi*”, “*İslam Topluluklarında Koruyucu Aile Uygulaması*”, başlıklı tebliğler sunulmuş ve müzakere edilmiştir. 20 akademisyen ve uzmanın katıldığı müzakereler neticesinde ortak bir bildirgenin hazırlanması ve aşağıdaki hususların kamuoyuyla paylaşılması uygun görülmüştür:

1- Son yıllarda hem çeşitli nedenlere bağlı olarak artan göç hareketleri hem de aile yapılarındaki hızlı değişimler gelecekte ailesiz büyüyecek çocuk sayısının katlanarak çoğaldığını göstermektedir. Bu bakımdan koruyucu ailelik uygulamasının, Diyanet İşleri Başkanlığının sosyal içerikli din hizmetleri çerçevesinde hikmetli bir dil ve üslupla etkin bir biçimde topluma sunulması önem arz etmektedir.

2- Koruyucu Aile uygulamasına yönelik toplumda var olan çekince ve hassasiyetlere karşılık, nassların bağlayıcı verilerini ve fıkah birikimini de göz önüne alarak, bizim kültür ve coğrafyamıza has yapıcı, olumlu yorumların getirilmesi pek çok sorunun çözümünü kolaylaştıracaktır.

3- Yeni durumların ortaya çıkardığı toplumsal sorunlara cevaplar üretmek üzere İlahiyat Fakültelerinin müfredatına “sosyal hizmet uzmanı, manevî bakım uzmanı” yetiştirecek seçmeli derslerin eklenmesi alana yeni bir soluk getirecektir.

4- Toplumda saygın bir konumu olan Diyanet ve İlahiyat camiasının, konunun dinî yönüyle ilgili olarak toplumu aydınlatmalarının ve teorik çerçevede ürettikleri katkının yanı sıra bizzat koruyucu aile uygulamasına katılarak örneklik sergilemeleri büyük öneme sahiptir.

5- Koruyucu Aile yönetmeliğinin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından tekrar gözden geçirilerek Diyanet İşleri Başkanlığı ile ortak bir dil ve hizmet stratejisi belirlenmesi, Koruyucu Aile uygulamasının daha etkin bir şekilde yürütülmesi bakımından önem taşımaktadır.

6- Koruyucu aile adaylarına Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca verilen eğitimlere ek olarak Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından da bu işin sorumluluğunu ön plana çıkaracak bir dini eğitim verilmesi çok yararlı olacaktır.

Kamuoyuna saygıyla arz ederiz.

TDV KAGEM

<i>Yard. Doç. Dr.</i> Abdullah BAY	<i>Prof. Dr.</i> Abdurrahman KURT	<i>Doç. Dr.</i> Ayşe Esra ŞAHYAR
Ayşe Nur MUTLU	Bedriye YILMAZ	<i>Prof. Dr.</i> Büyüamin ERUL
<i>Doç. Dr.</i> Halil ALTUNTAŞ	<i>Prof. Dr.</i> Halil İbrahim ACAR	<i>Prof. Dr.</i> Hasan ELİK
Hatice GÖRMEZ	Hicret TOPRAK	<i>Prof. Dr.</i> İsmail Hakkı ÜNAL
<i>Prof. Dr.</i> Kaşif Hamdi OKUR	<i>Prof. Dr.</i> M. Saim YEPREM	<i>Dr.</i> Muhlis AKAR
<i>Doç. Dr.</i> Ömer BAŞKAN	Sezer KATIRCIOĞLU	<i>Prof. Dr.</i> Şaban Ali DÜZGÜN
<i>Prof. Dr.</i> Tahsin ÖZCAN	<i>Doç. Dr.</i> Ülfet GÖRGÜLÜ	

**"KORUYUCU AİLELİK" UYGULAMASI İLE İLGİLİ
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU GÖRÜŞÜ**

*T.C. BAŞBAKANLIK
Diyamet işleri Başkanlığı*

Tarih : 24.12.2013

Sayı : 69942030-105-1112

Konu : Dini Soru

İslam dini evliliği teşvik ederek, çok zorunlu olmadıkça boşanmayı hoş ırmeyerek, nikahsız beraberlikleri yasaklayarak aile müessesesini kurmaya ve korumaya büyük önem vermiştir. Ayrıca birey aile ve toplumu olumsuz yönde etkileyen içki, kumar vb. zararlı alışkanlıkları yasak kılmış, böylece toplum içinde korunmaya muhtaç, kimsesiz ya da terk edilmiş çocukların yer almasının önüne geçmeye çalışmıştır. Bütün tedbirlere rağmen bu olumsuzlukları tamamen ortadan kaldırmanın mümkün olmadığı bir gerçektir. Çeşitli sebeplerle aileler parçalanabilmekte ya da çocukların güven ve refahını tehdit eden durumlar meydana gelebilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de yetimlerin himaye edilmesi istenmekte (Nisa, 4/6, 36) yetimi itip kakan ve yoksulu gözetmeyen kimseler kınanmaktadır. (Maun, 107/2-3) Resulullah Efendimiz de yetimlerin ve toplumun zayıf kesimlerinin bakılıp gözetilmesini ısrarla vurgulamış, bu sorumluluğu yerine getiren kimseleri cennetle ve cennette kendisiyle beraber olmakla müjdelemiştir. (Buhari, Talak, 25, Nafakat 1, Edeb 25-26)

Kur'an-ı Kerim, çocukları "hayatın süsü" (Kehf, 18/46) ve "göz

aydınlığı” (Furkan, 25/74) olarak tavsif etmektedir. Çocuklar duygusal, bedensel ve zihinsel yönden korunup gözetilmeye muhtaç birer emanettir. Erdemli bireyler ile sağlıklı bir toplum inşa etmenin yolunun çocukların sevgi ve ilgi ile yetiştirilmelerinden, küçük yaşta verilecek değerler eğitiminden geçtiği muhakkaktır. Çocukların fiziksel, zihinsel, sosyal ve ruhsal açıdan sağlıklı gelişebilmeleri, maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için sıcağı bir aile ortamına ihtiyaç vardır. Doğal ve makul olan, her çocuğun kendi aile ortamında ve ebeveyninin yanında yetişmesidir. Bununla birlikte öz aile şefkatinden mahrum olan çocuklara sahip çıkılması, çeşitli nedenlerle çocukların koruyucu ailenin himayesine verilmesi İslami inanç ve değerler açısından önem arz eden bir uygulamadır.

Peygamber (sav), en hayırlı evin, içinde kendisine iyi davranılan bir yetimin bulunduğu ev olduğunu bildirmiştir (İbn Mace, Edeb,6). Söz konusu ayet ve hadislerden hareketle, İslam’da kim-sesiz bir çocuğa sahip çıkmak, bir yetimin başını okşamak, evini ve gönlünü yetimlere açmak, maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmak tıpkı ibadet bilinciyle yerine getirilmesi gereken bir ahlaki sorumluluk olarak kabul edilmiştir. Bir çocuğu sahiplenmek, sadece bedeninin değil; ruhunun ihtiyaçlarını da gidermek, onu önce kendisine sonra topluma kazandırmak, onu kendisi ve çevresiyle barışık, verimli, mutlu bir insan olarak yetiştirmek dini-sosyal bir görev addedilmelidir.

Bununla birlikte uygulamada dini açıdan dikkat edilmesi gereken hususlar söz konusudur. Koruyucu aile ile çocuk arasında bir kan bağı veya süt hısımlığı yoksa çocuğun buluş çağına erişmesinden sonra, ilişkileri tesettür ve halvet yönünden mahremiyet kurallarına uygun olmalıdır. Hz. Peygamber çocukların yedi yaşından itibaren ayrı yataklarda yatırılması gerektiğini ifade etmiş (Ebu Davud, Salat, 26), dolayısıyla beden mahremiyeti bilincinin çocuğa kazandırılmasının önemine dikkat çekmiştir. Koruyucu aile kendi çocuğuyla himaye edilen çocuk arasında bu hususta söz konusu hassasiyeti göstermelidir.

Koruyucu aile bakım altına alınan çocuğa kendisi hayatta iken bağışta bulunabileceği gibi, aralarında miras tahakkuk ettirecek

derecede bir akrabalık söz konusu değilse mallarının üçte birinden vasiyette bulunarak (Mevsili, age., V,62) çocuğa maddi anlamda da destek olabilir.

Koruyucu aile bakımı, birtakım mahzurları sebebiyle dini prensipler açısından uygun bulunmayan evlatlık müessesesi- sin- den farklılık arz etmektedir. Bu sebeple dini hassasiyetler koru- yucu aile olmaya; merhamet, yardımseverlik, yetimi ve kimsesizi sahiplenme, bir çocuğun geleceğini kurtarma, topluma bir insan kazandırma, nesil emniyetini sağlama gibi dinin önemle üzerinde durduğu erdemlerin yaşatılmasına engel görülmemelidir.

Kısaca, çocuğun öz ailesiyle görüşmesi, duygusal bağının sür- dürülmesi ve zikredilen diğer şartlara uyulması kaydıyla geçici sü- re koruyucu aile tarafından himaye edilmesi dinen teşvik edilen bir husustur.

KORUYUCU AİLE ADAYLARI İÇİN BİLGİLENDİRME

Koruyucu Aile Hizmeti, Ülkemizde Bakanlığımız tarafından sürdürülen bir hizmet olup bu hizmetten korunma altına alınan, öz ailesi yanında bakılamayan ve evlat edindirilemeyen çocuklar yararlanmaktadır.

Çocukların sağlıklı gelişebilmeleri için kendilerini koruyacak, sevecek, destekleyecek ve güven sağlayacak sıcak bir aile ortamına ihtiyaçları vardır. Çocukların yeterli sevgi ve ilgi gördükleri, gereksinimlerini düzenli olarak karşılayabildikleri, aidiyet ve güven duygularını hissettikleri aile ortamında yetişmeleri, sağlıklı bir birey olabilmeleri için bu ihtiyaçlarını ancak küçük yaşta karşılanmasıyla mümkün olacaktır.

Koruyucu aile hizmeti, çeşitli nedenlerle öz ailesi yanında bakımları bir süre için sağlanamayan çocukların, kısa veya uzun süreli olarak, anne-baba özelliklerini taşıyan, ücretli veya gönüllü statüsündeki uygun aile ya da kişilerin yanında devlet denetiminde bakımları sağlanmasıdır.

2 Eylül 1990 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesinde; çocuğun öncelikle ailesi yanında, bu mümkün olmadığı takdirde ise uygun bir aile ortamı içinde yaşamını sürdürmesi ve gelişmesi hakkına özel bir yer verilmektedir. Ülkemizin de imzalamış olduğu bu Sözleşme ile Koruyucu Aile Hizmeti daha da önem kazanmıştır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi ile vurgulanan Koruyucu Aile Hizmetimin dayanağı Türk Medeni Kanunumun 347.maddesi ile

24.05.1983 tarih ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 23. maddesidir. Koruyucu Aile Hizmeti 14.12.2012 tarih ve 28497 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Yönetmeliğe uygun olarak yürütülmektedir.

Kurum bakımı altında bulunan çocukların, öz ailelerinin koşulları iyileşinceye kadar birebir ilgi ve sevgiyle büyüyebileceği başka bir ailenin yanında bakımlarının sağlanması sağlıklı gelişimleri açısından önemlidir.

Koruyucu Aile Yönetmeliği'nin yapılan yeni düzenlemeler ile 14.12.2012 tarihinde yürürlüğe girmesinin ardından, Koruyucu Aile Hizmetinin tanıtımı ve yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar kapsamında, Cumhurbaşkanımızın eşleri Sayın Emine Erdoğan Hanımefendi'nin himayelerinde yürütülen Bakanlığımız Gönül Elçileri Projesi, ilk konu olarak "Koruyucu Aile Hizmeti" bağlamında tanıtılmıştır.

Projenin "Koruyucu Aile" konulu etkinliği 19.12.2012 tarihinde Ankara'da İl Mülki İdare Amirlerinin eşlerinin de katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıyı takiben İl Müdürlüklerimizdeki çalışmalar yoğun olarak sürdürülmektedir.

Koruyucu Aile Başvuru Şartları

Kendi ailesinin yanında bakımı sağlanamayan çocuklara, ihtiyaçları olan güvenli ortamı ve sevgiyi verebilecek olgunluktaki, anlayışlı ve iş birliğine açık, ebeveynlik becerilerine sahip, evli ya da bekâr yetişkinler, mevzuatla belirlenen diğer koşullara da sahip iseler koruyucu aile olabilmektedirler.

Çocuğa kanunen bakmakla yükümlü öz anne-baba ya da vasisi dışındaki herkes koruyucu aile olmak üzere yerleşim yerlerinde bulunan Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerine şahsen başvurabilmektedir.

Koruyucu Aile Hizmeti, çocuğun kendi ailesi ile bağlarının korunması esasına dayandığından sadece yurt içinde uygulanmaktadır. Çocuğun yakın çevresinde olan akrabalar, komşular ya da aile dostları öncelikli tercih sebebi olmaktadır. Akrabaların koruyucu aile olmak istemesi halinde yapılacak sosyal inceleme sonucuna göre 25-65 olarak belirlenen yaş aralığı şartı ve eğitim kriteri esnetilebilmektedir.

Koruyucu aile adaylarından istenen belgeler;

- Fotoğraf
- Nüfus cüzdanı örneği
- Evliler için evlenme cüzdanı örneği
- İş ve gelir durumunu gösteren onaylı belge ,
- Eğitim durumunu gösterir belge,
- Adli sicil raporu
- Koruyucu aile olacak kişilerin çocuğun bakımını, psiko-sos-

yal gelişimini ve eğitimini etkileyecek ya da çocuğa zarar verecek düzeyde fiziksel engeli, ruhsal rahatsızlığı ve bulaşıcı hastalığının olmadığını gösterir rapor (Sosyal Çalışmacı gerekli gördüğü hallerde kişinin sağlığına, süregelen hastalığına veya bağımlılığına ilişkin ayrıntılı rapor da isteyebilir.)

Koruyucu Aile Sınıflandırması

Yönetmelikte çocukların ihtiyaçlarına göre Koruyucu Aile Modelleri geliştirilmiştir. Bunlar:

Akraba veya Yakın Çevre Koruyucu Aile Modeli: Çocuğun velisi ya da vasisi dışında kalan, çocukla kan bağı bulunan akrabalar ya da çocuğun iletişim içinde olduğu veya tanıdığı bakıcı, komşu gibi yakın çevresinde olan, tercih etmeleri halinde en az temel ana-baba eğitimleri kapsamında eğitim almış kişi ve ailelerin sağladığı bakımdır.

Sürelî Koruyucu Aile Modeli: Öz ailesi yanına kısa sürede döndürülme imkanı bulunmayan ya da kalıcı olarak aile yanına yerleştirilemeyen çocuklara, tercihen temel ana-baba eğitimleri ve Koruyucu Aile Birinci Kademe Eğitimini almış kişi ve ailelerin sağladığı bakımdır.

Geçici Koruyucu Aile Modeli: Acil koruma gereken ya da hakkında hizmet planı oluşturulmamış ve kurum bakımına yerleştirilmemiş ya da kendisi için planlanan hizmet modelinden çeşitli nedenlerle henüz yararlandırılamamış çocuklar için, temel ana-baba eğitimleri ve Koruyucu Aile Birinci ve İkinci Kademe Eğitimini almış profesyonel kişi ve ailelerin sağladığı birkaç gün ile en fazla bir ay arasında değişen bakımdır

Uzmanlaşmış Koruyucu Aile Modeli: Özel zorlukları ve ihtiyaçları olan çocuklara yardımcı olabilecek lisans eğitimine sahip olan veya

eşlerden biri en az ilköğretim düzeyinde olmak üzere temel ana-baba eğitimleri, Koruyucu Aile Birinci ve İkinci Kademe Eğitimlerini almış kişi ve ailelerin sağladığı bakımı şeklinde belirlenmiştir.

İzleme

Koruyucu aile ve yanına yerleştirilen çocuk, görevli sosyal çalışma görevlisi tarafından ilk yıl en az ayda bir defa olmak üzere düzeni olarak izlenir, daha uygun bir hizmet modeline karar verilmesi amacıyla genel bir durum değerlendirmesi yapılır. Çocuğun koruyucu aile yanında kalmasının uygun görülmesi durumunda ikinci yıldan itibaren izlemeler yılda en az dört defadan az olmamak üzere düzenli olarak yapılır.

Sigorta

Koruyucu ailelerden, eşine veya bir yakınına bağlı olmaksızın kendine ait sosyal güvencesi olmayan eşlerden birinin bir asgari ücret tutarı üzerinden Sosyal Güvenlik Kurumu kapsamında isteğe bağlı sigortasını yaptırmayı ve ödeme belgesini ibraz etmesi halinde, sigorta primlerinin aylık ödemelere ilave edilerek devlet tarafından ödenmesi de yeni Yönetmelik ile getirilen hükümler arasındadır.

Yürürlüğe giren yönetmelikle 14.12.2012 tarihi itibari ile Sosyal Güvenlik Kurumu kapsamında isteğe bağlı sigorta yaptıran koruyucu ailelerimize, çocuk için ödenen ücret haricinde yukarıda belirtilen koşullara uyulması şartı ile asgari ücret üzerinden isteğe bağlı sigorta primleri de Bakanlığımız bütçesinden ödenecektir.

Eğitim ve Koruyucu Aile Belgesi

Koruyucu aile olmak isteyen ve Yönetmelikte belirtilen şartları taşıyan adaylara ve mevcut koruyucu ailelere eğitim düzenlenmektedir.

Eğitim programına sürekli devam eden ve programı tamamlayan adaylara “Koruyucu Aile Eğitimi Katılım Belgesi” verilmektedir.

Geçici ve Uzmanlaşmış Koruyucu Aile Modellerinde, aile ya da kişilerin genel ebeveynlik becerilerine ilişkin eğitimin yanında koruyucu aile hizmetine yönelik olarak yerleştirilecek çocuklarla daha iyi iletişim kurmayı sağlayan birinci ve ikinci kademe eğitimlerini almaları ile eşlerden birinin ilköğretim eğitimi olmak üzere diğerinin en az ilköğretim düzeyinde eğitimi olması şartları bulunmaktadır.

**AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI
İLE
TÜRKİYE DİYANET VAKFI
ARASINDA
İŞBİRLİĞİ PROTOKOLÜ**

2013
ANKARA

AMAC

MADDE 1-

Bu Protokol Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Türkiye Diyanet Vakfı arasında işbirliği esaslarını tespit etmek üzere düzenlenmiştir.

KAPSAM

MADDE 2-

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Türkiye Diyanet Vakfı arasındaki işbirliğinin kapsamı aşağıdaki gibidir:

- a) Aile yapısının korunması ve aileyi bir arada tutan değerleri kuvvetlendirmek,
- b) Koruyucu ve önleyici sosyal hizmetlerin etkinliğini arttırmak,
- c) Korunmaya muhtaç bireylere yönelik sosyal destek hizmetlerinin güçlendirilmesine katkı sağlamaktır.

DAYANAK

MADDE 3-

Bu Protokol;

- a) 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 8 inci maddesinin hükümleri ve 22'nci maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi,
- b) 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi,
- c) Türkiye Diyanet Vakfı Senedinin "Vakfın Faaliyetleri" Başlıklı 3. Maddesinin (t) fıkrası

hükümlerince hazırlanmıştır.

TARAFLAR VE ADRESLER

MADDE 4-

Bu Protokolün tarafları; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Türkiye Diyanet Vakfı'dır. Protokolde yer alan hususların yerine getirilmesi, gerekli ihbar ve tebligatların yapılabilmesi için taraflar adres değişikliklerini 15 (on beş) gün içerisinde yazılı olarak karşı tarafa bildirmedikleri takdirde aşağıda yer alan adresleri yasal tebligat adresi olarak kabul etmişlerdir.

a) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı:

Eskişehir Yolu Söğütözü Mah. 2177 Sokak No:10/A Çankaya/ANKARA
Tel: (0 312) 705 40 00 Faks: (0 312) 705 40 11

b) Türkiye Diyanet Vakfı:

Dr. Mediha ELDEM Sokak No:72/B Kocatepe, Çankaya/ANKARA
Tel: (0 312) 416 90 00 Faks: (0 312) 418 19 00

TANIMLAR VE KISALTMALAR

MADDE 5-

Bu Protokolde geçen;

- a) **Bakanlık** : Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığını,

- b) Vakıf : Türkiye Diyanet Vakfını,
c) İl Müdürlüğü : Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerini,
ç) Vakıf Şubeleri : Türkiye Diyanet Vakfı Şubelerini,
d) Kuruluş : Bakanlığa bağlı hizmet veren tüm birimleri

ifade etmektedir.

TARAFLARIN YÜKÜMLÜLÜKLERİ
MADDE 6-

1) Bakanlığın Yükümlülükleri;

- a) İşbirliği Protokolünün amacına ve mevzuata uygun olarak işletilmesini sağlamak,
b) Bakanlık yayınlarının imkânlar ölçüsünde Vakıf ve ilgili birimlerine ücretsiz olarak verilmesini sağlamak,
c) Protokolün uygulanmasında yaşanacak anlaşmazlıkların çözümüne yönelik yazılı görüş vermek,
ç) Protokol doğrultusunda; eğitim ve araştırma çalışmalarına ilişkin talepleri değerlendirerek uygun görüldüğünde izin vermektir.

2) Vakfın Yükümlülükleri;

- a) Aile bireylerini psikolojik, sosyolojik, ekonomik, hukuki, kültürel ve dini konularda bilgilendirmek,
b) Bakanlığın Gönül Elçileri/Koruyucu Aile hizmetlerine destek olmak üzere yerel ve ulusal toplantılar düzenleyerek programın içeriğine, hedeflerine ve dini açıdan toplumun bilgilendirilmesine yönelik çalışmalar yapmak, din görevlilerinin katkılarını sağlamak,
c) Vakıf yayınlarının imkânlar ölçüsünde Bakanlığa bağlı kuruluşlara ücretsiz olarak verilmesini sağlamaktır.

3) İl Müdürlüğü ve Vakıf Şubelerinin Ortak Yükümlülükleri;

- a) İl Müdürlüğüne bağlı kuruluşlarda Protokol kapsamında yapılacak çalışmalar için uygun ortamı sağlamak,
b) İl Müdürlüğüne bağlı kuruluşlardan hizmet alan çocuk, genç, yaşlı, kadın ve engellilerin Protokol çerçevesinde yapılacak etkinlik ve çalışmalara, personel refakatinde planlı ve düzenli bir şekilde katılımlarını sağlamak,
c) Protokol kapsamında yapılan çalışmaların değerlendirilmesine ilişkin raporları üçer aylık dönemler halinde Bakanlığa ve Vakfa göndermek,
ç) Protokolde öngörülen hizmetlerin yürütülebilmesi için ortak faaliyet ve çalışma programı hazırlamak,
d) Protokol kapsamında yapılacak tüm etkinlikleri koordineli olarak yürütmek,
e) Protokol kapsamında yapılacak tüm çalışma veya faaliyetlerde özel hayatın gizliliğinin korunarak kişisel özgürlüklerin ve kişilik haklarının ihlal edilmemesine hassasiyet göstermektir.

4) Tarafların Ortak Yükümlülükleri;

- a) Ailelere yönelik eğitim, danışmanlık ve sosyal hizmet modelleri geliştirmek, bu modellerin uygulanmasına yönelik önerilerde bulunmak, aile eğitimi ve danışmanlık hizmetinin içeriğinin belirlenmesinde çalışmalar yapmak,
- b) Çocuk ihmal ve istismarının önlenmesi, töre cinayetleri, aile içi şiddet gibi sorun alanlarında toplumun farkındalık ve duyarlılığının artırılmasına yönelik ortak projeler geliştirmek, var olan projeleri desteklemek ve yaygınlaştırmak üzere işbirliği yapmak,
- c) Ailenin parçalanmasına yol açan boşanma, aile içi ihmal ve istismar, ebeveynlerin ölümü, göç, ekonomik güçlükler ve sağlık sorunları gibi nedenlerin aile bireyleri üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak üzere psiko-sosyal destek, eğitim ve istihdam gibi ihtiyaç duyulan konularda projeler geliştirmek ve uygulamak,
- ç) Yurtiçi ve yurtdışında araştırma, yayın ve değerlendirme konularını belirlemek, Protokol kapsamına giren konulara ilişkin Bakanlık ve Vakıf personeline yönelik eğitim programları hazırlamak,
- d) Protokolün amaçları doğrultusunda televizyon ve radyo programları yapmak; sosyo-kültürel içerikli kampanya, konferans, panel, sempozyum ve seminer düzenlemektir.

PROTOKOLÜN SÜRESİ**MADDE 7-**

Bu Protokolün süresi beş (5) yıldır. Sürenin bitiminden en az 3 (üç) ay önce yazılı olarak uzatılmayacağı bildirilmediği takdirde Protokol hükümleri aynı şartlarla 5 (beş) yıl daha uzatılmış sayılır.

EK PROTOKOL, FESİH VE DEĞİŞİKLİK**MADDE 8-**

- a) Taraflar Protokolün yürürlükteki süresi içerisinde hizmetin daha iyi yapılabilmesini sağlamak üzere Protokolde değişiklik veya ek yapılmasını isteyebilir.
- b) Taraflar hak ve yükümlülüklerine uymadığı takdirde, Protokolün iki tarafça feshi istenebilir. Taraflardan biri Protokolü sonlandırmak isterse, fesih kararı almadan uygulanacak işlemlerin yerine gelmesi açısından 1 (bir) ay öncesinden yazılı olarak bilgi vermek zorunluluğu vardır.
- c) Taraflardan biri Protokolde değişiklik yapmak istediği takdirde, bu önerisini yazılı olarak karşı tarafa bildirir. Protokol değişiklikleri, tarafların müşterek kararları ile gerçekleştirilir.

DİĞER HUSUSLAR**MADDE 9-**

Protokolde yer almayan konular, yürürlükteki kanun ve ilgili mevzuat çerçevesinde yürütülür.

ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜ**MADDE 10-**

- a) Protokolün uygulanmasından doğacak uyuşmazlıklar, taraflar arasından belirlenecek alanında uzman üçer kişiden oluşturulacak bir komisyon tarafından çözümlenir.

b) Protokolün uygulanmasından kaynaklanan uyuşmazlıkların yargıya intikali halinde ise Ankara Mahkemeleri ve icra daireleri yetkilidir.

YÜRÜTME
MADDE 11-

Bu Protokol hükümleri Bakanlık ile Vakıf tarafından yürütülür.

YÜRÜRLÜK
MADDE 12-

Bu Protokol 5 (beş) sayfa, 12 (on iki) maddeden ibaret olup, taraflarca imzalandığı tarihten itibaren yürürlüğe girer.

Prof.Dr. Mehmet GÖRMEZ
Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyet
Başkanı

Ahmet ZAHTEROĞULLARI
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
Müsteşarı

OLUR
Fatma ŞAHİN
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı

**AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI
İLE DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
ARASINDA
İŞBİRLİĞİ PROTOKOLÜ**

Amaç ve Kapsam

MADDE 1- Protokol ile; aile yapısının ve değerlerinin korunması, gelecek nesillere sağlıklı biçimde aktarılmasını sağlamak üzere ailenin güçlendirilmesi, aileyi ve aile içinde bireyi tehdit eden problemler hakkında toplumun duyarlı kılınması, koruyucu önleyici sosyal hizmetlerin etkinliğinin artırılması, aile, kadın, çocuk, genç, yaşlı ve özürd bireylerin bilinçlendirilmesi ile sosyal destek sistemlerinin güçlendirilerek problemlerin çözümüne katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Protokol, belirtilen amaçlar doğrultusunda Diyanet İşleri Başkanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı arasındaki işbirliği esaslarını kapsamaktadır.

Tanımlar

MADDE 2- Protokolde geçen "Bakanlık" Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığını, "Başkanlık" Diyanet İşleri Başkanlığını ifade eder.

Sorumluluk

MADDE 3- Bu Protokolün yürütülmesinde taraflar eşit derecede yetkili ve sorumludur.

Yasal Dayanak

MADDE 4- Protokolün dayanağı, 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve 633 sayılı Aile Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamedir.

İşbirliği Konuları

MADDE 5- Bakanlık ve Başkanlık, aşağıda belirtilen hususlarda işbirliği yaparlar:

a) Aile ile ilgili problemleri tespit ederek bu problemlerin çözümü amacıyla; ailelere yönelik eğitim, danışmanlık ve sosyal hizmet modelleri geliştirmek, bu modellerin uygulamasına yönelik öneriler ortaya koymak ve aile eğitimi ve danışmanlığının içeriğinin belirlenmesinde ortak çalışmalar yapmak.

b) Türk aile yapısının karakteristik özelliklerini ortaya koymak, bu yapıda meydana gelen değişimleri tespit ederek toplumsal etkilerini belirlemek amacıyla yurtiçinde ve yurtdışında araştırma, yayın ve değerlendirme konularını belirlemek ve bu alanda çalışan Bakanlık ve Başkanlık personeline yönelik ortaklaşa yapılacak eğitim programları hazırlamak, seminerler düzenlemek.

c) Aile bireylerinin sorumluluk bilinci kazanmalarını ve karşılaştıkları olay ve olgulara sağlıklı tepkiler verebilmelerini sağlamak amacıyla onları psikolojik, sosyolojik, ekonomik,

hukuki kültürel ve dini konularda bilgilendirecek, dinin yanlış onaylayıcı bir referans olarak kullanılmasını önleyecek, aile değerlerinin korunması, ailede rol paylaşımı, aile içi şiddet, çocuk yetiştirme, ev ekonomisi gibi konularda bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerini yürütecek görevliler için eğitim programları düzenleyerek uygulamak ve gerekli materyalleri hazırlamak.

ç) Ailelerin parçalanmasına yol açan göç, boşanma, aile içi ihmal ve istismar ebeveynlerin ölümü, ekonomik güçlükler, sağlık gibi nedenlerin aile fertleri, özellikle de çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini en az seviyeye indirmek, bu fertlerin toplumda sağlıklı ve başarılı bireyler olarak var olabilmelerini sağlamak üzere toplumsal bütünleşme, psiko-sosyal destek, eğitim ve istihdam konularında ihtiyaç duyulması halinde ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile kısa ve uzun vadede işbirliği yapmak ve ortaklaşa projeler hazırlamak.

d) Ailelerin çocukları ile sağlıklı ilişki kurlmaları, koruyucu ailelik, çocuk hakları, çocuk ihmal ve istismarının önlenmesi, çocukların suça yöneltilmemeleri, çocukların sokakta çalıştırılmamaları, sokakta bekleyen tehlikeler, çocukların küçük yaşta evlendirilmemeleri, töre cinayetleri, kadının insan haklarının geliştirilmesi, kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi, sorun çözme kapasitelerinin artırılması gibi konularda toplumda bilinç ve duyarlılığın artırılması amacıyla çeşitli faaliyetler yapmak.

e) Bakanlığa bağlı kuruluşlarda öncelikle millî ve dinî günler olmak üzere çeşitli zamanlarda ahlakî, dinî ve millî duyguları geliştirmeye yönelik ortak faaliyetler yapmak,

f) Başkanlık yayınlarının imkânlar ölçüsünde, Bakanlığa bağlı kuruluşlarda bulunan kütüphanelere ücretsiz olarak verilmesine yardımcı olmak. Bakanlık yayınlarının Başkanlığa ve ilgili birimlerine ücretsiz olarak verilmesine yardımcı olmak.

g) Protokolün amaçları doğrultusunda televizyon ve radyo programları yapmak; sosyo-kültürel içerikli kampanyalar açmak; konferans, panel, sempozyum, seminer vb. toplantılar düzenlemek.

h) Başkanlık tarafından yürütülen hutbe, vaaz ve benzeri faaliyetlerden işitme engellilerin yararlandırılmasına katkı sağlamak üzere, camilerde işaret dili tercümanı bulundurulmasına yönelik ortak çalışmaya yürütmek.

i) İbadethanelerin özürtlüler için erişilebilir ve ulaşılabilir hale getirilmesi konusunda ortak çalışma yapmak.

Personel Görevlendirilmesi ve Uygulama

MADDE 6- Bakanlığa bağlı kuruluşlarda görevlendirilen Başkanlık personeline ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde Bakanlık tarafından ek ders ücreti ödenir.

Protokolün yürürlüğe girmesinden sonra, öngörülen hizmetlerin yürütülebilmesi için ortak faaliyet ve çalışma programı hazırlanır. Periyodik aralıklarla değerlendirilerek raporlanır.

Değişiklik

MADDE 7- Taraflardan biri Protokolde değişiklik yapmak istediği takdirde, bu önerisini yazılı olarak karşı tarafa bildirir. Protokol değişiklikleri, Bakanlık ve Başkanlığın müşterek kararı ile gerçekleştirilir.

Protokolün Süresi

MADDE 8- Protokol herhangi bir süre ile sınırlandırılmamıştır. Taraflardan birinin en az bir ay öncesinden diğer tarafa gerekçelerini de içerecek şekilde yazılı olarak bildirmesi suretiyle ya da yazılı mutabakat sağlanması durumunda Protokol sona erer.

Uyuşmazlıkların Çözümü

MADDE 9- Bu Protokol hükümlerinin uygulanmasından dolayı taraflar arasında çıkabilecek uyuşmazlıklar karşılıklı görüşme yoluyla çözümlenir.

Yürürlük

MADDE 10- Diyanet İşleri Başkanlığı ile kapatılan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü arasında akdedilen 26/2/2007 tarihli işbirliği Protokolü, Diyanet İşleri Başkanlığı ile Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü arasında akdedilen 13/3/2008 tarihli işbirliği Protokolü, işbu Protokolün imzalandığı tarihte yürürlükten kaldırılmıştır.

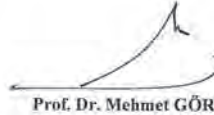
İmza tarihinden itibaren yürürlüğe girecek olan işbu Protokol, iki nüsha halinde düzenlenmiş ve **26/10/2011** tarihinde imzalanmıştır.

Bekir BOZDAĞ

Başbakan Yardımcısı

Fatma ŞAHİN

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı

Prof. Dr. Mehmet GÖRMEZ

Diyanet İşleri Başkanı

Koruyucu Aile Olmak

Kur'an- ı Kerim'de teşvik edilen, Hz. Peygamber ve ashabı tarafından fiiliyata geçirilen yetim hamiliği, tarihi süreç içinde İslam toplumları tarafından da uygulanagelmıştır. Bu uygulama bugün "Koruyucu Ailelik" olarak tekrar hayat bulmuştur.

Elinizdeki bu eser, "yetim hamiliği/koruyucu ailelik" konusunu Kur'an bağlamında, Hz. Peygamber (a.s) ile ashabı ve İslam toplumlarının örneğinde; ayrıca güncel durumuyla ele alan yazıları içermektedir.

KAGEM - Kadın Aile Gençlik Merkezi

9 789753 898331

